

บทบาทในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน
กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วรินยุพา คงสนุ่น

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
เมษายน 2562
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

บทบาทในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน
กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
เมษายน 2562
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

บทบาทในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน
กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วรินยุพา คงสนุ่น

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
เมษายน 2562
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

บทบาทในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน
กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
เมษายน 2562
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

วิทยานิพนธ์
เรื่อง บทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามลพิษของผู้นำชุมชน
กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ของ วรินยุพา คงสนุ่น

ได้รับการอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
ของมหาวิทยาลัยพะเยา

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล)

.....กรรมการกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐดนัย ประเทืองปริบูรณ์)(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักษศิริ เกียรติบุตร)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ เลิศสมพร)

อนุมัติ

.....
(รองศาสตราจารย์พรณยุพา นพรัก)
คณบดีคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์
เมษายน 2562

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชศศิริ เกียรติบุตร อาจารย์ที่ปรึกษาที่เคารพรัก ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะที่ดีและมีคุณค่าในการดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ เลิศสมพร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ให้คำแนะนำ และแนวทางที่ดีและมีคุณค่าในการจัดทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณท่านคณะกรรมการและอาจารย์ทุกท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกูล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐธัญย์ ประเทืองบริบูรณ์, ดร.พงษ์สนธิ คุณนะลา, ดร.ณัฐทรี สิ้นธุนาว่า, ดร.ฉัตรทิพย์ ชัยฉกรรจ์ และดร.ปิยะวดี โรหิตารชุน ที่ได้สละเวลาอันมีค่าดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำที่มีคุณค่าและแนวทางที่ดีในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ บุคคลที่สำคัญที่สุดของผู้เขียน ขอขอบพระคุณ นางละเอียด คงสนุ่น, นายสมบัติ คงสนุ่น, นายสุทิน โพธิ์นิล และนางพรพิไล โพธิ์นิล ผู้ซึ่งเป็นบิดา และมารดาของผู้เขียน ที่เป็นกำลังใจที่สำคัญที่สุดให้แก่ผู้เขียนเสมอมา

วรินยุพา คงสนุ่น

เรื่อง: บทบาทในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ผู้วิจัย: วรินยุพา คงสนั่น, **วิทยานิพนธ์:** รป.ม. (นโยบายสาธารณะ), มหาวิทยาลัยพะเยา, 2562

ประธานที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชต์ศรี เกียรติบุตร **กรรมการที่ปรึกษา:** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ เลิศสมพร

คำสำคัญ: บทบาทผู้นำชุมชน, การแก้ไขปัญหามอกควัน, การนำนโยบายมาปฏิบัติ, ปัญหามอกควันในพะเยา

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน 2) สภาพแวดล้อม เงื่อนไขของการทำงานเพื่อบรรลุนโยบายสาธารณะ อันส่งผลต่อการแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน 3) นำเสนอแนวทางการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน โดยมีกรณีศึกษาที่ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลระดับปฐมภูมิจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) รวม 18 หมู่บ้าน จำนวน 18 คน 2) ตัวแทนชุมชน จาก 18 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 คน จำนวน 36 คน 3) ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 8 หน่วยงาน หน่วยงานละ 1 คน จำนวน 8 คน ได้แก่ ตัวแทนอำเภอ เทศบาลตำบลแม่กา กรมป่าไม้ กองทัพบก กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดพะเยา สถานีพัฒนาที่ดิน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กา และมหาวิทยาลัยพะเยา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการศึกษาการแก้ไขปัญหามอกควันในตำบลแม่กา พบว่า ภาครัฐส่วนกลางเน้นการรวมศูนย์อำนาจในการสั่งการแบบบนลงล่าง ภาครัฐสั่งการให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการแก้ปัญหาดังกล่าวใน 5 ประเด็น ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การปลูกจิตสำนึก การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การจัดทำประชาคม และการจัดทำข้อตกลงชุมชน นอกจากนี้ ผลการศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำชุมชนพบว่า ผู้นำชุมชนตำบลแม่กา เป็นผู้นำแบบผู้ตามมีส่วนร่วม และผู้นำตามสถานการณ์ที่เน้นการรักษาสัมพันธภาพ ผู้นำชุมชนพยายามเปิดพื้นที่ให้สมาชิกชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามอกควันผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนมีพฤติกรรมที่มุ่งรักษาสัมพันธภาพภายในชุมชนมากกว่าประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญห เพราะผู้นำชุมชนต้องการหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

อุปสรรคและปัญหาที่พบ คือ การดำเนินการแก้ไขปัญหามอกควันแบบรัฐรวมศูนย์ การเน้นการสั่งการจากภาครัฐส่วนกลางให้ผู้นำชุมชนดำเนินนโยบายตามที่ภาครัฐได้กำหนดไว้ ส่งผลให้ผู้นำและคนในชุมชนไม่สามารถสะท้อนอุปสรรคต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหามาให้ภาครัฐส่วนกลางได้รับรู้ และปรับเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ประการนี้จึงส่งผลต่อการขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการแก้ปัญหามอกควัน อีกทั้งส่วนกลางมิได้อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะเรื่องการจัดสรรงบประมาณ และบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในการะงานที่ต้องการความรู้ ความสามารถทางเทคนิค

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหามอกควัน เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน ภาครัฐส่วนกลางควรสนับสนุนการกระจายอำนาจในการกำหนดนโยบาย ยิ่งไปกว่านั้นผู้นำชุมชนตำบลแม่กา ควรปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการแก้ไขปัญหามาโดยเน้นการเป็น “ผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม” “ผู้นำแบบส่งเสริมความร่วมมือ” และ “ผู้นำแบบประชาธิปไตย” เพื่อนำไปสู่การแก้ไขหมอกควันในตำบลแม่กาที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

Title: THE ROLE IN IMPLEMENTING PUBLIC POLICY TO RESOLVE SMOG OF COMMUNITY LEADERS: A CASE STUDY OF MAEKA SUB-DISTRICT, MUANG, PHAYAO

Author: Warinyupa Kongsanoon, **Thesis:** M.P.A. (Public Policy), University of Phayao, 2018

Advisor: Assistant Professor Dr.Raksi Kiattibutra, **Co–advisor:** Assistant Professor. Dr.Veera Lertsomporn

Keywords: Community leaders' roles, solving smog problems, policy implementation, and smog problems in Phayao

ABSTRACT

This thesis aims to study community leaders' roles in solving smog problems in Maeka Sub–district, Muang District, Phayao Province. In order to provide solutions to smog problem in Maeka Sub–district, this thesis investigates problems which obstruct the implementation of policies.

This qualitative–based methodology applies in–depth interviews. Key informants of the study are headmen of eighteen villages in Maeka Subdistrict, two villagers of each village (36 villagers), and eight representatives of eight state agencies, i.e., Muang District Office, Maeka Sub–district Municipality, the Royal Forest Department, the Royal Thai Army, Phayao Provincial Office for Natural Resources and Environment, Phayao Land Development Station, Maeka Sub–district Health Promoting Hospital, and the University of Phayao.

The study of community leaders' roles in solving smog problems in Maeka Sub–district illustrates that the central government initiated top–down policies in order to have the aforementioned state agencies support the community leaders to play 5 roles in resolving smog problems, i.e., public relations, awareness raising, reinforcement of people's participation, arrangements of community meeting, and making of community agreements. In addition, community leaders' role in resolving smog problems was related to participative leadership. The leaders allowed villagers to participate in activities for solving the problems. The leaders also had a human relations orientation. The leaders wanted to avoid conflict with villagers rather than to implement the policy to achieve efficient solutions to smog problems.

Centralized policies for solving smog problems were problematic. The top–down approach of public administration obstructed the central government to perceive community leaders and villagers' day–to–day hindrances to resolve smog problems. This approach brought about lack of villagers' participation in solving the problems. Moreover, the central authority did not provide necessary support, particularly the budget and manpower of expertise.

In order to encourage people's participation in resolving smog problems, the central government should support decentralization of policy formulation process. Furthermore, the community leaders should create a democratic atmosphere at the local level to encourage villagers to participate in solving smog problems.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท	10
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ.....	16
แนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาหมอกควัน.....	39
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	47
กรอบแนวคิดงานวิจัย	54
3 วิธีดำเนินการวิจัย	56
กลุ่มเป้าหมายและการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	56
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	60
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	60
การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ	61
การวิเคราะห์ข้อมูล	62
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	63
ผลการศึกษาบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำ ชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	64
ผลการศึกษาอุปสรรคและปัญหาในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	73

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล (ต่อ)	
ผลการศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางทางการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนิน นโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	80
5 บทสรุป	89
สรุปผลการวิจัย	90
อภิปรายผลการวิจัย	95
ข้อเสนอแนะ	104
บรรณานุกรม	111
ภาคผนวก	118
ภาคผนวก ก ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลแม่กา	119
ประวัติผู้วิจัย	125

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงสรุปความหมายของบทบาท.....	13
2 แสดงสรุปลักษณะของบทบาท.....	15
3 แสดงสรุปความหมายของผู้นำ.....	18
4 แสดงสรุปความหมายของภาวะผู้นำ.....	20
5 แสดงสรุปประเภทของผู้นำ.....	27
6 แสดงสรุปลักษณะของผู้นำที่ดี.....	30
7 สรุปบทบาทของผู้นำ.....	35
8 แสดงสรุปทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ.....	38
9 แสดงผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้นำชุมชน.....	57
10 แสดงผู้ให้ข้อมูลหลัก ตัวแทนชุมชน.....	58
11 แสดงผู้ให้ข้อมูลหลัก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	59
12 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 1 ด้านการประชาสัมพันธ์.....	64
13 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 2 ด้านการปลูกจิตสำนึก.....	66
14 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 3 ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ของชุมชน.....	68
15 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดทำประชาคม.....	69
16 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 5 การจัดทำข้อตกลงในชุมชน.....	71
17 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 1 ด้านการประชาสัมพันธ์.....	73
18 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 2 ด้านการปลูกจิตสำนึก.....	74
19 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 3 ด้านการเสริมสร้าง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน.....	76
20 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดทำประชาคม ...	77
21 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 5 ด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน...	79
22 แสดงข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 1 ด้านการประชาสัมพันธ์.....	80
23 แสดงข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 2 ด้านการปลูกจิตสำนึก.....	82
24 ข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 3 ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน.....	83

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
25	แสดงข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดทำประชาคม.....	84
26	แสดงข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 5 ด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน	86
27	แสดงข้อมูลแสดงจำนวนประชากรตำบลแม่กา.....	121

สารบัญภาพ

ภาพ

หน้า

1	แสดงกรอบแนวคิดงานวิจัย	55
---	------------------------------	----

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาวะหมอกควันในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเข้าสู่ช่วงวิกฤตในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี ปัญหาหมอกควันเป็นผลมาจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สาเหตุของการเกิดหมอกควันเกิดจากการกระทำของมนุษย์และเกิดจากปัจจัยทางธรรมชาติ ปัญหาหมอกควันได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ตลอดจนระบบเศรษฐกิจในภาคเหนือตอนบน ของประเทศไทยอีกด้วย (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2558, หน้า 1-4)

ปัญหาหมอกควันนี้ถึงกับเป็นปัญหาข้ามอาณาเขตของประเทศในบางกรณีได้ ปัญหาดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสุขภาพของประชาชนในประเทศอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ผลกระทบจากหมอกควันไฟป่าบนเกาะสุมาตรา ในประเทศอินโดนีเซีย ส่งผลให้ประชาชนเจ็บป่วยจากมลพิษหมอกควัน จำนวนกว่า 54,135 คน (NOW26TV, 2560, สื่อบนออนไลน์) ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อมาเลเซีย จนเป็นเหตุให้ประชาชนหลายพันคนเจ็บป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ยิ่งไปกว่านั้น ปัญหานี้ได้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของทั้ง 2 ประเทศ โดยทำให้นักท่องเที่ยวลดน้อยลง (ผู้จัดการออนไลน์, 2560, สื่อบนออนไลน์)

จากการที่ปัญหาหมอกควันได้ส่งผลกระทบต่อข้ามแดนไปยังประเทศใกล้เคียง จึงทำให้เกิดข้อตกลงอาเซียน เรื่อง มลพิษจากหมอกควันข้ามแดน ข้อตกลงนี้เป็นผลมาจากการประชุมรัฐมนตรีสิ่งแวดล้อมอาเซียน ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย การประชุมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา และดำเนินมาตรการเพื่อป้องกันและติดตามตรวจสอบมลพิษจากหมอกควันข้ามแดน รวมทั้ง มีระบบการเตือนภัยล่วงหน้าและใช้มาตรการทางกฎหมายหรือมาตรการอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามเงื่อนไขและข้อตกลงดังกล่าว (Haze Action, Online, 2017) ทั้งนี้ หากปัญหาหมอกควันไม่ได้รับการแก้ไขจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจทำให้ปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาหมอกควันในประเทศไทย พบว่า สาเหตุของการเกิดหมอกควัน มี 2 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การเผาป่า โดยมีจุดประสงค์ คือ การเผาพื้นที่เพื่อทำการเกษตร การเผาวัชพืชและเศษวัสดุการเกษตรเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ทุ่งนอกและในพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน การเผาป่าบนพื้นฐานความเชื่อที่จะทำให้เกิด

เห็ดบางประเภท และทำให้ผักหวานเจริญเติบโตได้ดี การเผาเพื่อเอารังผึ้ง การเผาเพื่อไล่สัตว์ให้ออกนอกพื้นที่ การเผาเพื่อตัดจับสัตว์ป่า การเผาเพื่อทำลายหลักฐานการกระทำความผิด นอกจากนี้ ในช่วงฤดูหนาวจะมีสภาพอากาศแห้งแล้ง และเป็นช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยว เกษตรกรมักใช้วิธีการเผาตอซังในพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้เกิดปัญหาหมอกควันและไฟป่า (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2558, หน้า 14)

ประการที่ 2 ปัญหาหมอกควันที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น จากปัญหาความแห้งแล้ง ทำให้ใบไม้เกิดไฟฟ้าสถิต จนทำให้เกิดการเผาไหม้ นอกจากนี้ไฟป่าที่ลุกลามจากพื้นที่อื่น ๆ ก็ส่งผลให้ปัญหาหมอกควันทวีความรุนแรงมากขึ้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2558, หน้า 3-4)

จากปัญหาหมอกควันที่กล่าวมาข้างต้นก่อให้เกิดผลกระทบที่ตามมาต่อประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้

ผลกระทบทางตรง ได้แก่ ผลกระทบต่อทรัพย์สิน สุขภาพ และชีวิตของมนุษย์ โดยไฟป่าจะเผาผลาญทรัพย์สิน เรือกสวนไร่นาของประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้ชายป่า นอกจากนี้ หมอกควันไฟปายังก่อให้เกิดฝุ่นละอองขนาดเล็กผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้แก่ โรคทางเดินหายใจ โรคหัวใจ โรคตาอักเสบ ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพอนามัย และชีวิตของประชาชน (กรมควบคุมมลพิษ, 2560, หน้า 14)

ผลกระทบทางอ้อม ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากไฟป่าจะทำลายต้นไม้จนทำให้หยุดการเจริญเติบโต ตลอดจนเกิดการขาดช่วงของการสืบพันธุ์ของพืชเพื่อทดแทนตามธรรมชาติ ดังนั้น ไฟป่าส่งผลต่อการลดคุณภาพของต้นไม้ในการนำไปใช้ประโยชน์ ขณะที่ดินเกิดการเสื่อมสภาพ เพราะไฟป่าจะทำลายคุณภาพของหน้าดินและทำให้หน้าดินเปิดโล่งจนยังผลให้การดูดซับความชื้นของดินลดลง ตลอดจนนำไปสู่การพังทลายของหน้าดิน นอกจากนี้ หากเกิดฝนตกลงมาจะทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากอย่างรวดเร็ว เนื่องจากดินไม่สามารถดูดซับน้ำได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ อีก เช่น ปัญหาน้ำท่วม รวมทั้งทำลายแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตในป่า ซึ่งเป็นห่วงโซ่สำคัญในการดำรงชีวิต “ความสมดุลทางธรรมชาติ” (กรมควบคุมมลพิษ, 2560, หน้า 1-2)

จังหวัดพะเยาถือเป็น 1 ใน 9 จังหวัดภาคเหนือ ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาหมอกควันจากการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนจุดความร้อนในพื้นที่จังหวัดพะเยา ด้วยภาพถ่ายดาวเทียม NOAA-18 ของประเทศสิงคโปร์ ปี 2553 พบว่า จังหวัดพะเยามีจำนวนจุดความร้อนสะสมเป็นจำนวนมากช่วงระหว่างเดือน มีนาคม-เมษายน เมื่อแบ่งตามประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่า ร้อยละ 10.51 อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ร้อยละ 75.08 อยู่ในพื้นที่ป่าสงวน และร้อยละ 14.41

อยู่ในพื้นที่ชุมชนและการเกษตร และตามสถิติ ปี 2554-2558 พบว่า พื้นที่อำเภอเมือง มีจำนวนจุดความร้อนมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ตำบลแม่กา มีจำนวนจุดความร้อนมากที่สุด ตำบลแม่กา มีจำนวนจุดความร้อนทั้งหมดรวม 79 จุด (คณะทำงานจัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน จังหวัดพะเยา, 2555, หน้า 26; สิทธิชัย พิมลศรี, 2560) ทั้งนี้ ตำบลแม่กา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขา ประชาชนส่วนใหญ่มีการทำอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก การเผาต่าง ๆ ส่วนใหญ่เกิดขึ้น ณ พื้นที่ป่าและพื้นที่ทำการเกษตร สาเหตุการเผาเกิดขึ้นมาจากการทำการเกษตรในที่ราบเชิงเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าวโพด และการหาของป่า (เทศบาลตำบลแม่กา, 2560) นอกจากนี้เมื่อเกิดไฟฟ้าในบริเวณที่ราบเชิงเขา อุปสรรคสำคัญ คือ การเข้าไปดับไฟฟ้า เนื่องจากระดับเพลิงไม่สามารถเข้าถึงจุดที่เกิดไฟฟ้าได้

จากปัญหาที่กล่าวมา จึงเป็นหน้าที่ของภาครัฐในการกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหามหมอกควัน และมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกัน นำนโยบายมาขับเคลื่อนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหามหมอกควัน ตลอดจนช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนที่ได้ผลกระทบจากปัญหานี้ ตามโครงสร้างการบริหารราชการแบบรวมศูนย์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้นำนโยบายมาขับเคลื่อนสู่ภาคปฏิบัติ ผ่านการสั่งการให้ 9 จังหวัดภาคเหนือ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายสู่ภาคปฏิบัติ นอกจากนี้ รัฐส่วนกลางยังมอบหมายให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานและองค์กรทุกภาคส่วน ร่วมกันรณรงค์ทุกรูปแบบ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นรัฐส่วนกลางยังมอบหมายให้จังหวัดดำเนินการออกประกาศจังหวัดเพื่อกำหนดมาตรการควบคุมไฟฟ้า และมาตรการแก้ไขปัญหามหมอกควันและไฟฟ้า ขณะที่กรมการปกครอง ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่กำกับและดูแลให้อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ไม่ให้มีการเผาในช่วงวิกฤตหมอกควันตามที่ประกาศที่จังหวัดกำหนด นอกจากนี้ จังหวัดมีหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมายอย่างเข้มงวดต่อผู้ฝ่าฝืน อีกทั้งจังหวัดยังมีหน้าที่มอบหมายให้ผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้าน กำหนดกติกาชุมชนในการงดหรือหลีกเลี่ยงการเผาอย่างจริงจัง รวมทั้งจัดทำประชาคมและประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชน โดยกำหนดช่วงเวลาห้ามเผาระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน (กรมควบคุมมลพิษ, 2560, หน้า 21)

ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนตามที่รัฐส่วนกลางมอบหมายลงมาในระดับชุมชน โดยผู้วิจัยได้แบ่งกิจกรรมที่ภาครัฐมอบหมายเป็น 5 ประเด็น ดังนี้ 1) ด้านการประชาสัมพันธ์ 2) ด้านการปลูกจิตสำนึกในชุมชน 3) ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 4) ด้านการจัดทำประชาคม และประเด็นสุดท้าย ด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน

การศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์และประเมินบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ในฐานะที่ผู้นำมีบทบาทในการเป็น “ผู้ประสาน” ระหว่างชุมชนกับภาครัฐ รวมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหามอกควัน เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จในการนำนโยบายภาครัฐไปปฏิบัติ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ผู้นำสามารถกระตุ้นหรือจูงใจให้ประชาชนเชื่อถือและปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดการทำงานจนนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ตลอดจนสามารถแก้ไขปัญหภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2556, หน้า 38)

การดำเนินการแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพภายใต้การนำของผู้นำชุมชนจะช่วยบรรเทาความรุนแรงของปัญหาได้ ในงานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหามอกควันในตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (รัชฎาพร พิละกันธา, 2555, หน้า 88) ปัจจัยดึงดูดให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหานี้ ได้แก่ ความเชื่อความศรัทธาในตัวของผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนในตำบลหนองแฝก เป็นผู้ที่มีอิทธิพลทางด้านความคิดและทัศนคติต่อคนส่วนใหญ่ในชุมชน เมื่อผู้นำชุมชนขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนให้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ คนในชุมชนต่างก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าผู้นำชุมชนเป็นส่วนประกอบสำคัญในการแก้ไขปัญหามอกควัน หรือปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการบริหารงานภาครัฐในการแก้ไขปัญหามอกควัน รัฐส่วนกลางได้ส่งมอบนโยบายจากเบื้องบนลงมาให้ผู้นำชุมชนในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มาปฏิบัติร่วมกับสมาชิกชุมชน และหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ผู้นำชุมชนของตำบลแม่กา ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งหมด 18 หมู่บ้าน ผู้นำเหล่านี้จึงถือเป็นบุคคลสำคัญที่จะสามารถกระตุ้นหรือจูงใจให้ประชาชนเชื่อถือและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ ฉะนั้นบทบาทในการแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ผู้ใกล้ชิดกับประชาชนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่เป็นสิ่งที่น่าศึกษา ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหามอกควันในตำบลแม่กา จะสะท้อนถึงประเภทของผู้นำในการร่วมกันแก้ปัญหา กับสมาชิกชุมชนและหน่วยงานภาครัฐว่าเป็นอย่างไร ข้อค้นพบของประเภทของผู้นำ เช่น ผู้นำประเภทอำนาจนิยมผู้เน้นสั่งการจากเบื้องบน ผู้นำแบบประชาธิปไตย หรือผู้นำที่เน้นความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าผลสัมฤทธิ์ เป็นต้น จะเป็นเครื่องสะท้อนถึงวัฒนธรรมและบุคลิกภาพของผู้นำในการแก้ปัญหา ยิ่งไปกว่านั้น ข้อค้นพบเรื่องประเภทของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา จะสามารถบ่งชี้ถึงข้อดีและอุปสรรคต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางเสริมสร้างบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการแก้ปัญหาหมอกควันให้เกิดเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบนี้จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการแก้ปัญหาในระดับชุมชนตำบลแม่กา และพื้นที่อื่น ๆ หรือแม้แต่ในหน่วยทางสังคมที่ใหญ่กว่าไม่มากนักด้วยเหตุผลข้างต้นทั้งหมด

จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน
ของผู้นำชุมชน กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน
ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาอุปสรรคและปัญหาที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน
ของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน
ของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาและทำวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขอบเขตในการศึกษา
ได้แก่ ศึกษาบทบาทของผู้นำ ศึกษาการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน และวิเคราะห์
บทบาทของผู้นำชุมชนในตำบลแม่กา เพื่อนำไปสู่การหาแนวทางเสริมสร้างบทบาทในการดำเนิน
นโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษา คือ หมู่บ้าน จำนวน 18 หมู่บ้าน ในตำบลแม่กา อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา ได้แก่

- หมู่ที่ 1 บ้านหม้อแกงทอง
- หมู่ที่ 2 บ้านห้วยเคียน
- หมู่ที่ 3 บ้านแม่กาหลวง
- หมู่ที่ 4 บ้านโทกหวาก
- หมู่ที่ 5 บ้านแม่ตำบุงโยง
- หมู่ที่ 6 บ้านแม่กาไร่
- หมู่ที่ 7 บ้านเวียงบัว
- หมู่ที่ 8 บ้านแม่ตำบุงโยง
- หมู่ที่ 9 บ้านแม่ตำบุงโยง
- หมู่ที่ 10 บ้านแม่กาท่าข้าม

- หมู่ที่ 11 บ้านแม่ตำบบุญโยง
- หมู่ที่ 12 บ้านแม่กาหัวทุ่ง
- หมู่ที่ 13 บ้านหนองแก้ว
- หมู่ที่ 14 บ้านนาไร่เดียว
- หมู่ที่ 15 บ้านเกษตรสุข
- หมู่ที่ 16 บ้านแม่กาหัวยเคียน
- หมู่ที่ 17 บ้านแม่กาโทกหวาก
- หมู่ที่ 18 บ้านแม่ตำน้อย

3. ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลหลัก

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาในเชิงคุณภาพ ซึ่งจำเป็นต้องมีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างละเอียดถี่ถ้วน การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจะใช้คุณสมบัติของความเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยผู้อาศัยและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน ในตำบล แม่กา ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสำคัญในการตอบโจทย์การศึกษา ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักโดยออกเป็น 3 กลุ่ม ตามบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน ได้แก่

3.1 ผู้นำชุมชน: จากผู้ใหญ่บ้านตำบลแม่กาทุกหมู่บ้าน รวม 18 หมู่บ้าน จำนวน 18 คน

3.2 ตัวแทนชุมชน: จาก 18 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 คน จำนวน 36 คน โดยคัดเลือกจากผู้เข้าร่วมประชาคมหมู่บ้านทั้งหมด และมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหามอกควันในชุมชน

3.3 ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.3.1 ตัวแทนอำเภอ 1 คน

3.3.2 ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่กา 1 คน

3.3.3 ตัวแทนหน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้า 1 คน

3.3.4 ตัวแทนทหาร (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน จ.พะเยา) 1 คน

3.3.5 ตัวแทนกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา 1 คน

3.3.6 ตัวแทนสถานีพัฒนาที่ดิน 1 คน

3.3.7 ตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กา 1 คน

3.3.8 ตัวแทนมหาวิทยาลัยพะเยา 1 คน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกคว้นของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2560

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิ หน้าที่ ของผู้นำชุมชนตำบลแม่กาในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกคว้นในชุมชน กล่าวคือ บทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา เกี่ยวข้องกับการรับนโยบายการแก้ไขปัญหามอกคว้นจากรัฐส่วนกลางลงมาปฏิบัติ ได้แก่ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ บทบาทด้านการปลูกจิตสำนึกในชุมชน บทบาทด้านการเสริมสร้าง การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทด้านการจัดทำประชาคม และบทบาทด้านการปลูกจิตสำนึก ในชุมชน โดยบทบาทของผู้นำชุมชนที่กล่าวมานั้นต้องอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้อง และคนในชุมชนตำบลแม่การ่วมด้วย

ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งตำบลแม่กามีทั้งหมด 18 หมู่บ้าน รวมผู้นำชุมชนทั้งหมด 18 ท่าน

การดำเนินนโยบาย หมายถึง การปฏิบัติตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกคว้นที่มาจาก รัฐส่วนกลาง ได้แก่ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ บทบาทด้านการปลูกจิตสำนึกในชุมชน บทบาทด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทด้านการจัดทำประชาคม และบทบาทด้านการปลูกจิตสำนึกในชุมชน

การแก้ไขปัญหามอกคว้น หมายถึง วิธีที่จะจัดการหรือแก้ไขอุปสรรคในการปฏิบัติตาม นโยบายแก้ไขปัญหามอกคว้นที่แตกต่างกันของผู้นำชุมชนตำบลแม่กาทั้ง 18 หมู่บ้าน ซึ่งแต่ละ วิธีการ อาจให้ผลลัพธ์ที่เหมือนหรือแตกต่างกันเล็กน้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของผู้นำชุมชน วิธีการแก้ไขปัญหามอกคว้นจะบ่งชี้ถึงประเภทของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา ในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกคว้น ที่อาจเหมือนหรือแตกต่างกัน ตามบริบทของพื้นที่ในชุมชน และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

หมอกคว้น หมายถึง การสะสมของควันหรือฝุ่นในอากาศ ซึ่งเกิดจาก 2 สาเหตุหลัก ได้แก่ 1) เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การเผาป่า โดยมีจุดประสงค์ คือ การเผาพื้นที่ เพื่อทำการเกษตร การเผาวัชพืชและเศษวัสดุการเกษตรเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกทั้งนอก และในพื้นที่ป่า เพื่อขยายพื้นที่ทำกิน การเผาป่าบนพื้นฐานความเชื่อที่จะทำให้เกิดเห็ด บางประเภท และทำให้ผักหวานเจริญเติบโตได้ดี การเผาเพื่อเอารังผึ้ง การเผาเพื่อไล่สัตว์

ให้ออกนอกพื้นที่ เพาเพื่อตัดจับสัตว์ป่า การเพาเพื่อทำลายหลักฐานการกระทำความผิด นอกจากนี้ ในช่วงฤดูหนาวจะมีสภาพอากาศแห้งแล้ง และเป็นช่วงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว เกษตรกรมักใช้วิธีการเผาตอซังในพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้เกิดปัญหาหมอกควันและไฟป่า 2) ปัญหาหมอกควันที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น จากปัญหาความแห้งแล้ง ทำให้ใบไม้เกิดไฟฟ้าสถิต จนทำให้เกิดการเผาไหม้ นอกจากนี้ ไฟป่าที่ลุกลามจากพื้นที่อื่น ๆ ก็ส่งผลให้ปัญหาหมอกควันทวีความรุนแรงมากขึ้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2558, หน้า 14)

การประชาสัมพันธ์ หมายถึง การที่ผู้นำชุมชนตำบลแม่กา สื่อสารกับชุมชนผ่านช่องทางต่าง ๆ ให้ชุมชนได้รับรู้ เข้าใจ และทราบถึงการแก้ไขปัญหาหมอกควัน การประชาสัมพันธ์นี้ครอบคลุมถึงการจัดประชาคมเพื่อรณรงค์ให้ชุมชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหมอกควันร่วมกัน รวมไปถึงการสื่อสารเพื่อให้ชุมชนทราบถึงบทลงโทษของการเผาในชุมชน

การปลูกจิตสำนึก หมายถึง การที่ผู้นำชุมชนตำบลแม่กาสร้างความตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบของหมอกควัน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาหมอกควันร่วมกันในชุมชนผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดทำแนวกันไฟ การตัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หมายถึง การที่ผู้นำชุมชนตำบลแม่กา เปิดโอกาส และขอความร่วมมือให้คนในชุมชนได้มามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน เช่น คนในชุมชนร่วมเป็นอาสาสมัครดับไฟป่า อาสาสมัครตำรวจบ้าน และอาสาสมัครสอดส่องดูแล ไม่ให้มีการเผาในชุมชนตำบลแม่กา ฯลฯ

การจัดทำประชาคม หมายถึง ผู้นำชุมชนรวมทั้ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ร่วมพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งการรณรงค์ให้คนในชุมชนงดเผาในช่วงเวลาที่กำหนด รวมทั้งการห้ามดื่มร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควัน

การจัดทำข้อตกลงชุมชน หมายถึง การที่ผู้นำชุมชนตำบลแม่กา ร่วมกับคนในชุมชน กำหนดกติกาในชุมชนเพื่อลดหรือหลีกเลี่ยงการเผา อันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาหมอกควันในชุมชน

หมอดิน หมายถึง ตัวแทนของสถานีพัฒนาที่ดินประจำหมู่บ้านในตำบลแม่กา โดยในแต่ละหมู่บ้านจะมีอาสาสมัครหมอดิน หมู่บ้านละ 1 คน ในตำบลแม่กา หมอดินส่วนใหญ่ มักจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมอดินมีหน้าที่ให้ความรู้และฝึกอบรมการทำปุ๋ยหมักจากเศษใบไม้ กิ่งไม้ และเศษวัชพืช เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรและคนในชุมชนหลีกเลี่ยงการเผาเศษวัชพืช หลังการเก็บเกี่ยว

ตำรวจบ้าน หมายถึง ตัวแทนของคนในชุมชน ผู้อาสาเป็นผู้ตรวจตรา ป้องกันภัย อันเกิดมาจากการเผา ในกรณีที่มีการเผา อาสาสมัครตำรวจบ้านมีหน้าที่แจ้งผู้ใหญ่บ้านให้ทราบ เพื่อดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน ในช่วงเวลาที่กำหนด 60 วันอันตราย

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. ทราบถึงบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ทั้ง 18 หมู่บ้าน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
2. ทราบถึงอุปสรรคและปัญหาในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ทั้ง 18 หมู่บ้าน ในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
3. สามารถนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนินนโยบาย แก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชนทั้ง 18 หมู่บ้าน ในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
4. สามารถนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างบทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินนโยบาย แก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชนให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อำเภอ เทศบาลตำบลแม่กา หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่าพะเยา ทหาร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถานีพัฒนาที่ดิน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กา และมหาวิทยาลัยพะเยา
5. สามารถนำเสนอข้อค้นพบประเภทของผู้นำตำบลแม่กา ว่าผู้นำส่วนใหญ่ในตำบล มีลักษณะและวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาอย่างไร ทั้งนี้ความเข้าใจที่มีต่อรูปแบบผู้นำจะเป็น กุญแจสำคัญ ในการปรับปรุงให้ผู้นำมีรูปแบบการแก้ไขปัญหามอกควันที่เหมาะสมต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและเอกสารที่ใช้ประกอบในการดำเนินการวิจัยสำหรับการศึกษางานวิจัย เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ผ่านแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสังเคราะห์กรอบแนวคิดในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดและงานวิจัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้นำตลอดจนการศึกษาปัญหามอกควัน ผู้วิจัยจะอธิบายประเด็นดังกล่าวตามหัวข้อย่อย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ
3. แนวความคิดเกี่ยวกับปัญหามอกควัน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดงานวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

บุคคลทั้งหลายเป็นสมาชิกที่สำคัญที่สุดของสังคม เพราะพวกเขาสามารถบันดาลให้สังคมก้าวไปสู่สังคมใหม่ โดยพวกเขาอาจจะทำให้สังคมเป็นที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์มากน้อยเพียงใดก็ได้ การเกี่ยวข้องกันในสังคมได้ดำเนินไปพร้อม ๆ กับบทบาทซึ่งบุคคลแสดงออก บุคคลทุก ๆ คน ไม่มีทางหลีกเลี่ยงที่จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ได้ ดังนั้นเพื่อให้สังคมก้าวไปสู่สังคมซึ่งบุคคลส่วนใหญ่ปรารถนาและต้องการที่จะให้เป็นไป สมาชิกทุกคนในสังคมจึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ถึงบทบาทของกันและกัน ว่าเมื่อไร เวลาไหน และที่ใด ที่บุคคลแต่ละคนควรจะแสดงบทบาทให้ถูกต้อง เหมาะสม และเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย การแสดงบทบาทที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ จะขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณของผู้แสดงบทบาท โดยผู้แสดงบทบาท อาศัยความรู้และประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นเครื่องช่วยกำหนดบทบาทของตน (ถวิล ธาราโกชน, 2532, หน้า 32-39)

1. ความหมายของบทบาท

เกิร์ด และลาเดการ์ด์ (Gjerde and Ladegard, 2019, p. 1) ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท คือ ความคาดหวังต่อพฤติกรรม สิทธิ และหน้าที่โดยทั่วไป บทบาทจะสัมพันธ์กับตำแหน่ง หน้าที่ และสถานภาพทางสังคมที่บุคคลหนึ่งมี บทบาทช่วยให้การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ ดำเนินไปได้ บทบาทมีความสำคัญยิ่งต่อสมาชิกขององค์กร เพราะความเข้าใจในบทบาทจะส่งเสริมให้สมาชิกขององค์กรรู้ว่า ตนถูกคาดหวังให้ประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะเหมาะสม

เจียนและคณะ (Qian, et al., 2018, p. 2) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทมีความสัมพันธ์กับความคาดหวังตามบรรทัดฐานทางสังคม บทบาทมีความเกี่ยวข้องกับตำแหน่งทางสังคม และบริบทขององค์กรทางสังคมที่บุคคลคนหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้อง พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของบทบาท ตลอดจนการนิยามบทบาทจากมุมมองของเขาเอง

คาร์สเทน, อุล-เบียน และฮวง (Carsten, Uhl-Bien, and Huang, 2018, p. 4) ได้นิยามความหมายของบทบาทไว้ว่า ปัจเจกบุคคลมีบทบาทหลายประการ บทบาททั้งหลายที่ปัจเจกบุคคลแสดงออก เป็นผลมาจากการที่เขาตีความบทบาทที่พึงกระทำ บทบาทไม่ว่าจะเป็นของผู้นำหรือผู้ตามก็ตาม จะสัมพันธ์กับความเชื่อของบุคคลที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ และหน้าที่ต่าง ๆ ในบทบาทนั้น ๆ

รังสรรค์ ประทุมวรรณ (2559, หน้า 33-36) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทเป็นชุดของสิทธิหน้าที่ บทบาทกับสถานภาพมีความสัมพันธ์กัน และไม่สามารถแยกสองความคิดนี้จากกันได้ สถานภาพหนึ่งมีชุดบทบาทและพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมถูกคาดหวังให้ปฏิบัติ สมาชิกสังคมก็จะคาดเดาหรือคาดหวังว่า คน ๆ หนึ่งที่มีสถานภาพนั้น ควรจะมีบทบาทและพฤติกรรมอย่างไร และควรที่จะมีการกระทำไปในทิศทางใด การปฏิสัมพันธ์มีการขัดเกลาและหล่อหลอมให้บุคคลหนึ่งมีบุคลิกภาพ ความคิด และทัศนคติ จนทำให้เขารับรู้ถึงบทบาทและความคาดหวังที่คนอื่นมีต่อตัวเขา บุคคลคนหนึ่งจะก้าวเข้าสู่บทบาทและสถานภาพใหม่ ๆ ตลอดชีวิต ตามที่มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นการขัดเกลาทางสังคมจะดำเนินไปตลอดตราบที่บุคคลคนนั้นยังมีชีวิต

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 602) ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง การทำทำตามบท การทำตามบท ตามนัยนี้จึงหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู อีกด้วย

สุพัตรา สุภาพ (2540, หน้า 30) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น หากบุคคลหนึ่งมีตำแหน่งเป็นพ่อ

บทบาทของเขาก็คือ ต้องเลี้ยงดูลูก หากบุคคลหนึ่งเป็นครู บทบาทของเขาก็คือ การสั่งสอน
อบรมนักเรียนให้ดี หากบุคคลหนึ่งเป็นคนไข้ บทบาทของเขาก็คือ การปฏิบัติตามคำสั่งหมอ

โสภา ชูพิกุลชัย (2522, หน้า 45) ได้ให้นิยามของบทบาทไว้ว่า การแสดงออก
หรือการทำหน้าที่ของบุคคล ซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขากระทำภายใต้สถานการณ์
ทางสังคมอย่างหนึ่ง โดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมูลฐาน เป็นต้นว่า
บทบาทความเป็นพ่อ แม่ สามี หรือภรรยา บทบาทเหล่านี้ทำให้คนในสังคมสามารถที่จะ
คาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลอื่น อีกทั้งสมาชิกในสังคมก็รู้ว่าบุคคลอื่นต้องการอะไรจากตน
การคาดหวังและคาดการณ์ต่อบทบาทที่จะแสดงออก ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานร่วมกัน
เป็นทีม หากบุคคลคนหนึ่งละเมิดบทบาทของตนในสังคม ก็จะได้ว่าเป็นการละเมิดกฎของสังคม
ประการนี้อาจทำให้บุคคลนั้น ๆ ไม่อาจอยู่ร่วมในสังคมได้ นอกจากนี้ การละเมิดบทบาทอาจทำให้
เกิดปัญหาสังคมตามมาได้

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2557, หน้า 66) ได้ให้ความหมายของบทบาท ตามที่ อเล็กซ์ธีโอ
(Thio, 2000, p. 36) ได้นิยามบทบาทไว้ว่า บทบาทที่ถูกคาดหวังว่าจะต้องสอดคล้องตาม
สถานภาพ และบทบาทเหมือนกับเหรียญที่มีสองด้าน สถานภาพและบทบาทเป็นสิ่งที่ไม่คงที่
ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และตัวบุคคลเป็นหลัก โดยปกติสถานภาพและบทบาทมักเป็นของคู่กัน
กล่าวคือ เมื่อมีสถานภาพก็ต้องมีบทบาทตามมาด้วย

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2557, หน้า 111) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง
การกระทำหรือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นการกระทำ
หรือพฤติกรรมตามตำแหน่ง หรือสถานภาพ ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม บทบาท
เป็นผลรวมของการแสดงออกตามสิทธิและหน้าที่

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2545, หน้า 443) เน้นว่า บทบาทเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม
บทบาทบ่งบอกถึงความรับผิดชอบที่เกิดจากความเต็มใจ เช่น บทบาทของแม่ในครอบครัว
หรือบทบาทของผู้บริหารในองค์กร เป็นต้น บทบาทในองค์กรจะช่วยให้คนสามารถใช้ความสามารถ
และวิจารณ์ญาณอันลุ่มลึกของตน เพื่อให้เกิดความสำเร็จของผลผลิตตลอดเวลา บทบาททำให้
พนักงานมีความจำเป็นที่จะต้องมีความเป็นอิสระ และความรับผิดชอบในการตัดสินใจของตนเอง
มากยิ่งขึ้น

ณรงค์ เล็งประชา (2532, หน้า 109) ชี้ว่า บทบาทหมายถึง พฤติกรรมที่ปฏิบัติตาม
สถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ เช่น หากคนหนึ่ง
มีบทบาทเป็นครู เขาก็จะต้องสอนนักเรียน หากบุคคลหนึ่งเป็นตำรวจ เขาก็จะต้องพิทักษ์สันติราษฎร์
 เป็นต้น

ตาราง 1 แสดงสรุปความหมายของบทบาท

ความหมายของบทบาท	ผู้ให้นิยามคำว่า บทบาท										
	เกร็ด และลาด	การคิด	เขียนและคณะ	คำกริยา อุดม-เบียม	และสูง	รังสรรค์ ประ	ทุมวรรณ	พจนานุกรมฉบับราช	บัณฑิตยสถาน	สุพัตรา สุภาพ	โสภา ชูพิบูลย์
1. พฤติกรรมที่สังคมคาดหวัง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. ปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่/ สถานภาพ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. ปทัสถานที่ใช้กำหนดลำดับชั้น											
4. พฤติกรรมของสมาชิก ในกลุ่ม/สังคม											✓
5. ส่วนหนึ่งของระบบสังคม											✓
6. สิ่งที่แสดงให้เห็นถึง ความรับผิดชอบ											✓
7. การกระทำที่ “บท” กำหนดไว้											✓

จากความหมายของบทบาทที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การแสดงออก การปฏิบัติ หรือการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ภายใต้ความคาดหวังของสังคม ถ้าบุคคลนั้นอยู่ในสถานภาพหรือตำแหน่งใด การแสดงออก การปฏิบัติ หรือการกระทำ ก็ควรที่จะสอดคล้องกับสถานภาพหรือตำแหน่งนั้น ๆ เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น บทบาทผู้นำชุมชน ในสังคม สังคมอาจคาดหวังไว้ว่า ผู้นำชุมชนจะต้องปฏิบัติตนเป็นคนดี มีความรู้สามารถ และมีอิทธิพลในการจูงใจให้คนในชุมชนปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติ ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้ สังคมก็คาดหวังด้วยว่าผู้นำชุมชนควรจะต้องแสดงบทบาทในการนำชุมชนให้ไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้

2. ลักษณะของบทบาท

คักดีไทย สุรกิจบวร (2545, หน้า 115) ได้ให้ความหมายลักษณะของบทบาท ตามที่ ดอยส์ และเคราส์ (Deutsch and Krauss, 1965) นิยามว่า บทบาทเป็นสิ่งที่เรารู้สึกได้ และสังเกตได้ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งพิจารณาได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Prescribed role) เป็นบทบาทที่เกิดขึ้นจากความคาดหวังของตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ในขณะที่เป็นประธานกลุ่ม เป็นสมาชิกในกลุ่ม เป็นต้น

2. บทบาทที่รับรู้จากตำแหน่ง (Subjective role) เป็นบทบาทที่คนรับรู้จากตำแหน่งของตนเอง ในขณะที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น เมื่อเป็นหัวหน้า พ่อ แม่ ครู เป็นต้น

3. บทบาทที่คนในสังคมกำหนดขึ้น (Enacted role) เป็นบทบาทที่บ่งบอกพฤติกรรมอันแน่ชัดของบุคคล เช่น ผู้หญิงต้องทำอะไรในฐานะแม่บ้าน ตำรวจต้องทำอะไรในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นต้น

ถวิล ธาราโกชน (2532, หน้า 33) ได้อธิบายลักษณะของบทบาท ตามที่ จอร์จ มีด (George Mead) ได้อธิบายไว้ว่า การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะทำต่ออีกคนหนึ่งต้องมีขอบเขตที่จะปฏิบัติบทบาทนั้น ๆ โดยสรุปแล้วการแสดงบทบาทของบุคคลไม่ว่าบทบาทใด ๆ จะต้องประกอบไปด้วย 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ต้องเป็นแบบหรือลักษณะเฉพาะของตนเอง
2. พฤติกรรมในสถานการณ์ที่กำหนดให้ นั้น จะต้องเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของตน
3. ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ จะเป็นตัวช่วยชี้แนวทางการกระทำที่เกิดขึ้น
4. ในการแสดงบทบาทนั้น ๆ จะต้องมีการประเมินผลด้วยตัวเองและผู้อื่น

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2557, หน้า 66-68) ได้อธิบายลักษณะทั่วไปของบทบาท ประกอบด้วย 4 ลักษณะ ดังนี้

1. โดยปกติบทบาทจะเป็นการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมตามสิทธิ และหน้าที่ของสถานภาพ หรือตำแหน่งที่ครองอยู่ เช่น แม่มีหน้าที่เลี้ยงลูก ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก
2. บางคนไม่มีสถานภาพ แต่สามารถแสดงบทบาทได้ เช่น ไม่มีสถานภาพเป็นครู แต่สามารถสอนหนังสือได้ ไม่ได้เป็นพยาบาล แต่สามารถปฐมพยาบาลคนอื่นได้ ไม่ได้เป็นตำรวจ แต่จับผู้ร้ายได้ เป็นต้น

3. บางครั้งอาจเกิดปัญหาบทบาทขัดแย้งกันได้ ด้วยเหตุที่บุคคลมีหลายสถานภาพ มีหลายบทบาท ดังนั้น อาจทำให้บทบาทขัดแย้งกันได้ เช่น ผู้หญิงคนหนึ่งมีสถานภาพเป็นทั้งแม่และอาจารย์ของลูก หากลูกเรียนไม่ดี คะแนนไม่ดี แต่แม่กลับให้คะแนนลูกดี ก็จะทำให้เสียบทบาทของความเป็นอาจารย์ที่ดี หรือหากแม่ให้คะแนนลูกไม่ดี แม่ก็จะเสียบทบาทของความเป็นแม่ที่ดี เพราะแม่ไม่ช่วยเหลือลูกของตนเอง หรือกรณีที่คน ๆ หนึ่ง เป็นทั้งผู้พิพากษาและเป็นทั้งพ่อในคนเดียว บทบาทของเขาก็จะขัดกันมาก หากต้องพิพากษาลูกตนเอง

4. เนื่องจากในชีวิตประจำวันของคนเรามีหลายบทบาทที่ต้องกระทำ ดังนั้นจึงทำให้เราไม่สามารถแสดงบทบาทได้ดีทุกบทบาท สภาพดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความตึงเครียดได้

5. Role set หมายถึง การมีสถานภาพเดียวแต่มีหลายบทบาท เช่น บุคคลหนึ่งเป็นอาจารย์ ที่ต้องเป็นทั้งผู้บรรยายสอนหนังสือ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา เป็นนักวิจัย ฯลฯ

งามพิศ สัตย์สงวน (2543, หน้า 102) ได้อธิบายเรื่องบทบาท ตามที่ จอห์น ไบแซนซ์ และมาวิส ไบแซนซ์ (John Biesanz and Mavis Biesanz) ได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยเสนอให้มี “บทบาทสำรอง” ซึ่งหมายถึง การเลือกแสดงบทบาทใดบทบาทหนึ่งให้ดีที่สุดก่อน หรือบางครั้งอาจจะต้องทิ้งบทบาทใดบทบาทหนึ่งไป เช่น อาจารย์ผู้หญิงท่านหนึ่งกำลังเขียน ผลงานการวิจัย ถ้าหากงานวิจัยไม่รุ่ง อาจารย์ผู้หญิงท่านนี้สามารถแสดงบทบาทของความเป็นแม่ ได้อย่างเต็มที่ บทบาทของนักวิจัยก็กลายเป็นบทบาทรอง แต่ถ้าหากงานวิจัยต้องเร่งดำเนินการ ให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนดไว้ บทบาทของนักวิจัยก็ต้องถูกแสดงออกอย่างเต็มที่ ส่วนบทบาทของแม่ที่ดีก็ต้องกลายเป็นบทบาทรอง

ตาราง 2 แสดงสรุปลักษณะของบทบาท

ลักษณะของบทบาท	ผู้ให้นิยามลักษณะของบทบาท		
	ดอยล์และเคราส์	จอร์จ มีด	ศิริรัตน์ แอดสกูล
1. บทบาทที่ถูกคาดหวัง	✓	✓	✓
2. บทบาทที่มาจากตำแหน่ง/การแต่งตั้ง	✓	–	✓
3. บทบาทที่สังคมกำหนดขึ้น	✓	–	–
4. มีลักษณะเฉพาะของตนเอง	–	✓	–
5. การกระทำในอดีตเป็นแนวทางการกระทำในอนาคต	–	✓	–
6. มีการประเมินผลด้วยตนเอง	–	✓	–
7. ไม่มีสถานภาพก็มีบทบาทได้	–	–	✓
8. บทบาทขัดแย้งกันได้	–	–	✓
9. สถานภาพเดียว แต่มีหลายบทบาท	–	–	✓

จากลักษณะของบทบาทที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า ผู้ที่แบ่ง ลักษณะของบทบาทที่เหมือน และแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นบทบาททางสังคม บทบาท ทางตำแหน่งหรืออาชีพ หรือแม้กระทั่งบุคคลที่มีหลายบทบาทในสภาพเดียวกัน สิ่งนี้นักวิชาการ แต่ละท่านได้แบ่งลักษณะของบทบาทนั้น จอร์จ มีด เห็นว่า บทบาทมีลักษณะเฉพาะของตนเอง โดยมีการกระทำในอดีตเป็นแนวทางในการกำหนดการกระทำในอนาคต รวมทั้งต้องมี

การประเมินผลการกระทำในทุกครั้งเช่นกัน ดอยล์และเคราส์ ให้นิยามลักษณะบทบาทว่า มาจากตำแหน่งหน้าที่หรือการแต่งตั้ง เช่นเดียวกับ คิริรัตน์ แอดสกุล ที่ให้นิยามลักษณะของบทบาท ว่าอาจมาจากตำแหน่งหน้าที่ นอกจากนี้ บุคคลหนึ่งสามารถมีหลายสถานภาพ และสถานภาพนั้น อาจขัดแย้งกันเองก็ได้เช่นกัน

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายของแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ ผู้นำมีส่วนสำคัญ ในการขับเคลื่อนกิจกรรม ตลอดจนการดำเนินงานต่าง ๆ ของทั้งองค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ภาวะผู้นำจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของผู้นำ เพราะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมของผู้นำมีความเป็นผู้นำแบบใด และมีความเหมาะสมหรือไม่ ภาวะผู้นำจึงสะท้อนให้เห็น ถึงปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของกิจกรรม หรือการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

1. ความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ

1.1 ความหมายของผู้นำ

พิกโคโล บูเอนเกเลอร์ และจัดจ์ (Piccolo, Buengeler and Judge, 2018, p. 297) ได้นิยามความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ คือ ผู้แสวงหาแนวทางในการขับเคลื่อนให้ผู้ตามมีความตื่นตัว ในการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด ผู้นำ คือ ผู้สร้างความตื่นตัวให้แก่ผู้ตาม จนผู้ตามได้กระทำอะไร ที่ก้าวข้ามความเพิกเฉย หรือก้าวพ้นสภาวะของความรู้สึกพึงใจ และยอมรับระเบียบสังคม อย่างปราศจากความตื่นตัวในการแสวงหา และกระทำสิ่งใหม่ ๆ

เฉียน และคณะ (Qian, et al., 2018, p. 3) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ ให้ความสำคัญต่อเป้าหมายและความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมาย ผู้นำเป็นคณานิโยบายไปปฏิบัติ ผู้นำได้ดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ก่อนหน้าถูกนำไปปฏิบัติจนเป็นที่ประจักษ์ แก่ผู้อื่น ผู้นำมักจะพยายามทำให้ผู้ตามมั่นใจว่า ผู้นำสามารถดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย ได้สำเร็จ ผู้นำตระหนักถึงบทบาทในการบริหารจัดการของตน ตลอดจนความคาดหวังจาก สมาชิกองค์กร

อัลเวสสัน และสไปเซอร์ (Alvesson and Spicer, 2012, p. 384) ได้ให้ความหมาย ของผู้นำไว้ว่า “ผู้นำเป็นบุคคลที่มีบทบาทมากกว่าการเป็นเพียงผู้จัดการ ทั้งนี้เพราะผู้นำ มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อประชาชนทั้งหลาย ทั้งในแง่ของคุณค่า อุดมคติ ความปรารถนา อารมณ์ และอัตลักษณ์”

ครีวานี ลินด์เกรน และแพ็คเคนดอร์ฟ (Crevani, Lindgren and Packendorff, 2010, p. 78) ได้นิยามความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มทางสังคม ผู้นำมีแนวโน้มที่จะสร้างอิทธิพลบางประการต่อสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ ได้

วิเชียร วิทย์อุดม (2553, หน้า 2) ได้ให้คำนิยามของผู้นำไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องจากกลุ่มให้เป็นผู้นำ ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับ อันเกิดจากตัวของเขาเอง ความสามารถนี้อาจเป็นการนำกลุ่มให้ไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

รัตติกรณ์ จงวิศาล (2556, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยกย่อง ยอมรับ ศรัทธา หรือได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้นำ ผู้นำอาจเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือก หรือแต่งตั้งให้เป็นผู้นำ นอกจากนี้ ผู้นำยังเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลและมีบทบาทเหนือคนอื่น ๆ

ยงยุทธ เกษสาคร (2544, หน้า 65) ได้ให้ความหมายของผู้นำ ตามที่ เวบสเตอร์ (Webster, 1973, p. 801) ได้นิยามว่า บุคคลที่ทำหน้าที่ควบคุม บังคับบัญชาหรือเป็นผู้นำของกลุ่ม หรือกิจกรรมนั้น ๆ

รัตติกรณ์ จงวิศาล (2556, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของผู้นำ ตามที่ อานันท์ ปันยารชุน (2541) ได้นิยามว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถทำให้สังคมมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน และรวมพลังกัน ปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย

ทองหล่อ เดชไทย (2544, หน้า 21) ได้ให้ความหมายของผู้นำ ตามคำนิยามของ แฮร์รี ทรูแมน (Harry Truman) อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ไว้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้มีความสามารถในการทำให้บุคคลทำในสิ่งที่เขาไม่ต้องการทำ และสามารถทำให้บุคคลนั้นรู้สึกชอบในสิ่งที่เขาไม่ต้องการมาก่อน

ตาราง 3 แสดงสรุปความหมายของผู้นำ

ความหมายของผู้นำ	ผู้ให้ความหมายของผู้นำ							
	พิกโคโล บูเอนเก เลอร์ & จัจจ์	เดียน และคณะ	อัลเวสสัน และสไป	ครีวานี ลินด์เกรน และแพ็คเคนดอร์ฟ	วิเชียร วิทยอดุม	รัตติกรณ จงวิศาล	เวปสเตอร์	แฮร์รี ทรูแมน
1. บุคคลที่ได้รับการยอมรับ/ ยกย่อง/นับถือ	-	-	✓	✓	✓	✓	✓	-
2. บุคคลที่มีความสามารถ	-	✓	-	-	✓	-	-	✓
3. เป็นผู้มีอิทธิพลให้ผู้อื่น ปฏิบัติตาม	-	-	✓	✓	-	✓	-	-
4. บุคคลที่ริเริ่มให้เกิด จุดมุ่งหมายร่วมกัน	✓	✓	-	-	-	-	-	-
5. บุคคลที่มีตำแหน่งในการ ควบคุม/บังคับบัญชาในกลุ่ม	-	-	-	-	-	✓	-	-
6. บุคคลที่รวมทำให้เกิด ความสามัคคีและพลังนำไปสู่ ความสำเร็จ	✓	-	-	-	-	-	-	-
7. บุคคลที่จงใจเป็นผู้ประสาน	-	-	-	-	-	-	-	-

จากความหมายของผู้นำที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า “ผู้นำ” หมายถึง บุคคลที่มีอิทธิพล หรือมีบทบาทเหนือบุคคลอื่น ๆ มีหน้าที่ในการส่งเสริม ประสาน และจูงใจให้กลุ่มของตนดำเนินกิจกรรม หรือปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่คาดหวัง

1.2 ความหมายของภาวะผู้นำ

นอกเหนือจากความหมายของผู้นำแล้ว นักวิชาการยังเสริมความหมายของภาวะผู้นำ อีกด้วย กล่าวคือ ความหมายของ พิกโคโล, บูเอนเกเลอร์ และจัจจ์ (Piccolo, Buengeler, and Judge, 2018, p. 297) ได้นิยามความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะการนำกับความตั้งใจของผู้ตาม ที่จะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม หรือแสดงบทบาทพิเศษบางประการ ประสิทธิภาพของภาวะผู้นำสามารถพิจารณาได้จากผลลัพธ์ และผลงานที่ผู้ตามในฐานะพลเมืองได้กระทำ นอกจากนี้ ประสิทธิภาพของภาวะผู้นำยังสามารถ

พิจารณาได้จากความตั้งใจของผู้ตามที่จะกระทำการต่าง ๆ อย่างกระตือรือร้น จนผลงาน บทบาท และการทำงานที่แสดงออกมานั้นอยู่นิ่งเฉย หรือดีกว่าความคาดหวังทางสังคมพื้นฐาน

เจียน และคณะ (Qian, et al., 2018, p. 2) ได้นิยามความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ รูปแบบของความเป็นผู้นำที่เน้นการทำตามเป้าหมายขององค์กรให้ประสบความสำเร็จ ภาวะผู้นำสัมพันธ์กับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามในบริบทหนึ่ง ๆ ภาวะผู้นำอาจส่งผลให้ผู้ตามสามารถปรับปรุงการทำงาน หรือดำเนินงานบางประการได้สำเร็จสมปรารถนา

อัลเวสสัน และสไปเซอร์ (Alvesson and Spicer, 2012, p. 381) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล ผู้นำอาจตั้งใจและวางแผนการใช้อิทธิพลอย่างเป็นระบบ ภาวะผู้นำเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม ภาวะผู้นำไม่ได้เป็นคุณลักษณะทางสังคมที่มีรูปแบบตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง รูปแบบของภาวะผู้นำไม่ได้มีความเป็นสากล หากแต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบริบทที่จำเพาะ

ครีวานี ลินด์เกรน และแพ็คเคนด์อร์ฟ (Crevani, Lindgren and Packendorff, 2010, pp. 78–79) ได้นิยามความหมายของภาวะผู้นำ ไว้ว่า กระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่ผู้นำได้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ตาม ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์นี้ ผู้นำสามารถสร้างและรังสรรค์ภาพอนาคตอันมีความหมายและมีความสำคัญร่วมกันให้แก่ผู้ตามทั้งหลายได้ตระหนัก และมีแรงจูงใจให้ทำตามภาพอนาคตดังกล่าว ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงดำรงอยู่ในการกระทำของทั้งผู้นำ

ทองหล่อ เดชไทย (2544, p. 21) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ ตามที่ ดไวท์ ไอเซนฮาวร์ (Dwight Eisenhower) อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ได้นิยามว่า หมายถึง ความสามารถที่จะตัดสินใจว่า จะทำอะไรให้สำเร็จ และทำให้บุคคลอื่นมีความต้องการที่จะทำในสิ่งนั้น

วิเชียร วิทย์อุดม (2553, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ ตามที่ สโตกดิลล์ (Stogdill, 1950); ออร์ดเวย์ทีด (Ordway Tead, 1936); เทอร์รี่ (Terry, 1960); คูนต์ซ และโดนเนลล์ (Koontz and Donnell, 1959); แทนเนนบาร์ม เวสช์เลอร์ และแมสซริก (Tannenbaum, Weschler and Massarik, 1959); เบนนิส ริค (Bennis, 1959); ริชาร์ดส์ และกรีนโลว์ (Richard and Greenlow, 1961) ได้นิยามไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมในการสร้างอิทธิพลและแรงจูงใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามในการดำเนินงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งคนเหล่านั้นเองก็เห็นว่า เป็นสิ่งอันพึงปรารถนาสำหรับพวกเขา อย่างไรก็ตาม นิกโกร (Nigro, 1970) ได้เสริมว่า หากใครไม่มีพลังในการใช้อิทธิพลเหนือผู้อื่น บุคคลผู้นั้นก็ไม่มีภาวะผู้นำ

ชาญชัย อาจิณสมาจาร (2543, หน้า 9) กล่าวว่าภาวะผู้นำ หมายถึง การสร้างโอกาสให้พนักงาน และบุคคลอื่น ๆ ได้ทำประโยชน์อย่างสำคัญเป็นรายบุคคลหรือเป็นทีม เพื่อบรรลุภารกิจขององค์กร ภาวะผู้นำเป็นตัวแทนของความตั้งใจ และความพยายามของผู้นำในการมองหาแนวทาง เพื่อขยายสมรรถนะของพนักงานให้ทำคุณประโยชน์แก่เป้าหมาย และจุดมุ่งหมายของหน่วยงาน

พิชากพ พันธุ์แพ (2554, หน้า 11) ได้พรรณนาความหมายของภาวะผู้นำ ไว้ว่า หมายถึง ศิลปะในการชักจูงผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่ เต็มความสามารถ และความกระตือรือร้น

เนตร์พัฒนา ยาวีราข (2556, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ ตามที่ กริฟฟิน (Giffin, 1987, p. 422) ได้นิยามไว้ว่า หมายถึง ความสามารถในการใช้อิทธิพลโน้มน้าวคนอื่น

ชัยเสกฐ์ พรหมศรี (2557, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ ตามที่ ดาฟท์ (Daft, 2005) ได้นิยามไว้ว่า หมายถึง อิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตาม อิทธิพลนี้ได้แฝงฝังอยู่ในความตั้งใจที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนผลลัพธ์อันสะท้อนถึงจุดมุ่งหมายร่วมกันของทุกฝ่าย ขณะที่ รีส (Reece, 2011) และดูบริน (Dubrin, 2010) ได้นิยามไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการในการสร้างแรงบันดาลใจ แรงจูงใจ สร้างความเชื่อมั่น และการชี้แนะแนวทางให้พนักงานมีส่วนร่วมในการพยายามบรรลุเป้าหมายเดียวกัน

ตาราง 4 แสดงสรุปความหมายของภาวะผู้นำ

ผู้ให้ความหมาย ของภาวะผู้นำ	ความหมายของภาวะผู้นำ		
	การสร้างอิทธิพลต่อ ผู้ใต้บังคับบัญชา ส่งผลให้เกิด ความร่วมมือให้บรรลุเป้าหมาย	ความสามารถในการ ทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม	ความสามารถ ในการ ตัดสินใจ
พิตโคโล บูเอนเกเลอร์		✓	
เลี่ยน และคณะ	✓		
อัลเวสสันและสไปเซอร์	✓		
ครีวานี ลินด์เกรน และแพ็คเคนดอร์ฟ		✓	
ดไวท์ โอเซ็นฮาว์		✓	✓
สตอกดิลล์	✓		

ตาราง 4 (ต่อ)

ผู้ให้ความหมาย ของภาวะผู้นำ	ความหมายของภาวะผู้นำ		
	การสร้างอิทธิพลต่อ	ความสามารถ	ความสามารถ
	ผู้ได้บังคับบัญชา ส่งผลให้เกิด ความร่วมมือให้บรรลุเป้าหมาย	ในการทำให้ผู้อื่น ปฏิบัติตาม	ในการตัดสินใจ
ออร์ดเวย์ ทีด	✓		
เทอร์รี่	✓		
คุนตซ์ และโดนเนลล์	✓		
แทนเนนบาร์ม	✓		
เบนนิส ริด		✓	
ริชาร์ดส์ และกรีนโลว์		✓	
นิคโกร	✓		✓
ชาญชัย อาจินสมมาตร		✓	
พิชาภพ พันธุ์แพ		✓	
กริฟฟิน		✓	
ดาฟท์	✓		
ริส		✓	
คูปรีน		✓	

จากความหมายของภาวะผู้นำที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า “ภาวะผู้นำ” หมายถึง พฤติกรรม หรือกระบวนการการสร้างแรงจูงใจ หรือการใช้หรือสร้างอิทธิพลในการเป็นผู้นำให้บุคคลอื่นดำเนินงานตามเป้าหมายที่หวังไว้ ซึ่งภาวะผู้นำของแต่ละบุคคลมีไม่เท่ากัน บางคนมีมาก บางคนมีน้อย แต่สุดท้าย ผู้นำทุกคนมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

จากความหมายของผู้นำ และความหมายของภาวะผู้นำ ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า “ผู้นำ” หมายถึง บุคคลที่มีอิทธิพล หรือมีบทบาทเหนือบุคคลอื่น ๆ มีหน้าที่ในการส่งเสริม การประสาน หรือจูงใจให้กลุ่มของตนดำเนินกิจกรรม หรือปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่คาดหวังไว้ ส่วนคำว่า “ภาวะผู้นำ” หมายถึง พฤติกรรม หรือกระบวนการการสร้างแรงจูงใจ หรือการใช้หรือสร้างอิทธิพลให้บุคคลอื่นดำเนินงานตามเป้าหมายที่หวังไว้ ซึ่งภาวะผู้นำของแต่ละบุคคลมีไม่เท่ากัน บางคนมีมาก บางคนมีน้อย แต่ท้ายที่สุด ผู้นำทุกคนมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ

2. ประเภทของผู้นำ

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2554, หน้า 285) ได้อธิบายประเภทของผู้นำ ตามที่ เฮาส์ และมิตเชลล์ (House and Mitchell, 1974) นักเขียนทฤษฎีวิถีทาง-เป้าหมาย ได้แบ่งประเภทของผู้นำไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ผู้นำแบบสนับสนุน (Supportive Leadership) ผู้นำให้การสนับสนุน และพฤติกรรมที่เป็นมิตรเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถเข้าถึงได้ง่าย ผู้นำแบบสนับสนุนเป็นผู้นำที่ใส่ใจในสวัสดิการความเป็นอยู่ และความต้องการที่จำเป็นของมนุษย์ของผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำจะสนับสนุนในการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดีให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา รวมทั้งให้การปฏิบัติอย่างเสมอภาค และนับถือศักดิ์ศรีของผู้ใต้บังคับบัญชา

2. ผู้นำแบบสั่งการ (Directive Leadership) เป็นพฤติกรรมของผู้นำที่ปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการใช้คำสั่งเกี่ยวกับการทำงาน รวมทั้งแจ้งความคาดหวังให้ทราบ บอกถึงวิธีการทำงาน ตลอดจนกำหนดเวลาทำงานสำเร็จให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบ ผู้นำแบบสั่งการจะกำหนดมาตรฐานของการทำงานพร้อมกับกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ชัดเจนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา

3. ผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จของงาน (Achievement-Oriented Leadership) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายที่ท้าทาย สร้างความมีมาตรฐานด้านความเป็นเลิศสูงแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และแสวงหาวิธีการปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการตั้งความคาดหวังต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยการแสดงความมั่นใจว่า ผู้ใต้บังคับบัญชาจะสามารถปฏิบัติงานที่มีมาตรฐานสูงได้สำเร็จ

4. ผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม เป็นผู้นำที่แสดงพฤติกรรมต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการขอคำปรึกษาก่อนที่จะตัดสินใจ รวมถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการขอความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ ผู้นำประเภทนี้มักจะกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และจัดการประชุมกับผู้ใต้บังคับบัญชาในที่ทำงานบ่อย ๆ

วิเชียร วิทยอุดม (2553, หน้า 13-14) ได้อธิบายประเภทของผู้นำ ตามที่ ไวท์ และลิปเพตต์ (White and Lippitt, 1953) ได้แบ่งผู้นำออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ผู้นำเผด็จการ (Autocratic Style) ผู้นำแบบนี้จะรวมอำนาจหน้าที่และการตัดสินใจทั้งหมดไว้ที่ตัวผู้นำ ผู้นำเป็นคนกำหนดนโยบาย เป้าหมาย เทคนิควิธีการ และออกคำสั่งเกี่ยวกับการปฏิบัติงานทั้งหมด หลังจากนั้นจึงแจ้งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบ เพื่อนำไปปฏิบัติตาม การควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาจะกระทำอย่างใกล้ชิด ความเป็นผู้นำแบบเผด็จการจะให้ความสำคัญเรื่องการออกคำสั่งเป็นสำคัญ

2. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Style) ผู้นำแบบนี้จะให้กลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และวิธีการที่จะนำมาซึ่งการบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ และยังเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

3. ผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez-Faire Style) ผู้นำแบบนี้จะให้คำแนะนำโดยทั่ว ๆ ไป และปล่อยให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีอิสระในการทำหน้าที่ หรือมีบทบาทในการกำหนดแนวทางที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติงานด้วยตนเองตามความต้องการของพวกเขา ปัญหาที่สำคัญของความเป็นผู้นำแบบนี้ คือ การขาดผู้นำที่มีความแข็งแกร่ง ผู้นำประเภทนี้จะไม่ควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชา นอกจากนี้ การสั่งการของผู้นำจะสะท้อนถึงการปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2554, หน้า 226) ได้อธิบายผู้นำ ตามที่ เฮอร์เชย์ และแบลนชาร์ดเชลล์ (Hersey and Blanchard, 1998, p. 187) นักเขียนทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ชาวอเมริกัน ได้แบ่งผู้นำออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ผู้นำแบบผู้บอกให้ทำ (Telling) ผู้นำแบบนี้เน้นการใช้อำนาจสั่งการ และการตัดสินใจให้ผู้ตามต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น การสื่อสารภายในองค์กรจึงมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว คือ จากผู้นำสู่ผู้ตาม นอกจากนี้ ผู้นำยังใช้มาตรการควบคุม ติดตาม และนิเทศการปฏิบัติงานต่อผู้ตามอย่างใกล้ชิดอีกด้วย พฤติกรรมผู้นำเช่นนี้จึงมีมุ่งเน้นไปที่ผลสัมฤทธิ์ของงานสูง แต่มุ่งเน้นด้านความสัมพันธ์เล็กน้อย

2. ผู้นำแบบขายความคิดให้ทำ (Selling) ผู้นำแบบนี้ใช้พฤติกรรมการบริหารที่มุ่งเน้นการกำกับ สั่งการ เช่นเดียวกับแบบแรก แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดช่องทางให้ผู้ตามได้มีโอกาสซักถาม หรือเสนอความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ได้ ดังนั้น การสื่อสารภายในองค์กรจึงมีลักษณะแบบสองทาง ผู้นำจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ และทำหน้าที่เสมือนพี่เลี้ยงให้แก่ผู้ตามอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา จึงกล่าวได้ว่า พฤติกรรมผู้นำแบบนี้มุ่งไปที่ความสำเร็จของงานสูง และขณะเดียวกัน ก็มุ่งเน้นความสัมพันธ์สูง

3. ผู้นำแบบผู้ตามมีส่วนร่วม (Participating) เป็นผู้นำที่คอยให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก ตลอดจนให้การส่งเสริมสนับสนุนด้านต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานของผู้ตาม ผู้นำจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง โดยไม่เข้าไปควบคุม กำกับ หรือสั่งการโดยผู้นำเอง จึงกล่าวได้ว่า ผู้นำมีพฤติกรรมที่มุ่งเน้นไปที่ด้านความสัมพันธ์สูง แต่มุ่งเน้นเรื่องผลสัมฤทธิ์ของงานต่ำ

4. ผู้นำแบบกระจายงาน (Delegating) เป็นผู้นำที่แสดงพฤติกรรมลักษณะที่ให้ความเชื่อถือ ไว้วางใจในฝีมือ ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนความรับผิดชอบของผู้ตาม ดังนั้น ผู้นำจึงกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ รวมทั้งการตัดสินใจในงานนั้นแก่ผู้ตาม ผู้นำเปิดโอกาสให้ผู้ตามมีความเป็นตัวของตัวเองในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ผู้นำแบบนี้จึงแสดงพฤติกรรมและใช้เวลาในการบริหารโดยมุ่งความสำเร็จของงานเล็กน้อย และขณะเดียวกันก็มุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ในระดับต่ำเช่นกัน

วิเชียร วิทย์อุดม (2553, หน้า 13) ได้ตีจำแนกประเภทของผู้นำ ตามที่ โรเบิร์ต เครตเนอร์ (Robert kreitner) ได้อธิบายลักษณะของผู้นำออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ผู้นำที่เป็นทางการ (Formal Leadership) หมายถึง ผู้นำซึ่งได้รับการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง ผู้นำที่เป็นทางการได้รับการประกาศให้รับรู้โดยทั่วไปอย่างเป็นทางการ ผู้นำได้รับมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นทางการ ด้วยเหตุที่ผู้นำสามารถใช้อำนาจที่ติดมาจากตำแหน่ง ดังนั้นจึงทำให้สมาชิกของกลุ่มยอมรับได้ และผู้นำสามารถที่จะโน้มน้าวชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดความเชื่อถือ และมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานตามคำสั่ง

2. ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (Informal Leadership) หมายถึง ตัวบุคคลที่ปฏิบัติการเป็นผู้นำของกลุ่ม ผู้นำประเภทนี้ไม่ได้รับการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เป็นผู้ซึ่งไม่มีอำนาจหน้าที่หรือฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชาในองค์กร แต่ผู้นำประเภทนี้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ ผู้นำลักษณะนี้ได้รับการยอมรับนับถือของบุคคลอื่นให้เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้นำประเภทนี้มีอิทธิพลในการชักจูงให้คนอื่น ๆ เชื่อถือ เชื่อฟังความคิดเห็น ตลอดจนเต็มใจปฏิบัติตามความเห็นของตนได้ เนื่องมาจากอำนาจหรืออิทธิพลในทางส่วนตัว

ธนิกันต์ มาชะศิริานนท์ (2550, หน้า 57) ได้จำแนกประเภทผู้นำ ตามที่ ดาเนียล โกลแมน (Daniel Goleman) นักจิตวิทยา และผู้เขียนหนังสือ Best of HBR on Leadership: Emotionally Intelligent Leadership ได้แบ่งประเภทพื้นฐานของผู้นำ ไว้ 6 ประเภท ดังนี้

1. ผู้นำแบบออกคำสั่ง (Coercive Style) รูปแบบของการ “ทำในสิ่งที่ข้าพเจ้าบอก” จะใช้ได้ผลที่สุดในสถานการณ์ที่พลิกผัน เช่น ภัยธรรมชาติ หรือเมื่อต้องทำงานร่วมกับพนักงานที่มีปัญหา แต่ในสถานการณ์ส่วนใหญ่ ลักษณะการเป็นผู้นำแบบออกคำสั่งนี้จะทำให้ความสามารถในการยืดหยุ่นใด ๆ ขององค์กรต้องหยุดชะงักลงไป อีกทั้งยังเป็นการลดแรงจูงใจของพนักงานอีกด้วย

2. ผู้นำแบบใช้อำนาจ (Authoritative Style) ผู้นำแบบใช้อำนาจนั้นจะใช้วิธีการ “ตามข้าพเจ้ามา” โดยผู้นำจะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายโดยรวม แต่จะให้อิสระกับบุคคลในการเลือก

วิธีปฏิบัติ เพื่อบรรลุความสำเร็จของตน รูปแบบนี้ได้ผลดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อธุรกิจไม่ค่อยเป็นระบบนัก แต่จะใช้ได้ผลน้อยที่สุด เมื่อผู้นำทำงานกับทีมผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์มากกว่าตัวผู้นำเอง

3. ผู้นำแบบส่งเสริมความร่วมมือ (Affiliative Style) ลักษณะเด่นของผู้นำแบบส่งเสริมความร่วมมือ ก็คือ การมีทัศนคติที่ว่า “ผู้อื่นต้องมาก่อน” รูปแบบนี้มักเป็นประโยชน์ในการสร้างความสามัคคีหรือเพิ่มขวัญกำลังใจในทีม อย่างไรก็ตาม การมุ่งเน้นในเรื่องการชมเชยผู้อื่นเพียงอย่างเดียว ก็อาจทำให้ผลการปฏิบัติงานที่ไม่ดีนั้นผิดพลาดมากขึ้นได้ ดังนั้น ผู้นำแบบส่งเสริมความร่วมมือจึงไม่ค่อยให้คำแนะนำ ซึ่งบ่อยครั้งทำให้พนักงานเกิดความลังเลใจและไม่แน่ใจ

4. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Style) ผู้นำแบบนี้จะมีผลกระทบต่อบรรยากาศในองค์กรไม่มากอย่างที่คาดคิด ผู้นำแบบประชาธิปไตยส่วนใหญ่จะสร้างให้เกิดความยืดหยุ่นและหน้าที่ความรับผิดชอบในองค์กร รวมทั้งช่วยสร้างแนวคิดใหม่ ๆ โดยให้พนักงานมีสิทธิ์มีเสียงในการตัดสินใจ แต่บางครั้งการประชุมก็อาจไม่มีที่สิ้นสุด และสร้างความสับสนให้กับพนักงานจนรู้สึกวุ่นวาย

5. ผู้นำแบบใช้ตัวเองเป็นมาตรฐาน (Pacesetter Style) ผู้นำที่ตั้งมาตรฐานในการทำงานไว้สูง และยกตัวอย่างการทำงาน โดยเทียบกับตนเองเป็นหลัก จะก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงบวกต่อพนักงานที่มีแรงจูงใจในตัวเอง และมีความสามารถสูง แต่พนักงานคนอื่น ๆ อาจมีแนวโน้มที่จะรู้สึกว่า ตนถูกครอบงำโดยผู้นำที่ต้องการความเป็นเลิศ และมีแนวโน้มที่จะไม่พอใจวิธีการจัดการกับสถานการณ์ของผู้นำเช่นนั้น

6. ผู้นำแบบโค้ช (Coaching Style) ผู้นำแบบนี้เน้นการพัฒนาบุคคล มากกว่างานที่เกี่ยวข้องอยู่ในขณะนั้น โดยรูปแบบผู้นำแบบนี้จะใช้ได้ผลดีเมื่อพนักงานตระหนักถึงจุดอ่อนของตน และต้องการที่จะปรับปรุง แต่ไม่ใช่ในเวลาที่เขาารู้สึกต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของตน

วิเชียร วิทย์อุดม (2553, หน้า 13) แบ่งผู้นำออกเป็น 2 ประเภท ตามที่ เอ็ดเวิร์ด และฟลิปโป (Flipo, 1968, pp 230–232) ได้นำเสนอไว้ ดังนี้

1. ผู้นำประเภทนิเสธ (Negative Leadership) หมายถึง ผู้นำที่มีลักษณะเผด็จการใช้วิธีการบริหารแบบรวบอำนาจศูนย์รวมอำนาจซึ่งกระจุกตัวอยู่ที่ผู้นำ การใช้อำนาจของผู้นำเป็นไปในลักษณะที่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ร่วมงานเกิดความเกรงกลัว จนจำเป็นต้องปฏิบัติตามแนวทางที่ผู้นำต้องการ ผู้นำประเภทนี้มักจะอาศัยอำนาจหน้าที่เป็นเครื่องมือ

2. ผู้นำประเภทปฏิฐาน (Positive Leadership) หมายถึง ผู้นำที่มีลักษณะประชาธิปไตย ผู้นำลักษณะนี้ใช้วิธีการบริหารแบบกระจายอำนาจ ให้อิสระเสรีภาพแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ร่วมงานในการแสดงความคิดเห็น การใช้อำนาจของผู้นำเป็นไปในลักษณะที่มุ่งก่อให้เกิด

ความเลื่อมใสและศรัทธาในการปฏิบัติงาน ขณะที่ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นชอบในเหตุผลด้วย ผู้นำประเภทนี้มักจะอาศัยอำนาจบาปเป็นเครื่องมือ

พรนพ พุกกะพันธ์ (2544, หน้า 20-21) ได้จำแนกรูปแบบและวิธีการที่ได้มาซึ่งอำนาจของผู้นำ ไว้ 3 ประการ คือ

1. พิจารณาจากการที่ผู้นำได้มาซึ่งอำนาจ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1.1 ผู้นำแบบใช้พระเดช ผู้นำแบบนี้เป็นผู้นำที่ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองบังคับบัญชาตามกฎหมาย มีอำนาจและใช้อำนาจได้ตามกฎหมาย ผู้นำมีอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ราชการ มากกว่าที่จะสร้างหรือใช้อำนาจอันเกิดขึ้นจากตัวผู้นำ หรือจากบุคลิกภาพของผู้นำเอง ผู้นำแบบใช้พระเดช ได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในกระทรวง ทบวง กรม

1.2 ผู้นำแบบใช้พระคุณ คือ ผู้นำที่ได้อำนาจจากบุคลิกภาพซึ่งเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ ไม่ใช่อำนาจที่เกิดขึ้นจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้นำ ความสำเร็จในการครองใจและชนะใจของผู้นำประเภทนี้ ได้มาจากแรงศรัทธาอันส่งผลให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือ และเป็นพลังที่จะช่วยผลักดันให้ร่วมจิตร่วมใจกันปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้เป็นหัวหน้าด้วยความเต็มใจ

1.3 ผู้นำแบบพอพระ คือ ผู้นำที่มีอำนาจหน้าที่ทางกฎหมาย แต่ไม่ได้ใช้อำนาจหน้าที่ ในการปกครองบังคับบัญชา หรือสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามคำสั่ง แต่การที่บุคคลเหล่านั้นปฏิบัติตาม ก็เป็นเพราะเกิดแรงศรัทธาในตัวของผู้นำมากกว่า

2. พิจารณาจากวิธีการที่ผู้นำใช้อำนาจ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1 ผู้นำแบบเผด็จการ หรือ อัตนนิยม คือ ผู้นำที่ใช้อำนาจต่าง ๆ ที่มีอยู่ในการสั่งการแบบเผด็จการ ผู้นำประเภทนี้มักจะรวบอำนาจ ไม่ให้โอกาสแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ผู้ที่เป็นผู้นำจะตั้งตัวเป็นผู้บังคับการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเชื่อฟังโดยเด็ดขาด การปฏิบัติการแบบนี้เรียกว่า one-man show กล่าวคือ การปฏิบัติงานโดยไม่คำนึงจิตใจของผู้ปฏิบัติงานในฐานะที่เป็นปวงชน

2.2 ผู้นำแบบเสรีนิยม มักจะให้ผู้ใต้บังคับบัญชากระทำการใด ๆ ได้อย่างเสรี ซึ่งการกระทำดังกล่าวต้องเป็นไปตามกฎหมาย ตลอดจนกฎระเบียบหรือข้อบังคับที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ ผู้นำจะเป็นผู้ดูแลให้กิจการดำเนินไปได้โดยถูกต้อง การดำเนินงานมักจะมีการตรวจตราบ่อย และผู้นำไม่ได้ให้ความช่วยเหลือใด ๆ

2.3 ผู้นำแบบประชาธิปไตย เป็นผู้นำที่ประมวลเอาความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากคณะบุคคลที่อยู่ใต้บังคับบัญชา เพื่อนำเอาความคิดที่ดีที่สุดมาปฏิบัติ ฉะนั้น นโยบายและคำสั่งจึงมีแนวโน้มเสี่ยงข้างมากของสมาชิกทุกคน

3. พิจารณาจากบทบาทที่ผู้นำแสดงออก จำแนกออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 ผู้นำแบบนักการเมือง ผู้นำแบบนี้พยายามสะสมและใช้อำนาจ โดยอาศัยความรอบรู้ และตำแหน่งหน้าที่การงานของคนอื่นมาแอบอ้าง เพื่อให้ตนได้มีความสำคัญและเข้ากับสถานการณ์นั้น ๆ ได้

3.2 ผู้นำแบบผู้เชี่ยวชาญ และมีความรู้เฉพาะอย่าง

3.3 ผู้นำแบบบิดา-มารดาปกครองบุตร คือ ผู้นำที่ปฏิบัติตนเหมือนพ่อแม่ของผู้ใต้บังคับบัญชา และปรารถนาที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเชื่อฟัง ตลอดจนปฏิบัติตามคำสั่งของตน และให้ความเคารพนับถือตนเหมือนพ่อแม่เช่นกัน

ตาราง 5 แสดงสรุปประเภทของผู้นำ

ประเภทของผู้นำ	ผู้นิยามประเภทของผู้นำ							
	เฮาส์ และมิงเชลล์	ไวท์ และลิปเพดต์	เฮอร์เชย์ และเบลนชาร์ดเชลล์	โรเบิร์ต เครตเนอร์	ดาเนียล โกลแมน	เอดเวิร์ด และฟิลลิป	พรหม	พุทธะพันธุ์
1. เน้นการสั่งการ/กฎระเบียบ	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
2. เน้นการสนับสนุน/	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
3. เน้นความร่วมมือ/ให้อิสระ								
4. เน้นการกำกับ ดูแล			✓		✓			✓
5. เน้นผลงาน/มาตรฐานการทำสูง	✓				✓			
มาจากการแต่งตั้ง/ตำแหน่ง				✓				✓
6. อำนาจที่เกิดจากคุณสมบัติส่วนตัว/เกิดจากความศรัทธา				✓				✓
7. อาศัยอำนาจจากทั้งของตนเองและผู้อื่น								✓
8. ปฏิบัติตนเหมือนบิดา มารดา								✓

จากประเภทของผู้นำที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ประเภทของผู้นำสามารถแยกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ผู้นำแบบเผด็จการหรือสั่งการ เป็นผู้นำประเภทที่ใช้อำนาจของตนในการสั่งการ ผู้นำประเภทนี้เน้นความสำเร็จของงาน แต่เน้นความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชาต่ำ ขณะที่ผู้นำแบบประชาธิปไตย หรือผู้นำแบบสนับสนุน จะเป็นผู้นำที่คอยกำกับดูแลเหมือนครูฝึก ผู้นำประเภทนี้คอยให้คำปรึกษาและเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หรือการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่าง ๆ ร่วมกันได้ ผู้นำประเภทนี้มุ่งความสำเร็จของงานสูง และมุ่งความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชาสูงเช่นเดียวกัน และผู้นำแบบเสรี หรือผู้นำที่กระจายงาน มักจะให้อิสระเสรีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในการดำเนินงาน โดยมีการติดตามการดำเนินงานที่น้อย เพราะไว้วางใจในการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำประเภทนี้จะเน้นความสำเร็จของงานต่ำ และมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชาต่ำเช่นเดียวกัน

3. ลักษณะของผู้นำที่ดี

ยงยุทธ เกษสาคร (2544, หน้า 69) ได้อธิบายว่า ความเป็นผู้นำมีผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ หลายอย่าง ถ้าหัวหน้าหรือผู้บริหารเป็นผู้ที่มีความเป็นผู้นำในตัว กิจการของหน่วยงานก็จะดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย รวดเร็ว และก้าวหน้า อย่างไรก็ตาม หากหัวหน้าหรือผู้บริหารขาดความเป็นผู้นำจะเกิดผลเสียต่าง ๆ หลายประการ ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นตัวการแห่งการเปลี่ยนแปลงภายในหน่วยงาน พฤติกรรมความเป็นผู้นำจึงมีผลต่อผลผลิตขององค์กร ความพึงพอใจขวัญและกำลังใจ ความจงรักภักดีต่อหน่วยงาน ตลอดจนความกระตือรือร้นของผู้ร่วมงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความเป็นผู้นำมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ด้านคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ ได้แก่ ผู้นำที่มุ่งแสวงหาวิธีการที่จะนำผู้ร่วมงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานตามที่กำหนดไว้

2. การแสดงออกในรูปของพฤติกรรมด้านต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน ความสามารถในการตัดสินใจ กล้าคิด กล้าทำ ความรับผิดชอบ และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้ทำให้ผู้นำมีอำนาจและอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน

3. การแสดงออกซึ่งศักยภาพ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปผู้นำที่มีความเป็นผู้นำสูงจะต้องสามารถแสดงบทบาทในการนำด้วยบาร์มี และควรมีอิทธิพลเหนือกลุ่มบุคคลอื่นได้ทุกสถานการณ์

4. ความเป็นผู้นำเป็นสิ่งที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาให้เกิดขึ้นได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ ดังเช่น ผู้นำสำเร็จการอบรมจากสถาบันพัฒนาผู้บริหาร หรือผู้นำที่ผ่านการอบรมในสาขาวิชาเฉพาะ มีความรู้ความชำนาญในด้านเทคนิคสูง เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม เป็นต้น

5. ผู้นำที่ดีจะต้องสามารถสร้างความจงรักภักดีให้เกิดในจิตสำนึกของบุคลากรในหน่วยงาน ตลอดจนสร้างความพึงพอใจด้วยกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานสามารถแสดงศักยภาพออกมาได้อย่างเต็มที่

วิเชียร วิทยอุดม (2544, หน้า 259) ได้อธิบายคุณลักษณะของผู้นำที่จำเป็น ตามที่ ออร์ดเวย์ ทีด (Tead, 1936) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่จำเป็นในการเป็นผู้นำไว้ 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1. มีพลังทางร่างกาย และประสาทสมบูรณ์
2. มีญาณสำนึกที่จะหยั่งรู้ยังเห็นจุดหมายขอบข่าย และแนวทางของงาน
3. มีความกระตือรือร้น เป็นคนขยัน
4. มีมิตรจิตมิตรใจ มีน้ำใจไมตรี
5. มีความเที่ยงธรรม บริสุทธิยุติธรรม
6. มีความรอบรู้ในทางเทคนิควิธี และวิชาการต่าง ๆ มีความรู้ดี มีประสบการณ์
7. มีความเด็ดขาด หรือเด็ดเดี่ยวในการบริหารงาน

วิเชียร วิทยอุดม (2544, หน้า 259) ได้ให้ข้อคิดเห็นของคุณลักษณะ ตามที่ บุญทัน ดอกไธสง (2520, หน้า 49) ได้พรรณนาไว้ว่า ผู้นำที่จำเป็นแตกต่างกันออกไป 8 ประการ ดังนี้

1. มีความพร้อมทั้งกายใจ และมันสมอง
2. แสวงหาสถานภาพที่ดียิ่ง
3. รอบรู้
4. มีความชำนาญเป็นพิเศษ
5. ตรงต่อระเบียบ
6. รู้ที่ต่ำที่สูง
7. วางทำน่าเอ็นดู
8. มีอำนาจ

วิเชียร วิทยอุดม (2553, หน้า 260) ได้อธิบายผลงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งในปี ค.ศ. 1948 และปี ค.ศ. 1970 ของ สตอกดิลล์ (Stogdill, 1974, pp. 74-75) วิเชียรได้ประมวลลักษณะของผู้นำที่ดีตามการศึกษาของ สตอกดิลล์ โดยแบ่งออกเป็น 6 ประการ ดังนี้

1. ลักษณะทางกาย ผู้นำเป็นผู้แข็งแรง มีร่างกายสง่างาม
2. ภูมิหลังทางสังคม ผู้นำเป็นผู้ที่มีการศึกษา และมีสถานะทางสังคมดี
3. สถิติปัญญาผู้นำเป็นผู้ที่มีสติปัญญาสูง มีการตัดสินใจ มีทักษะในการสื่อความหมาย

4. บุคลิกภาพ ผู้นำเป็นผู้ที่มีการตื่นตัวอยู่เสมอควบคุมอารมณ์ได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจริยธรรม มีความเชื่อมั่นในตัวเอง
5. ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน ผู้นำเป็นผู้ที่มีความปรารถนาจะทำดีที่สุด ปรารถนาที่จะรับผิดชอบ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มุ่งทำงาน
6. ลักษณะทางสังคม ผู้นำเป็นผู้ที่ปรารถนาจะร่วมมือกับคนอื่น มีเกียรติและเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และคนอื่น ๆ ผู้นำเข้าสังคมได้เก่งมีความเฉลียวฉลาดในสังคม

ตาราง 6 แสดงสรุปลักษณะของผู้นำที่ดี

ลักษณะของผู้นำที่ดี	คุณิยามลักษณะของผู้นำที่ดี			
	ขงยุทธ เกษสาคร	ออร์ตเวย์ ทิต	บุญทัน ดอกไธสง	สตอก ดิลล์
1. มีการพัฒนา ตลอดเวลา/ความเชี่ยวชาญ	✓	✓	✓	✓
2. กล้าคิด /กล้าตัดสินใจ	✓	✓		✓
3. มุ่งเน้นการไปสู่เป้าหมาย	✓	✓	✓	
4. มีความรู้ ความสามารถ		✓	✓	✓
5. มีศักยภาพ มีอำนาจ บารมี	✓		✓	
6. มีมารยาททางสังคม		✓	✓	✓
7. มีคุณธรรม จริยธรรม		✓		✓
8. มุ่งงาน/กระตือรือร้น		✓		✓
9. มีระเบียบวินัย			✓	
10. มีความจงรักภักดี	✓			

จากลักษณะของผู้นำที่ดีที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า ลักษณะผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่พัฒนาตนเอง และเรียนรู้ตลอดเวลา กล่าวคือ ผู้นำที่ดีจะมีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นจากตำรา หรือจากประสบการณ์จริงก็ตาม นอกจากนี้ บุคลิกภาพที่แสดงออกภายนอกก็มีส่วนสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการสร้างอิทธิพล และความน่าเชื่อถือในการเป็นผู้นำได้ ไม่ว่าจะเป็นการวางตัว การปฏิบัติตนเป็นผู้นำที่ดี และความเป็นมิตรเป็นกันเองกันทั้งกับผู้ปฏิบัติงานและประชาชน ในการดูแลของตน อย่างไรก็ตาม การขาดคุณลักษณะความเป็นผู้นำอย่างใดอย่างหนึ่งก็อาจส่งผลต่อการปฏิบัติงานได้ ตัวอย่างเช่น ผู้นำชุมชน A มีความรู้ดี แต่วางตนเป็นผู้เหนือกว่าคนอื่น ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานในชุมชน เช่น การพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาในชุมชนไม่ประสบ

ความสำเร็จ เนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะของผู้นำมีส่วนสำคัญในการนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

4. บทบาทของผู้นำ

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (2557, หน้า 40-43) ได้อธิบายบทบาทการเป็นผู้นำ ตามที่ ดูบริน (Dubrin, 2010) ได้ศึกษาไว้ ชัยเสฏฐ์ จำแนกหน้าที่การเป็นผู้นำไว้ 9 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. เป็นตัวแทนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร ซึ่งบทบาทของการเป็นตัวแทนในทุกสถานการณ์ ผู้นำจะมีพฤติกรรมที่เฉพาะเจาะจงอยู่ 4 ประการ ได้แก่

- 1.1 การดูแลเอาใจใส่ผู้รับบริการ เพราะผู้นำเป็นตัวแทนที่เป็นทางการขององค์กร
- 1.2 การตัวแทนขององค์กรในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก
- 1.3 การเป็นตัวแทนที่เป็นทางการขององค์กร ในการรวบรวมข้อมูลภายนอกองค์กร
- 1.4 การต้อนรับแขกที่เป็นทางการขององค์กร

2. โฆษก เมื่อผู้นำปฏิบัติตนในฐานะโฆษก ผู้นำจะมุ่งเน้นไปที่การตอบคำถามและรายงานต่อบุคคลและกลุ่มที่อยู่นอกเหนือการดูแลของหน่วยงาน ผู้นำต้องแจ้งข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับกิจกรรมของแผนก การวางแผน ความสามารถ และวิสัยทัศน์ให้กับบุคคล 5 กลุ่ม ได้แก่

- 2.1 ผู้บริหารระดับสูง
- 2.2 ลูกค้าหรือผู้รับบริการ
- 2.3 กลุ่มภายนอกองค์กรที่สำคัญ เช่น สหภาพแรงงาน
- 2.4 เพื่อนร่วมอาชีพ
- 2.5 สาธารณชน

3. นักเจรจาต่อรอง การทำงานของผู้บริหารทุกงานมีความเกี่ยวข้องกับการเจรจาต่อรองเกี่ยวกับทรัพยากรที่จำเป็นอยู่ตลอดเวลา กิจกรรมการเจรจาต่อรองที่เฉพาะเจาะจง มี 3 ประการ ได้แก่

3.1 การเจรจาต่อรองกับผู้บริหารเกี่ยวกับเรื่องเงินทุน สิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ หรือการสนับสนุนอื่น

3.2 การเจรจาต่อรองกับหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์กร เพื่อที่จะต่อรองด้านพนักงาน และเจรจากับหน่วยงานภายนอกในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนรูปแบบการสนับสนุนอื่น ๆ

3.3 ความสามารถในการต่อรองกับลูกค้า ผู้ขายสินค้า ผู้ส่งสินค้าหรือผู้ให้บริการ เพื่อให้เกิดการซื้อขาย การกำหนดตารางเวลา และเงื่อนไขการขนส่งสินค้า

4. ผู้สอนงาน ผู้นำที่มีประสิทธิภาพในการสอนทีมงาน พฤติกรรมที่เฉพาะเจาะจงของบทบาทนี้ ได้แก่

- 4.1 รับรองความสำเร็จของสมาชิกในทีม
- 4.2 ให้ข้อมูลป้อนกลับแก่สมาชิกถึงความไม่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
- 4.3 สร้างความแน่ใจว่าสมาชิกในองค์กรจะได้รับคำแนะนำต่อขั้นตอนการทำงานที่ช่วยปรับปรุงผลการปฏิบัติงานของตน

5. ผู้สร้างทีม หน้าที่หลักของผู้นำ ได้แก่ การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 5.1 สร้างความแน่ใจในทีมตระหนักให้ถึงความสำเร็จผ่านจดหมายชมเชย
- 5.2 ริเริ่มกิจกรรมที่สร้างขวัญ และกำลังใจแก่กลุ่ม เช่น การจัดปาร์ตี้ และการสนับสนุนด้านกีฬา
- 5.3 จัดประชุมพบปะสังสรรค์เป็นช่วง ๆ เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในทีมงานอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องความสำเร็จ ปัญหา และเรื่องที่เกี่ยวข้อง

6. ผู้เล่นในทีม มีพฤติกรรมที่ต้องปฏิบัติ 3 ประการ ได้แก่

- 6.1 การแสดงตนในทีมอย่างเหมาะสมทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตาม
- 6.2 การให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในองค์กร
- 6.3 การแสดงความจงรักภักดีต่อผู้บังคับบัญชาที่สูงกว่าโดยการสนับสนุนแผนการและการตัดสินใจอย่างเต็มกำลัง

7. ผู้แก้ปัญหาทางเทคนิค เป็นบทบาทที่สำคัญสำหรับผู้บังคับบัญชาระดับต้นและระดับกลาง โดยช่วยสมาชิกในทีมแก้ปัญหาทางเทคนิค มี 2 ประการด้วยกัน ได้แก่

- 7.1 ให้การดูแลในฐานะผู้แนะนำหรือผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค
- 7.2 ปฏิบัติตนในฐานะผู้ให้การสนับสนุนในการทำงานประจำ เช่น สนับสนุนยอดขายหรือซ่อมแซมเครื่องจักรต่าง ๆ

8. ผู้ประกอบการ ผู้บริหารที่ทำงานในองค์กรขนาดใหญ่ต้องมีความรับผิดชอบและให้การแนะนำความคิดใหม่ หรือการคิดค้นนวัตกรรม เพื่อพัฒนาธุรกิจให้เติบโตต่อไปได้ กิจกรรมของบทบาทการเป็นผู้ประกอบการของผู้นำมี 3 ประการที่สำคัญ ได้แก่

- 8.1 อ่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและธุรกิจอุตสาหกรรมของตน
- 8.2 พุดคุยกับลูกค้าและพนักงานเกี่ยวกับความจำเป็น และความต้องการที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในองค์กร

8.3 เข้าไปเกี่ยวข้องกับสถานการณ์นอกหน่วยงานที่สามารถแนะนำวิธีการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานได้ เช่น การเยี่ยมชมองค์การอื่น การเข้าร่วมสัมมนา หรือการจัดแสดงสินค้า เป็นต้น

9. นักวางแผนเชิงกลยุทธ์ ผู้บริหารระดับสูงเกี่ยวข้องกับการวางแผนยุทธศาสตร์ โดยได้รับการสนับสนุนข้อมูลจากบุคลากรในองค์กร การแสดงบทบาทของนักวางแผนเชิงกลยุทธ์ ช่วยให้ผู้บริหารได้ฝึกฝนภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของตน กิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่

9.1 การกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางสำหรับองค์กร และแนวคิดที่สร้างสรรค์

9.2 การช่วยองค์กรรับมือกับสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร

9.3 การช่วยพัฒนานโยบายขององค์กร

นอกจากความสำคัญของ ทักษะ ความรู้ ความสามารถและทัศนคติของผู้นำต่อการนำองค์กรไปสู่การบรรลุเป้าหมาย องค์ประกอบอีกประการที่ผู้นำขาดไม่ได้ก็คือ ความสามารถรอบตัว หรือความคล่องในการแสดงบทบาทที่แตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์ เพื่อสนับสนุนการทำงานของพนักงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (2557, หน้า 43) ได้อธิบายตามที่เฟอ์นันโด ซานเชซเรียส ได้ระบุถึงบทบาทที่ต่างกัน 5 แบบของการเป็นผู้นำที่ใช้ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันโดยเปรียบเทียบกับนิ้วมือทั้ง 5 ของผู้นำ ผู้นำควรปรับใช้บทบาททั้งหมดนี้ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วย

1. บทบาทผู้จัดการ ในฐานะผู้จัดการ ผู้นำมุ่งเน้นจัดการทรัพยากรที่สำคัญขององค์กร ผู้นำให้ความร่วมมือและสนับสนุนการทำงาน ผู้นำร่วมสร้างผลลัพธ์ให้องค์กร ผ่านการวัดผล ประเมิน ควบคุม รายงาน ผู้นำสร้างความมั่นใจเรื่องคุณภาพของกระบวนการการทำงาน และการให้บริการ รวมทั้งผลิตภัณฑ์ของบริษัท

2. บทบาทของผู้สร้างวิสัยทัศน์ ในฐานะผู้สร้างวิสัยทัศน์ ผู้นำจะสร้างวิสัยทัศน์ และรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้วิสัยทัศน์นั้นกลายเป็นจริง ผู้นำจะพยายามปฏิบัติตนในฐานะตัวแทนแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สร้างแรงบันดาลใจให้กับสมาชิกในทีมให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการนำวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติ

3. บทบาทของผู้ฝึกสอน ในฐานะผู้ฝึกสอน ผู้นำปฏิบัติตนเหมือนหัวหน้าทีมกรีฑา ที่มุ่งค้นหาบุคคลที่มีพรสวรรค์ พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสร้างบุคลากรหลักที่จะก้าวขึ้นเป็นตัวแทนในอนาคตขององค์กร ผู้นำใช้วิธีการเป็นผู้ฝึกสอน เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับบุคลากรเหล่านี้

4. บทบาทของนักการศึกษา ในฐานะนักการศึกษา ผู้นำต้องแปลงข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ผ่านการประชุม การพูดคุย การฝึกอบรม หรือการสื่อสารระหว่างกันในองค์กร เพื่อพัฒนาความสามารถของทีมงาน และทุนทางปัญญาขององค์กรให้เกิดขึ้น

5. บทบาทในฐานะผู้นำสร้างกลยุทธ์แบบพันธมิตร เพื่อการสนับสนุนทุกฝ่าย วางแผนกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสถาบัน ตลอดจนส่งเสริมปรัชญา ประวัติศาสตร์ และการบริการขององค์กรตน

เฮนรี มินซ์เบิร์ก ได้แบ่งบทบาทผู้นำออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร และด้านการตัดสินใจ เฮนรี มินซ์เบิร์ก มุ่งศึกษาถึงวิธีการบริหารของผู้นำที่เน้นการเพิ่มสำคัญของผู้ร่วมนโยบายไปปฏิบัติ นอกจากนี้ การวิเคราะห์ของเขา ยังเน้นประเมินว่า ผู้นำได้ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมแก้ปัญหาแม้แต่เรื่องเล็กน้อยอย่างเพียงพอหรือไม่ เขาชี้ว่า การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเรื่องในประเด็นที่เล็ก ๆ สามารถนำไปสู่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่สำคัญในอนาคตได้ มินซ์เบิร์ก ใช้ตัวแบบในการศึกษาบทบาทผู้นำนี้ ประเมินทั้งในบริบทที่ผู้นำมักรวมศูนย์อำนาจในการแก้ไขปัญหาอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกา และบริบทที่ผู้นำให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างหมู่บ้านในประเทศกานา และองค์กรระหว่างประเทศ อย่างสหประชาชาติ (Mintzberg, 2006) มินซ์เบิร์ก ได้ชี้ว่า รูปแบบการแก้ไขปัญหาในหมู่บ้านในประเทศกานาเน้นการถกเถียงกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นเวลานาน ความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้ถูกรวบงำโดยผู้นำชุมชนคนใดคนหนึ่งเป็นสำคัญ หากแต่การถกเถียงให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั้งหมด การถกเถียงกันนี้เป็นไปเพื่อสะท้อนมุมมองที่หลากหลาย ก่อนที่จะมีการตัดสินใจขั้นสุดท้าย วัฒนธรรมในการถกเถียงจะเน้นการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าการข่มขู่ และสั่งการแบบรวมศูนย์ตามอำเภอใจจากบนลงล่าง องค์กรทางสังคมในการถกเถียงนี้ ทำงานอย่างเป็นเครือข่ายที่เน้นการปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแก้ไขปัญหานี้ให้ผู้คนในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องเล็กน้อย มินซ์เบิร์กได้ชี้ว่า รูปแบบการแก้ไขปัญหาในหมู่บ้านในประเทศกานา แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับวัฒนธรรมการแก้ไขปัญหาในสหรัฐอเมริกา ที่มุ่งเน้นตัวผู้นำผู้เป็น “ฮีโร่” ในการสั่งการจากเบื้องบน (Mintzberg, 2006, p. 5) แนวคิดของมินซ์เบิร์ก ได้เสนอตัวแบบที่ครอบคลุมสำหรับการประเมินและวิเคราะห์บทบาทของผู้นำในบริบทที่หลากหลาย ดังนั้นงานของมินซ์เบิร์ก จึงมีประโยชน์ในการวิเคราะห์บทบาทของผู้นำ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาหมอกควันขององค์กรต่าง ๆ ของภาครัฐ และประชาชน

พิชาภพ พันธุ์แพ (2554, หน้า 107–109) นำเสนอบทบาทหน้าที่ของผู้นำตามแนวความคิดของ เฮนรี มินซ์เบิร์ก โดยแบ่งออกเป็น 3 มิติใหญ่ ๆ ดังนี้

1. บทบาทในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

1.1 ด้านการเป็นหัวหน้าพิธีการ เป็นสัญลักษณ์ขององค์กรที่ทำงานประจำด้านกฎหมายและสังคม

1.2 ด้านการเป็นผู้นำ ผู้รับผิดชอบในการกระตุ้นจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนจัดคนเข้าทำงาน ฝึกอบรม และประสานงาน

1.3 ด้านการเป็นผู้ประสานงาน สร้างเครือข่ายกับบุคคลภายนอกองค์กร

2. บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร

2.1 การสังเกตการณ์ รวบรวมข้อมูลเพื่อพัฒนาองค์กรและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างองค์กรกับสภาพแวดล้อม เป็นตัวกลางประสานข้อมูลภายในและภายนอกองค์กร

2.2 ผู้กระจายข้อมูลข่าวสารจากบุคคลภายนอกมายังบุคลากรภายในองค์กร

2.3 การเป็นโฆษก กระจายข่าวสารขององค์กรไปสู่บุคลากรนอกองค์กร

3. บทบาทในการตัดสินใจ

3.1 การเป็นผู้สร้างโอกาสในการพัฒนาแก่องค์กร

3.2 การเป็นผู้แก้ไขปัญหา ผู้รับผิดชอบในการจัดการปัญหาภายในองค์กร

3.3 การเป็นผู้จัดการทรัพยากร ผู้รับผิดชอบในการแจกจ่ายทรัพยากร และเป็นผู้อนุมัติในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญเกี่ยวกับองค์กร

3.4 การเป็นผู้เจรจาต่อรองกับบุคคลนอกองค์กร

ตาราง 7 สรุปบทบาทของผู้ผู้นำ

บทบาทของผู้ผู้นำ	ผู้นิยามบทบาทของผู้ผู้นำ		
	คูบริน	เฟอร์นันโด ซานเชซ เรียส	เฮนรี มินซ์ เบิร์ก
1. สนับสนุนการทำงานที่ปรึกษา	✓	✓	✓
2. นักเปลี่ยนแปลงวางแผน	✓	✓	✓
3. เน้นการสอนงานพัฒนาบุคลากร/ ที่ปรึกษา	✓	✓	

ตาราง 7 (ต่อ)

บทบาทของผู้นำ	ผู้นิยามบทบาทของผู้นำ		
	ดูบริน	เฟอร์นันโด ซานเชซ เรียส	เฮนรี มินซ์ เบิร์ก
4. นักเจรจาต่อรอง	✓	✓	✓
5. มีหน้าที่นำเสนอและส่งเสริมฐานะ ขององค์กร	✓		✓
6. สร้างประสิทธิผลของทีม/กระตุ้นจิตใจ	✓		✓
7. วางตนเหมาะสม/จรรีกรักดีต่อองค์กร	✓		

จากบทบาทของผู้นำตามแนวความคิดของนักวิชาการ ทั้ง 3 ท่าน ได้แก่ ดูบริน เฟอร์นันโด ซานเชซ-เรียส และเฮนรี มินซ์เบิร์ก ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า แนวคิดที่เหมือนกันของทั้ง 3 ท่าน ได้แก่ บทบาทในการเป็นผู้ฝึกสอน หรือผู้สอนงาน เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน ทั้งทางด้านความรู้ความสามารถ บทบาทในการเป็นนักเจรจาต่อรอง เนื่องจากทุกกิจกรรมในการดำเนินงานต้องมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นผู้นำที่ดีควรมีการเจรจา เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตลอดจนได้รับสนับสนุนจากทุกภาคส่วน และบทบาทการเป็นผู้นำในการจัดการ และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ผ่านความร่วมมือกันจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน นอกจากนี้ การจัดการแก้ไขปัญหาของผู้นำจะเป็นลักษณะของผู้ประสาน และผู้นำที่นำประชาชนให้ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ เช่น การช่วยกันสอดส่องดูแลให้ไม่มีการเผาในพื้นที่ หรือการตั้งกฎระเบียบภายในชุมชน เพื่อกำหนดมาตรการการลงโทษ เป็นต้น

5. ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

ทองหล่อ เดชไทย (2544, หน้า 29-30) ได้อธิบายตามทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของฟิลด์เลอร์ (Fiedler's Situational Theory of Leadership) ฟิลด์เลอร์เป็นนักจิตวิทยาสังคม ผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำในสถานการณ์ และกลุ่มต่าง ๆ มากมาย ฟิลด์เลอร์ แบ่งผู้นำเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ผู้นำเน้นงาน และผู้นำเน้นการรักษาสัมพันธภาพ ผู้นำเน้นงาน จะมีประสิทธิผลดีภายใต้สถานการณ์ 2 ประเภท ได้แก่

1. เมื่อผู้นำเข้ากับสมาชิกกลุ่มได้ดี โครงสร้างชัดเจน และผู้นำมีตำแหน่งที่มีอำนาจและบารมีสูง โดยกลุ่มพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง

2. ผู้นำเข้ากับสมาชิกกลุ่มไม่ค่อยได้ โครงสร้างงานไม่แน่นอน และผู้นำอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจและบารมีต่ำ ซึ่งภายใต้สถานการณ์นี้ผู้นำสามารถมีประสิทธิผลได้ด้วยการมีความรับผิดชอบในการตัดสินใจ และอำนาจงานสมาชิกกลุ่ม เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิกกลุ่มดี หรือไม่ดีในระดับปานกลาง ผู้นำอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจและบารมีไม่สูงไม่ต่ำ (ปานกลาง) และโครงสร้างงานชัดเจนพอสมควรแล้ว ผู้นำเน้นการรักษาสัมพันธภาพที่มุ่งการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จะเป็นผู้นำที่มีความเหมาะสมที่สุด

ทองหล่อ เดชไทย (2544, หน้า 31-32) อธิบายทฤษฎีสถานการณ์ภาวะผู้นำของ เฮอร์เชย์ และบลันชาร์ด (Hersay and Blanchard's Theory of Situational Leadership) ที่ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ ในปี พ.ศ. 2520 พอล เฮอร์เชย์ และเค็นเน็ท บลันชาร์ด แบ่งพฤติกรรมผู้นำ ออกเป็น 2 มิติใหญ่ ๆ ได้แก่

1. การริเริ่มโครงสร้างหรือการกระทำเน้นงาน และการพิจารณาสมาชิกกลุ่มหรือการกระทำที่เน้นการรักษาสัมพันธภาพ สำหรับพฤติกรรมเน้นงาน หมายถึง องค์การที่ผู้นำผูกพันอยู่กับการติดต่อสื่อสารทางเดียว โดยการอธิบายสิ่งที่ผู้ตามต้องทำเกี่ยวกับ เมื่อไร ที่ไหน และอย่างไร

2. พฤติกรรมเน้นสัมพันธภาพ หมายถึง องค์การที่ผู้นำผูกพันอยู่กับการติดต่อสื่อสารสองทาง โดยการให้การสนับสนุนทางอารมณ์และพฤติกรรมในการเอื้ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของ เฮอร์เชย์ และบลันชาร์ด มีสมมติฐานว่าการผสมผสานของพฤติกรรมภาวะผู้นำของ 4 พฤติกรรม ซึ่งประกอบด้วย การบอกหรือสั่ง การขายความคิด การให้มีส่วนร่วม และการมอบหมาย อาจมีประสิทธิผล หรือไม่มีประสิทธิผล ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โดยพฤติกรรมดังกล่าวจะเหมาะสมหรือไม่ขึ้นอยู่กับความพร้อมหรือความเป็นผู้ใหญ่ของกลุ่ม

ตาราง 8 แสดงสรุปทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

ผู้นิยามทฤษฎี เกี่ยวกับผู้นำ	ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ		
	ผู้นำเน้นผลสำเร็จ ของงาน	ผู้นำเน้นสัมพันธภาพ กับผู้ใต้บังคับบัญชา	สรุป
ฟิลด์เลอร์	จะเกิดประสิทธิผลภายใต้สถานการณ์ 2 ประเภท 1. หากผู้นำเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม มีโครงสร้างที่ชัดเจน มีบาร์มี สมาชิกที่พร้อมที่จะปฏิบัติตาม 2. หากผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ไม่มีบาร์มี ก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ สนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาในทุก ๆ ด้าน และมุ่งเน้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	จะเกิดประสิทธิผลภายใต้ผู้นำจะต้องสร้างความไว้วางใจ ความเคารพนับถือ และรับฟังความต้องการของผู้ใต้บังคับบัญชาและเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ใต้บังคับบัญชา	จะเกิดประสิทธิผลได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ บางกิจกรรมการที่ผู้นำมุ่งเน้นผลสำเร็จของงานอาจมีประสิทธิผลที่ดีกว่า ผู้นำที่เน้นสัมพันธภาพและในอีกมุมหนึ่งบางกิจกรรมที่ผู้นำเน้นสัมพันธภาพ อาจทำให้ผลงานออกมามีประสิทธิผลที่ดีกว่าผู้นำที่มุ่งเน้นความสำเร็จของงานก็ได้เช่นเดียวกัน
เฮอร์เชย์ และบลันชาร์ด	จะเกิดประสิทธิผล ผู้นำต้องเน้นการสื่อสารทางเดียว หรือการออกคำสั่ง เช่น ต้องทำอะไร ทำที่ไหน ทำอย่างไร เป็นต้น	จะเกิดประสิทธิผลภายใต้ผู้นำต้องเน้นการสื่อสารสองทาง โดยผู้นำมีการสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาในทุก ๆ ด้าน อำนาจ ความสะดวกในการทำงาน	จะเกิดประสิทธิผลได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ความเป็นผู้ใหญ่ของผู้ใต้บังคับบัญชา โดยกำหนดว่าหากผู้ใต้บังคับบัญชามีความเป็นผู้ใหญ่ต่ำ ผู้นำควรจะเน้นงานสูง และเน้นสัมพันธภาพต่ำ ถ้าผู้ใต้บังคับบัญชามีความเป็นผู้ใหญ่ระดับปานกลาง ผู้นำต้องเน้นงานสูงและสัมพันธภาพสูงก่อน ต่อมาจึงเน้นสัมพันธภาพสูงแล้วจึงเปลี่ยนมาเป็นเน้นงาน

จากทฤษฎีผู้นำที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้างต้น ทั้ง 2 ทฤษฎี ผู้วิจัยจึงพอสรุปได้ว่า ทฤษฎีแรก ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของฟิลด์เลอร์ แบ่งประเภทของผู้นำออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ผู้นำที่มุ่งเน้นความสำเร็จของงาน และผู้นำที่เน้นสัมพันธภาพกับผู้ร่วมงาน และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ประสิทธิผลของการดำเนินงานไม่ได้ตรงกันเสมอไป กล่าวคือ บางกิจกรรมการที่ผู้นำมุ่งเน้นผลสำเร็จของงาน อาจมีประสิทธิผลที่ดีกว่าผู้นำที่เน้นสัมพันธภาพ และในอีกมุมหนึ่ง บางกิจกรรมที่ผู้นำเน้นสัมพันธภาพมากกว่าการมุ่งเน้นความสำเร็จของงาน อาจทำให้ผลงานออกมามีประสิทธิผลที่ดีกว่าผู้นำที่มุ่งเน้นความสำเร็จของงานก็ได้เช่นเดียวกัน

ในส่วนทฤษฎีสถานการณ์ภาวะผู้นำของเฮอร์เชย์ และบลันชาร์ด ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความสำคัญของทฤษฎีที่สองของ เฮอร์เชย์ และบลันชาร์ด ได้แบ่งผู้นำออกเป็น 2 ประเภท เช่นเดียวกับฟิลด์เลอร์ ได้แก่ การกระทำเน้นงาน และการกระทำที่เน้นการรักษาสัมพันธภาพ โดยประสิทธิผลนั้นขึ้นอยู่กับความเป็นผู้ใหญ่ของสมาชิกกลุ่ม โดยกำหนดว่า หากสมาชิกมีความเป็นผู้ใหญ่ต่ำ ผู้นำควรจะเน้นงานสูง และเน้นสัมพันธภาพต่ำ ถ้าสมาชิกมีความเป็นผู้ใหญ่ระดับปานกลาง ผู้นำต้องเน้นงานสูงและสัมพันธภาพสูงก่อน ต่อมาจึงเน้นสัมพันธภาพสูงแล้วจึงเปลี่ยนมาเป็นเน้นงานต่ำได้ สุดท้ายหากสมาชิกกลุ่มมีความเป็นผู้ใหญ่สูง ผู้นำจึงเน้นงานต่ำ และสัมพันธภาพต่ำ เพราะมีความเป็นผู้ใหญ่ และมีความรับผิดชอบสูง

แนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาหมอกควัน

ปัญหาหมอกควัน เป็นปัญหาหนึ่งที่มีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่จังหวัดพะเยา และมักเกิดขึ้นทุกปีในฤดูหนาว เนื่องจากอากาศปิด ประกอบกับกิจกรรมของภาคส่วนต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดพะเยา ที่สนับสนุนให้เกิดปัญหาหมอกควันรุนแรงมากยิ่งขึ้น (พะเยา, 2555, หน้า 1)

1. สาเหตุของปัญหาหมอกควัน

โดยทั่วไปแล้วปัญหาหมอกควัน เกิดจาก 2 สาเหตุ คือ 1) เกิดจากปัจจัยทางธรรมชาติ 2) สาเหตุจากมนุษย์ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 1) สำหรับสาเหตุของการเกิดไฟป่าในประเทศไทยส่วนใหญ่ พบว่าเกิดจากมนุษย์ ส่วนสาเหตุของปัญหาวิกฤตมลพิษหมอกควันโดยเฉพาะในพื้นที่ 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน นอกจากจะมีสาเหตุมาจากไฟป่าแล้ว อีกสาเหตุหนึ่งซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญ คือ การเผาพื้นที่เพื่อทำการเกษตร การเผาในที่โล่ง การเผาวัชพืช และเศษวัสดุการเกษตรเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกทั้งนอกและในพื้นที่ป่า ทั้งนี้ จากการตรวจติดตามจุดความร้อน (Hotspot) จากดาวเทียม พบว่า มีปริมาณจุดความร้อน (Hotspot) เป็นจำนวนมาก ในพื้นที่ประเทศไทย

ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวความกดอากาศสูงได้แผ่ปกคลุมพื้นที่ภาคเหนือตอนบน มักจะเกิดชั้นอุณหภูมิลดลงตามระยะความสูงชนิดหนึ่งเกิดจากการจมตัวของอากาศชั้นบน ขณะที่อากาศจมตัวลงจะเกิดการอัดตัวของอากาศทำให้เกิดความร้อนจึงเป็นชั้นของอากาศที่มีอุณหภูมิเพิ่มขึ้น และอากาศในชั้นนั้นจะมีการทรงตัวดีเกิดเป็นชั้นปิดกั้นหรือเก็บกักอนุภาคต่าง ๆ ที่ฟุ้งกระจายจากพื้นโลก ส่งผลให้ปริมาณฝุ่นละอองไม่สามารถลอยขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศที่สูงขึ้น และไม่สามารถแพร่กระจายออกไปได้ จึงเกิดการสะสมของฝุ่นละอองเป็นชั้นหนาขึ้นไปเรื่อย ๆ หรือเรียกว่า มลพิษทางอากาศ (ศิริพันธุ์ ชูอินทร์, 2556, หน้า 2-3) ขณะที่ เกรียงศักดิ์ อุคมสินโรจน์ (2539, หน้า 328) ได้ให้ความหมายไว้ว่า มลพิษทางอากาศ หมายถึง สภาวะที่อากาศมีสิ่งปนเปื้อนอยู่ในปริมาณมาก ทำให้คุณภาพของอากาศตามธรรมชาติเปลี่ยนแปลง และเสื่อมโทรม เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ สัตว์ และพืช และส่งผลเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน

จากสาเหตุของการเกิดปัญหาหมอกควัน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า สาเหตุของการเกิดปัญหาหมอกควัน มี 2 สาเหตุ คือ สาเหตุแรก เกิดจากธรรมชาติ เช่น กิ่งไม้หรือใบไม้เสียดสี และสาเหตุที่สอง เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น เก็บหาของป่า การลักลอบจุดไฟเผาป่าในพื้นที่ 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน สาเหตุหลักมาจากไฟป่า อีกสาเหตุหนึ่ง คือ การเผาเพื่อกำจัดวัชพืช และเศษวัสดุการเกษตร เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกทั้งนอกและในพื้นที่ป่า และเกิดมากที่สุดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี

2. ผลกระทบที่เกิดจากปัญหาหมอกควัน

มลพิษหมอกควันเป็นปัญหาใหญ่ ส่งผลกระทบต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว โดยหมอกควันทำให้วิสัยทัศน์ในการมองเห็นไม่ดี โดยเฉพาะทางภาคเหนือของประเทศไทย ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี สร้างความเสียหายต่อการเดินทางและการท่องเที่ยว ทำให้สูญเสียรายได้มหาศาล

2.2 ผลกระทบต่อสภาวะอากาศโลก โดยจะสังเกตได้ว่าปัจจุบันสภาวะอากาศมีความแปรปรวนอย่างยิ่ง นำมาซึ่งวิกฤตการณ์ฝนแล้ง ฝนตกนอกฤดู ภัยแล้ง อุทกภัย มากขึ้น ทั้งนี้ นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกกำลังตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศของโลกว่าเป็นผลมาจากการที่อุณหภูมิของโลกสูงขึ้น โดยมีหมอกควันไฟป่าเป็นสาเหตุสำคัญ

2.3 ผลกระทบต่อสุขภาพ และชีวิตมนุษย์ โดยหมอกควันก่อให้เกิดฝุ่นละอองขนาดเล็กซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจ ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพอนามัย และชีวิตของมนุษย์โดยตรง ในส่วนของพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนบน 9 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา

แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และตาก ที่ต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตหมอกควันทุกปี ทั้งนี้ จากข้อมูลจำนวนผู้ป่วยด้วยโรคที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากปัญหาหมอกควัน ได้แก่ โรคตาอักเสบ โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคระบบทางเดินหายใจ และโรคผิวหนังอักเสบ ในจังหวัดภาคเหนือ ในช่วงระหว่างวันที่ 5 มกราคม-3 พฤษภาคม 2557 พบว่า มีจำนวนผู้ป่วยรวมสูงเกือบ 1 ล้านคน จากประชากรประมาณ 6 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16

จากผลกระทบของปัญหาหมอกควัน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ปัญหาหมอกควัน ส่งผลกระทบเป็นมิติใหญ่ ๆ ทั้งหมด 3 ประการ ได้แก่ 1) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งการท่องเที่ยว เนื่องจากหมอกควันทำให้วิสัยทัศน์ในการมองเห็นน้อยลง ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มั่นใจในความปลอดภัยทั้งชีวิตและสุขภาพ 2) ผลกระทบต่อสภาวะอากาศโลก เนื่องจากปัญหาหมอกควันที่ทำให้ความร้อนไม่สามารถออกไปสู่นอกชั้นบรรยากาศของโลกได้ ส่งผลทำให้โลกมีอุณหภูมิสูงขึ้น 3) ผลกระทบต่อสุขภาพและชีวิต เนื่องจากปัญหาหมอกควันทำให้ประชาชนที่ได้รับมลพิษดังกล่าว เช่น โรคตาอักเสบ โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคระบบทางเดินหายใจ และโรคผิวหนังอักเสบ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงและสิ่งแวดล้อม 2558, หน้า 1)

3. การแก้ไขปัญหาหมอกควันจากหน่วยงานต่าง ๆ

3.1 การติดตามและตรวจสอบ

กรมควบคุมมลพิษ สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำเนินการเฝ้าระวังและติดตามตรวจสอบ ประมวลผลข้อมูล คุณภาพอากาศ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อรายงาน และแจ้งเตือนสถานการณ์หมอกควันผ่านช่องทางต่าง ๆ ตามระดับความรุนแรงของปริมาณฝุ่นละออง กรมควบคุมมลพิษยังสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการให้จังหวัดใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาตัดสินใจในการกำหนดช่วงเวลาวิกฤต และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 11)

3.2 การประชาสัมพันธ์

3.2.1 กระทรวงศึกษาธิการ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และกระตุ้นให้นักเรียน นักศึกษา และผู้ประกอบการทุกระดับ ตระหนักถึงภัยอันตรายและปัญหาจากไฟป่า พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาไฟป่า สอดแทรกความรู้เรื่องการป้องกันไฟป่า ในหลักสูตรการเรียนการสอนในทุกระดับ เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 15)

3.2.2 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ดำเนินการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และกำชับให้นักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ช่วยกันระมัดระวัง และป้องกันการเกิดไฟฟ้าในช่วงฤดูแล้งเป็นพิเศษ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 15)

3.2.3 กระทรวงสาธารณสุข สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชน และให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้ความรู้ถึงสาเหตุ และผลกระทบจากการเผา และขอความร่วมมือในการลดการเผาป่ากับกลุ่มเป้าหมาย (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 15)

3.2.4 กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินโครงการ รณรงค์ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ ในช่วงวิกฤตสถานการณ์หมอกควัน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเผา ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคประชาชน เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านเกษตรกร และประชาชนทั่วไป รวมทั้งจัดฝึกอบรมให้นักเรียน นักศึกษา และอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน ให้มีความรู้ถึงสาเหตุ และผลกระทบจากการเผา และขอความร่วมมือกลุ่มเป้าหมายในการลดการเผา นอกจากนี้ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พัฒนาองค์ความรู้และผลิตสื่อ เพื่อการสื่อสารต่อสาธารณชน และเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการลดและควบคุมการเผาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 12)

3.3 การประสานงาน

กระทรวงการต่างประเทศ ประสานงานกับประเทศในอนุภูมิภาคแม่โขง ได้แก่ สหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และราชอาณาจักรกัมพูชา เพื่อแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่งในแต่ละประเทศ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 15)

3.4 มาตรการ การควบคุม และจัดระเบียบ

3.4.1 ประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน ดำเนินตามข้อตกลงอาเซียน เรื่อง มลพิษจากหมอกควันข้ามแดน ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา และดำเนินมาตรการ เพื่อป้องกัน และติดตามตรวจสอบมลพิษจากหมอกควันข้ามแดน ที่เป็นผลมาจากไฟบนพื้นดิน หรือไฟฟ้า ซึ่งควรดำเนินการให้ลดลง และเพื่อควบคุมแหล่งกำเนิดไฟ นอกจากนี้ ประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน ยังพัฒนาระบบ

การติดตามตรวจสอบ ระบบการวิเคราะห์ และระบบเตือนภัยล่วงหน้า การแลกเปลี่ยนสารสนเทศและเทคโนโลยี และจัดให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มประเทศอาเซียน หากมลพิษจากหมอกควันข้ามแดนมีแหล่งกำเนิดในพื้นที่ของประเทศภาคี และประเทศที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษหมอกควันข้ามแดนนั้น จะต้องตอบสนองอย่างทันที่ โดยประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนจะต้องตระหนักถึงการลดผลสืบเนื่องของมลพิษจากหมอกควันข้ามแดน เพื่อให้เกิดมลพิษขึ้นน้อยที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น ประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน ยังใช้มาตรการทางกฎหมาย การจัดการ หรือมาตรการอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือพันธกรณีของข้อตกลงนี้ (ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution, วันที่ 19 มิถุนายน 2533)

3.4.2 กรมการปกครอง สังกัดกระทรวงมหาดไทย กำกับดูแลให้อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ควบคุมไม่ให้เกิดการเผาในช่วงวิกฤตหมอกควันตามที่ประกาศจังหวัดกำหนดให้มีการดำเนินการตามกฎหมายอย่างเข้มงวดต่อผู้ฝ่าฝืน นอกจากนี้กรมการปกครองยังเน้นให้ความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเผาของประชาชน (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 13)

3.4.3 กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สังกัดกระทรวงมหาดไทย กำกับดูแลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กำกับ ดูแลไม่ให้เกิดการเผาในช่วงวิกฤตหมอกควันตามประกาศที่จังหวัดกำหนด ทั้งนี้ เพื่อให้มีการดำเนินการตามกฎหมายอย่างเข้มงวดต่อผู้ฝ่าฝืน ยิ่งไปกว่านั้น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ยังเน้นให้ความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเผาของประชาชน (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 13)

3.4.4 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นเจ้าภาพหลักในการจัดระเบียบการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น เพื่ออนุญาตให้มีการเผาเศษวัสดุ การเกษตรเท่าที่จำเป็นในช่วงเวลาที่เหมาะสม ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ก่อให้เกิดไฟลุกลาม และส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นวงกว้าง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มอบหมายให้กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร และกรมพัฒนาที่ดิน ส่งเสริมสนับสนุนการเกษตรปลอดการเผา อีกทั้งยังส่งเสริมให้เครือข่ายเกษตรปลอดการเผา จัดตั้งศูนย์เครื่องจักรกลการเกษตรปลอดการเผา โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สนับสนุนเครื่องจักรกลการเกษตร เพื่อให้มีการนำไปใช้ในทางปฏิบัติอย่างจริงจังในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ยิ่งไปกว่านั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ยังส่งเสริมการจัดการเศษวัสดุเหลือใช้จากภาคการเกษตร โดยการนำไปทำปุ๋ยหมัก หรือทำการไถกลบแทนการจุดไฟเผา (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 14)

3.4.5 กรมป่าไม้ สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการเตรียมความพร้อมในการควบคุมไฟป่า จัดทำแนวกันไฟและจัดการเชื้อเพลิงให้แล้วเสร็จก่อนช่วงเวลาห้ามเผาตามที่จังหวัดกำหนด กรมป่าไม้อบรมให้ความรู้ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการควบคุมไฟป่า กรมป่าไม้จัดฝึกอบรมหลักสูตรอาสาสมัครป้องกันและควบคุมไฟป่า จัดตั้งชุดเฉพาะกิจเคลื่อนที่เร็วควบคุมไฟป่า นอกจากนี้ กรมป่าไม้ยังส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด กรณีเผาป่าและยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 12)

3.4.6 กระทรวงคมนาคม กำชับหน่วยงานที่รับผิดชอบเส้นทางหลวงทุกสายทำการกำจัดวัชพืชในเขตสองข้างทางหลวงอย่างสม่ำเสมอตลอดช่วงฤดูแล้ง และหามาตรการป้องกันกาเกิดไฟไหม้พื้นที่สองข้างทางหลวง รวมทั้งทำการดับไฟที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไฟไหม้ในเขตทางหลวงแล้วลุกลามไปยังเขตพื้นที่ป่าหรือบริเวณใกล้เคียง กระทรวงคมนาคม ยังสนับสนุนการห้ามกำจัดวัชพืชโดยวิธีจุดไฟเผาโดยเด็ดขาด ตลอดจนส่งเสริมการบังคับใช้มาตรการด้านกฎหมายอย่างเข้มงวดกับผู้เผาริมทาง (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 14)

3.5 มาตรการสนับสนุน

3.5.1 กรมชลประทาน สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ในกรณีเกิดไฟไหม้ในพื้นที่ป่าพรุ และการควบคุมระดับน้ำในพื้นที่ป่าพรุต่าง ๆ เพื่อกักเก็บน้ำให้มีน้ำอยู่ในพื้นที่ป่าพรุอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่า สำนักฝนหลวงและการบินเกษตรดำเนินการทำฝนหลวง เพื่อสร้างความชุ่มชื้นในช่วงฤดูแล้ง (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 14)

3.5.2 กระทรวงกลาโหม สนับสนุนการดับไฟป่าตามแผนระดมพลดับไฟป่าในสถานการณ์วิกฤต โดยใช้กำลังพล วัสดุอุปกรณ์ และอากาศยานของกองทัพ ในกรณีที่ได้รับการร้องขอ นอกจากนี้ กระทรวงกลาโหมยังกำหนดมาตรการ และแนวทางป้องกันการเกิดไฟป่าในพื้นที่ป่าที่กองทัพขอใช้ประโยชน์ และดำเนินการตามมาตรการและแนวทางที่กำหนด (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 14)

3.5.3 กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ สนับสนุนการดับไฟป่าตามแผนระดมพล ดับไฟป่าในสถานการณ์รุนแรง และสถานการณ์วิกฤต

โดยใช้กำลังพล สิ่งอุปกรณ์ และอากาศยาน ในกรณีที่ได้รับการร้องขอ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 14)

3.5.4 กรมอุตุนิยมวิทยา สังกัดกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สนับสนุนข้อมูลสภาพอากาศย้อนหลัง และพยากรณ์อากาศครอบคลุมทั้งประเทศ และประกาศแจ้งเตือนในช่วงฤดูแล้งให้ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ระวังการเกิดไฟไหม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่อุณหภูมิสูง ความชื้นสัมพัทธ์ต่ำ และกระแสลมแรงอย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้อง แม่นยำ ทันเหตุการณ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 15)

3.5.5 กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สังกัดกระทรวงมหาดไทย สนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ และกำลังพลจากศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด และเครือข่ายอาสา ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ตามแผนระดมพลดับไฟป่าในสถานการณ์รุนแรงและสถานการณ์ วิกฤต กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเน้นการประสานการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ดับไฟป่า ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และดำเนินการตาม ระเบียบกระทรวงการคลัง ว่าด้วยเงินทดรองราชการ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2546 (กรมอุทยาน แห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558, หน้า 13)

3.6 การดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน ภายใต้การดำเนินงาน ตามนโยบายภาครัฐแบบอำนาจรวมศูนย์ โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับประเทศ ภูมิภาค จังหวัด และระดับตำบล/หมู่บ้าน

3.6.1 ระดับประเทศ จากที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้ประสบปัญหา มอกควันปกคลุม จนก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพ การประกอบอาชีพ การท่องเที่ยว เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐบาลจึงให้การแก้ไขปัญหามอกควันเป็นนโยบายที่สำคัญ ที่ทุกภาคส่วน และที่สำคัญ คือ ประชาชนทุกคนต้องร่วมกันแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจัง โดยภาครัฐ กำหนดนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน “มาตรการ 60 วันอันตราย”ของภาครัฐ ซึ่งกำหนดช่วงเวลา ในการดำเนินการ ระหว่างวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 16 เมษายน ภาครัฐมอบหมายให้หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมดำเนินการ เพื่อนำนโยบายมาขับเคลื่อนเพื่อป้องกันและแก้ไข ปัญหามอกควัน ตลอดจนช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนที่ได้ผลกระทบ จากปัญหานี้ ตามโครงสร้างการบริหารราชการแบบรวมศูนย์ ซึ่งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้นำนโยบายมาขับเคลื่อนสู่ภาคปฏิบัติ (กรมควบคุมมลพิษ, 2560, หน้า i-47)

3.6.2 ระดับภูมิภาค กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มอบหมายให้ 9 จังหวัดภาคเหนือ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายสู่ภาคปฏิบัติ โดยให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงาน และองค์กรทุกภาคส่วน นอกจากนี้ จังหวัดยังมีหน้าที่รณรงค์ทุกรูปแบบเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชน รวมทั้งดำเนินการออกประกาศจังหวัดเพื่อกำหนดมาตรการควบคุมไฟฟ้า และมาตรการแก้ไขปัญหามอกควันและไฟฟ้า (กรมควบคุมมลพิษ, 2560, หน้า 21)

3.6.3 ระดับจังหวัด ผู้ว่าจังหวัดพะเยา ได้ดำเนินการ ออกประกาศ “มาตรการแก้ไขปัญหามอกควันและไฟฟ้า จังหวัดพะเยา ประจำปี 2560 โดยกำหนดให้กรมการปกครอง จังหวัดพะเยา ทำหน้าที่ป้องกันและ กำกับ ดูแลให้อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน เช่นเดียวกับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ร่วมกัน กำกับ ดูแลและควบคุมไม่ให้เกิดการเผาในช่วงวิกฤตหมอกควัน ตามที่ประกาศที่จังหวัดกำหนด นอกจากนี้ กรมการปกครองจังหวัดพะเยา ยังให้มีการดำเนินการ ตามกฎหมายอย่างเข้มงวดต่อผู้ฝ่าฝืน รวมทั้งมอบหมายให้ผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านกำหนดกติกาชุมชน ในการงดหรือหลีกเลี่ยงการเผาอย่างจริงจัง รวมทั้งจัดทำประชาคมและประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชน โดยกำหนดช่วงเวลาห้ามเผาระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน (กรมควบคุมมลพิษ, 2560, หน้า 12-13)

3.6.4 ระดับตำบล/หมู่บ้าน จากประกาศดังกล่าวของจังหวัด ผู้นำชุมชน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันการจัดทำประชาคม ตัวแทนจากภาคส่วนดังกล่าว ได้ลงพื้นที่ทุกหมู่บ้านในตำบลแม่อาก เพื่อรณรงค์และประชาสัมพันธ์ถึงผลกระทบ และบทลงโทษ ตามข้อกฎหมายของการเผา นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังเป็นตัวแทนหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือของคนในชุมชน และปลูกจิตสำนึก ให้กับคนในชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ ได้แก่ การปลูกต้นไม้ การปลูกหญ้าแฝก การไถกลบ การคัดแยกขยะ การนำเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ เป็นต้น (ศูนย์อำนวยการแก้ไขปัญหามอกควัน และไฟฟ้าจังหวัดพะเยา, 2560, หน้า 7)

บทบาทของผู้นำชุมชนตามที่รัฐส่วนกลางมอบหมายลงมาในระดับชุมชน โดยผู้วิจัยได้แบ่ง กิจกรรมที่ภาครัฐมอบหมายเป็น 5 ประเด็น ดังนี้ 1) ด้านการประชาสัมพันธ์ 2) ด้านการปลูก จิตสำนึกในชุมชน 3) ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน 4) ด้านการจัดทำประชาคม และประเด็นสุดท้าย ด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทผู้นำชุมชน

วรรณภา กุ้ยเกียะ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดง ตำบลหันตะเภา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ผลการวิจัย พบว่า ประเด็นด้านสังคม ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้นำแบบประสาน ในการดำเนินกิจกรรมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อุปสรรค คือ ผู้นำขาดความรู้ความเข้าใจในหลักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ประเด็นด้านเศรษฐกิจ พบว่า ผู้นำชุมชนสามารถสร้างรายได้ในชุมชน และประชาชนพร้อมที่จะทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน อุปสรรค คือ กระแสบริโภคนิยมทำให้คนในชุมชนไม่มีเงินเหลือไว้เก็บออม ประเด็นด้านการเรียนรู้ ผู้นำส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักการพึ่งตนเอง อุปสรรค คือ ชุมชนขาดคนรุ่นใหม่ในการสืบสานวัฒนธรรม และประเพณีในชุมชน ประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชนสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อุปสรรค คือ ผู้นำชุมชนขาดความรู้ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและพลังงานทดแทน

อรทัย ยะมะโน (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาเสพติดในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและอธิบายบทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาเสพติดแก้ไขปัญหายา ผลการวิจัย พบว่า บทบาทด้านการวางแผนงานโครงการของผู้นำชุมชนสอดคล้องกับนโยบาย บทบาทด้านกิจกรรม ผู้นำเน้นกิจกรรมการแข่งขันกีฬา การสร้างรายได้เสริมให้ประชาชน และการอบรมให้ความรู้เรื่องยาเสพติด ด้านการเผยแพร่ข้อมูล มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายน้อยมาก ด้านการขัดเกลาไม่มี เพราะไม่มีกลุ่มเสียงส่วนปัญหาและอุปสรรค ด้านการบริหารจัดการนั้น พบว่า ขาดการติดตามและประเมินผลด้านบุคลากร ขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง และด้านงบประมาณไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการ อรทัย เสนอว่าควรมุ่งเน้นสร้างกลไกเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านบุคลากร ควรมีการพัฒนาบุคลากร เช่น อบรมดูงาน และด้านงบประมาณ ควรทบทวนงบประมาณให้เหมาะสมและสอดคล้องกับปัญหา

ณัฏฐ์ เขียวงาม (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทผู้นำชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน กรณีศึกษา เทศบาลเมืองบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำชุมชน ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้นำชุมชน และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ความขัดแย้งมีทั้งรุนแรงชัดเจนและไม่รุนแรงชัดเจน ที่ชัดเจน ได้แก่ ด้านครอบครัวและเครือญาติ สาเหตุมาจากการติดยาเสพติด

การเล่นการพนัน การแบ่งมรดก ด้านสมาชิกองค์กรชุมชน ได้แก่ การแย่งน้ำทำการเกษตร การหมิ่นประมาท การรุกรานที่ดินผู้อื่น ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การแย่งชิงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำเฝ้าระวังอาชญากรรม ความขัดแย้งด้านทรัพยากร ได้แก่ การบุกรุกป่าเพื่อขยายที่ทำกิน การลักลอบตัดไม้ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับพระสงฆ์และมัททายก ได้แก่ เรื่องผลประโยชน์ของวัด ด้านการศึกษาในชุมชน ได้แก่ ผู้นำไม่จัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็ก และการได้รับโอกาสทางการศึกษาที่ไม่เท่าเทียมกัน ด้านสมาชิกกับทางการ ได้แก่ การเรียกร้องประกันราคาผัก และผลไม้ การแก้ไขปัญหาใช้มติอำนาจเป็นกลไก เป็นสถาบันครอบครัว วัด องค์การ การเมือง การปกครอง กฎระเบียบในชุมชน วิธีการจัดการผู้นำชุมชนใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน การจัดประชาคมผู้อาวุโสในครอบครัว อบรมลูกหลาน การไกล่เกลี่ย อบรมให้ความรู้ เป็นต้น

อรดาวัลย์ ธนาวุฒิ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน บ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน และวิธีสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เยาวชน ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชน มีส่วนในการกำหนดกฎกติกา เป็นผู้มีความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วม ผู้นำชุมชนมีการสื่อสารที่ดีทั้งในและนอกชุมชน เช่น การประชาสัมพันธ์ จัดทำหลักสูตรและแหล่งการเรียนรู้ในป่าชุมชน ผู้นำชุมชนนำเยาวชนศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนหวงแหนทรัพยากรในชุมชน

กรรณิการ์ ทาอินทร์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ จังหวัดเชียงราย” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อทราบบทบาทของผู้นำชุมชน เพื่อทราบถึงปัญหาในการแสดงบทบาทของผู้นำชุมชน และเพื่อเสนอแนะบทบาทที่เหมาะสมของผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นผู้ผลักดันข้อเรียกร้องปัญหาแนวทางแก้ไขที่ขอธรรมจากชุมชนเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบล ปัญหาพบว่า ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการได้ถูกระบบโครงสร้างวัฒนธรรมเก่ากดทับไว้ แม้ผู้นำชุมชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง แต่ก็ไม่มีบทบาทเต็มที่ในการตัดสินใจกำหนดนโยบายของสภาตำบล เพราะเป็นหน้าที่ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สำหรับข้อเสนอแนะ กรรณิการ์ กล่าวว่า ควรมีการเพิ่มความรู้แก่ผู้นำชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ควรเน้นการสร้างเครือข่ายของชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลควรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

อัษฎา วงศ์สมุทรไพศาล (2551) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทผู้นำชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน กรณีศึกษา เทศบาลนครสมุทรปราการ” วัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ และลักษณะของความเป็นผู้นำที่เป็นปัจจัยส่งผลสำเร็จในการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนคาดหวังว่าจะช่วยประสานประโยชน์แก่สมาชิกชุมชน และช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง แต่ผู้นำชุมชนกลับตกอยู่ในฐานะเป็นผู้มีความขัดแย้งเอง การได้มาซึ่งตำแหน่ง พบว่า มาจากการสนับสนุนของนักการเมืองที่หวังผลประโยชน์ต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงความรู้ความสามารถของผู้นำ การแก้ไขปัญหานำมาด้วยความได้เปรียบของตน จัดการปัญหาแบบแพ้-ชนะ ส่วนฝ่ายผู้เรียกร้องมักไม่ได้รับการตอบสนอง แต่วิธีจัดการปัญหาที่ดีควรใช้วิธีจัดการปัญหาที่ดีควรใช้วิธีชนะ-ชนะ โดยทุกฝ่ายช่วยหาแนวทางให้เป็นประโยชน์ร่วมกัน ด้านคุณลักษณะผู้นำที่ดี พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เลือกผู้นำโดยไม่ให้ความสำคัญกับความรู้ความสามารถ วุฒิการศึกษา ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญแห่งความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาคความควบคู่กับคุณธรรม

ธัญญารัตน์ นันติกา (2551) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนต่อโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านป่าไผ่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” วัตถุประสงค์ในการศึกษามุ่งเน้นพิจารณาบทบาทของผู้นำชุมชน ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชน และศึกษาบทบาทในการบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จากการวิจัย พบว่า ผู้นำเป็นแบบประสานและผลักดันให้เกิดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง ธัญญารัตน์ ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาของผู้นำชุมชนไว้ว่า เนื่องจากผู้นำชุมชนมีฐานะดี และมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ฐานอำนาจจึงอยู่ที่ผู้นำชุมชนเท่านั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเกิดจากการชักนำของผู้นำชุมชน เพราะฉะนั้น เพื่อส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชน จึงต้องเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่สานต่อแนวทางดังกล่าว และปลูกฝังเยาวชนให้ตระหนักถึงการดำรงชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียง ผู้นำจึงต้องเข้าใจบทบาทตนเองและนำศักยภาพของชุมชน แนวทางการดำเนินกิจกรรมโดยอาศัยความร่วมมือของประชาชน

สันติ โชติช่วง (2551) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีประสิทธิภาพ” วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาศักยภาพศึกษาบทบาท และปัญหาอุปสรรคของผู้นำชุมชน ในการเข้ามาตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยใช้สิทธิในการเข้าตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ และมีความเกรงใจผู้บริหาร เกรงอิทธิพล รวมทั้งเกรงจะไม่ได้รับงบประมาณให้หมู่บ้านของตน การตรวจสอบจึงอยู่ในระดับต่ำมาก

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทผู้นำชุมชน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทผู้นำชุมชนมุ่งศึกษา “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินนโยบาย/โครงการเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชน” ในการศึกษาบทบาทแต่ละงานวิจัยจะมุ่งศึกษาบทบาทตามประเด็นต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นบทบาทด้านสังคม บทบาทด้านกิจกรรม บทบาทด้านการบริหารจัดการ บทบาทด้านบุคลากร บทบาทด้านงบประมาณ บทบาทด้านการเมือง การปกครอง บทบาทด้านการวางแผน บทบาทด้านการเผยแพร่ข้อมูล การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินโครงการ/นโยบาย ให้บรรลุเป้าหมายตามกลไกภาครัฐ การดำเนินงานแบบอำนาจรัฐรวมศูนย์ ที่มอบหมายให้ผู้นำเน้นการดำเนินงานแบบบูรณาการ และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชน นำไปสู่ผลการดำเนินตามโครงการ/นโยบาย การวิจัยที่ผ่านมามุ่งหาข้อค้นพบว่าลักษณะของผู้นำชุมชนตามบริบทในสังคมนั้น ๆ ส่งผลให้บทบาทของผู้นำชุมชนถูกแสดงออกมาในลักษณะอย่างไร และบทบาทดังกล่าวสามารถแก้ไขปัญหาตามนโยบายหรือโครงการต่าง ๆ ได้มากน้อยเพียงใด รวมทั้งข้อค้นพบใหม่จะส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนเพิ่มบทบาทให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นอย่างไร

หากพิจารณาผลการวิจัยที่ผ่านมาในแง่ของบทบาทของผู้นำด้านต่าง ๆ นั้น พบว่าในบทบาทด้านสังคม ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำแบบประสาน ขณะที่ในบทบาทด้านกิจกรรม ผู้นำขาดความเข้าใจในหลักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง สำหรับประเด็นด้านการบริหารจัดการ ผู้นำขาดการติดตามและประเมินผล ในบทบาทด้านบุคลากร พบว่า ขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง ขณะที่ในบทบาทด้านการเมืองการปกครอง พบว่า มีความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ การเอารัดเอาเปรียบ ส่วนบทบาทด้านการวางแผน พบว่า มีการดำเนินการตามนโยบายภาครัฐ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหมอกควัน

ธนิภรณ์ วงศ์วรอำพน (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษหมอกควันจากการเผา ในชุมชนบ้านกวน ตำบลหารกวน อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่” การศึกษาชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษหมอกควัน ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาการเกิดมลพิษหมอกควันจากการเผา มีสาเหตุมาจาก การใช้ฟืนหุงอาหาร การเผาเศษไม้ใบไม้บ้าน การเผาเพื่อเตรียมจากการเกษตร ขณะที่ผลกระทบต่อสุขภาพ ได้แก่ ระบบการหายใจ หายใจลำบาก เจ็บคอ มีอาการภูมิแพ้ หอบหืด เกิดโรคมะเร็งปอด โรคเฉียบพลัน โรคหัวใจ และหลอดเลือด สำหรับข้อเสนอแนะด้านการดูแลสุขภาพตนเองในภาวะที่มีมลพิษหมอกควัน

จากการเฝ้า หนีการรณ เสนอว่า ควรหลีกเลี่ยงการอยู่ใกล้มลพิษหมอกควัน ควรใช้ผ้าปิดจมูก ใช้หน้ากากอนามัยป้องกันมลพิษ ออกกำลังกายทุกวัน ควรรับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ ขณะที่การดูแลสุขภาพชุมชน หนีการรณ เสนอว่า ควรร่วมกันรณรงค์ลดการเผา ประกาศเสียงตามสายห้ามเผาขยะชุมชน สร้างความตระหนักให้ชุมชนเลิกเผา ตลอดจนการจัดการสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาของหนีการรณ พบว่า ผู้ร่วมเวทีต้องการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ถึงปัญหาและอันตรายจากหมอกควัน การขอความร่วมมือจากคนในชุมชนให้ลดการเผา ทุกครัวเรือนคัดแยกขยะ ขณะที่ผลจากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ตัวแทนชุมชนได้มีข้อเสนอแนะร่วมกันในการดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาหมอกควัน โครงการต่าง ๆ ได้แก่ โครงการทำปุ๋ยหมักจากขยะเหลือใช้จากการเกษตร โครงการรับซื้อขยะรีไซเคิล โครงการจัดทำเตาเผาเครื่องปั้นดินเผา และโครงการจัดทำเตาเผาขยะ

ภูวนารถ ศรีทอง (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในเขตเทศบาลตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน และผลการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ผลการวิจัย พบว่า จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งที่ควรปฏิบัติ คือ การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้ทราบถึงสาเหตุและพิษภัยของหมอกควัน การพัฒนาบทบาทของผู้นำชุมชน ให้เป็นผู้นำและสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนสร้างจิตสำนึก นอกจากนี้ ภาครัฐควรสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควัน รวมทั้งให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน โดยให้ความรู้ที่ถูกต้อง ทั้งทางตรง เช่น การกำจัดเศษวัชพืชโดยวิธีธรรมชาติ และทางอ้อม เช่น การรณรงค์ให้ปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว เป็นต้น นอกจากนี้ ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน มีความไม่สอดคล้องกัน คือ สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการมากที่สุด รองมา คือ การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน และการติดตามประเมินผล ตามลำดับ

ณัฐชา อุ๋นทองดี (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขมลพิษทางอากาศจากหมอกควันในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” วัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นไปเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จและปัญหาหรืออุปสรรค และเพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขมลพิษทางอากาศจากหมอกควันในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัย พบว่า สาเหตุของมลพิษทางอากาศจากหมอกควันเกิดจากการเผาในที่โล่ง ทั้งในป่าพื้นที่ทางการเกษตรและพื้นที่ชุมชน ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นแอ่งกระทะและภูเขาสูงทำให้เกิดการสะสมของหมอกควัน นอกจากนี้ มลพิษทางอากาศจากหมอกควันยังมาจากประเทศเพื่อนบ้าน สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ข้อมูลที่ภาครัฐให้ประชาชนมีความเหมาะสม และประชาชนส่วนใหญ่มีความเข้าถึงข้อมูลได้

กระบวนการมีส่วนร่วมมีความโปร่งใสเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น การมีจิตสำนึก การมีความรู้ความเข้าใจ และการได้รับผลกระทบจากหมอกควัน ปัจจัยด้านการจัดการ ได้แก่ ศักยภาพของผู้นำชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาอุปสรรค ได้แก่ ความแตกต่างทางภาษา การไม่มีเวลาไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร การขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน รัฐบาล ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรเร่งสร้างความเข้าใจและความตระหนักให้แก่ประชาชน ควรสนับสนุนวิธีการอื่นในการกำจัดเศษวัสดุทางการเกษตร และรัฐบาล เห็นว่าประชาชนต้องเปิดใจยอมรับและรับฟังความเห็นจากทุกภาคส่วน

วีระพล มนตรี (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาหมอกควันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานโยบาย สภาพปัญหา และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ผลการวิจัย พบว่า สาเหตุหลักของปัญหาหมอกควันมาจากการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่การเกษตร โดยเฉพาะการปลูกข้าวโพด ปัญหาอุปสรรค คือ 1) ด้านการบังคับใช้กฎหมาย ทำไม่ได้เนื่องจากประชาชนไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาดังกล่าว 2) ด้านการเมือง 3) ปัญหาด้านงบประมาณ 4) ด้านการขาดงบประมาณสนับสนุน 5) ด้านสภาพเศรษฐกิจ คนในชุมชนรายได้น้อย จึงต้องเผาเพราะไม่มีทางเลือก 6) ด้านการประสานงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 7) ด้านสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูง 8) ด้านการขาดจิตสำนึก สำหรับการวิเคราะห์แนวทางในการแก้ไข วีระพล เสนอว่าควรดำเนินการด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ปลูกพืชแบบไม่ไถไม่เผา 2) กองทุนป้องกันไฟป่า 3) โรงไฟฟ้าชีวมวล เพื่อแก้ปัญหการเผาเศษซังข้าวโพด 4) การปลูกไม้เศรษฐกิจ

ธัญจนพร สุกส (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมกรณีปัญหาหมอกควันปกคลุมจังหวัดเชียงใหม่ของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบและการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนท้องถิ่น” จากการศึกษาวาทกรรมปัญหาหมอกควันในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น พบว่า หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับสาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญห ประกอบไปด้วย พฤติกรรมการเผาของประชาชน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสถานการณ์มลพิษอากาศ กิจกรรมการดำเนินชีวิตคนในสังคมเมือง และการบริหารจัดการของรัฐ นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นใช้กลไกทางภาษามีการเขียนแบ่งขั้วตรงข้าม ตลอดจนผลิตวาทกรรมกระแสหลัก คือ วาทกรรมชุมชนเป็นต้นเหตุของปัญหา ยิ่งไปกว่านั้น วาทกรรมที่ผลิตโดยสื่อท้องถิ่นสอดคล้องกับวาทกรรมของรัฐที่แสดงความคิดเห็นว่า สาเหตุปัญหาหมอกควันปกคลุมเชียงใหม่มาจากพฤติกรรมการเผาของประชาชน ธัญจนพร เสนอวิธีการแก้ไขปัญห โดยเน้นการควบคุมการเผาในที่โล่ง การส่งเสริมให้ภาครัฐเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และการเสนอแนะแนวทางปฏิบัติด้วยการไม่เผาควบคู่ไปด้วยกัน

รัชฎาพร พิละกันธา (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไข ปัญหาหมอกควันในตำบลหนองแฝก อำเภอสารภ จังหวัดเชียงใหม่” วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ มีขึ้นเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไข ปัญหาหมอกควันในตำบล ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการหาวิธีการที่เหมาะสมผ่านการประชุมประชาคม เพื่อให้ชุมชนร่วมกันตัดสินใจแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วม แนวทางดังกล่าวสามารถแบ่งได้เป็น 4 ส่วน ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การทำเป็นแบบอย่าง การสร้างจิตสำนึก และการสร้างสิ่งจูงใจ นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 5 ปัจจัย ได้แก่ ความเชื่อและศรัทธา ในผู้นำชุมชน การรับรู้ถึงความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ความตระหนักได้ถึงปัญหา และการได้รับการสนับสนุนของภาครัฐและภาคเอกชน

สุภัทจารีย์ เชื้อยัง (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว และประชาชนในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาหมอกควัน” วัตถุประสงค์ของการศึกษามุ่งเน้น ศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาหมอกควัน ศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว และประชาชน และศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาหมอกควัน ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว ผลการวิจัย พบว่า สาเหตุของปัญหาหมอกควันมาจากการเผาขยะในครัวเรือน การเผาไร่หลังการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ยิ่งไปกว่านั้น บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว ในการแก้ไข ปัญหา คือ การตราข้อบัญญัติ การควบคุมไฟและฝุ่นละอองจากการเผา ขณะที่บทบาทของประชาชน คือ การให้ความร่วมมือ ในการปฏิบัติตามข้อปฏิบัติดังกล่าว สำหรับปัญหาและอุปสรรค ประชาชนบางส่วนยังไม่เข้ามา มีส่วนร่วม และการขาดแคลนบุคลากรที่เชี่ยวชาญในด้านนี้ การศึกษาครั้งนี้มีข้อเสนอแนะ คือ การปลูกฝังการสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชน

อำไพ เกษมพิทักษ์พงศ์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมและความตระหนัก ในการจัดการหมอกควันในเขตเทศบาลเมืองลำพูน” ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมการเผาขยะในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเผาวัสดุทางการเกษตรของประชาชน และเพื่อให้ทราบถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหมอกควัน ว่ามีผลต่อความตระหนักในการจัดการหมอกควันของประชาชนมากน้อยเพียงไร ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหมอกควันจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เสียงตามสาย เจ้าหน้าที่และเพื่อนบ้าน เนื่องจากเข้าถึงสื่อเหล่านี้ได้ง่าย ความตระหนักในการ จัดการหมอกควันของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน อยู่ในระดับปานกลาง เกี่ยวกับอันตรายของหมอกควันและการสูดหมอกควันเข้าไปทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่น

โรคระบบทางเดินหายใจ และโรคหอบหืดรุนแรงขึ้น ประเภทของลักษณะที่อยู่อาศัยมีผลต่อพฤติกรรมการเผาวัสดุทางการเกษตร เนื่องจากการเผาวัสดุทางการเกษตรมีปริมาณมาก ถึงแม้ว่าประชาชนจะมีความตระหนักถึงอันตรายจากหมอกควันก็ตาม แต่ประชาชนมีความเคยชินกับวิธีการเผา เพราะเป็นวิธีที่ง่ายต่อการกำจัด ดังนั้น ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเผาอำไพ ชีวว่า ควรสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนเพื่อนำปรับไปใช้ในครัวเรือน และควรส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันลดการเผาโดยการประกวดชุมชนปลอดการเผา นอกจากนี้ อำไพ เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายไม่ใช่ทางออกที่เหมาะสมสำหรับชุมชน

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหมอกควัน

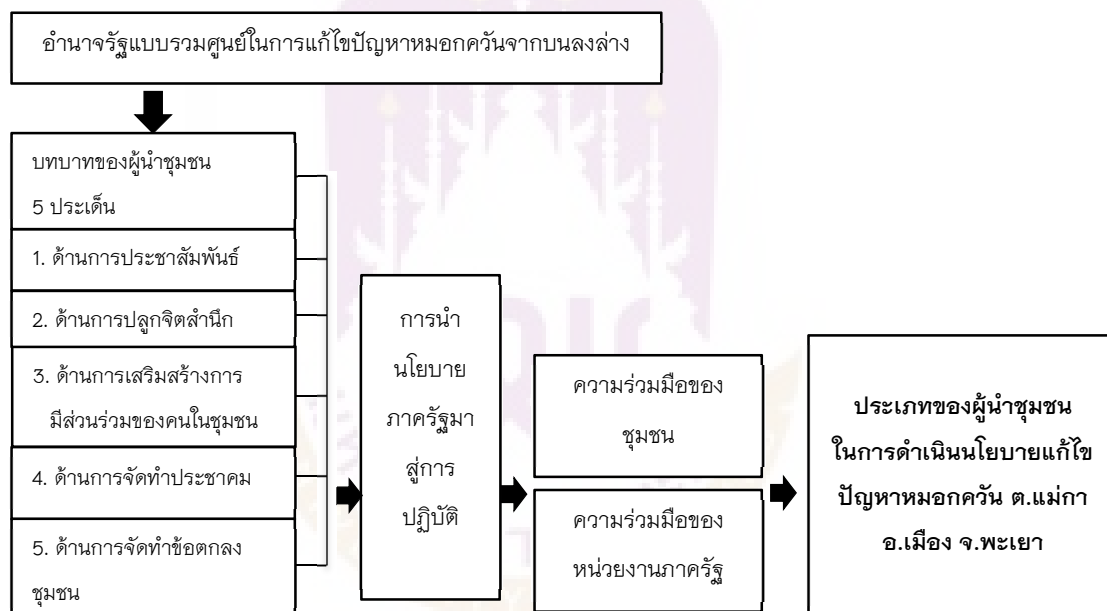
การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหมอกควัน มุ่งเน้นที่จะศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหา โดยการหาสาเหตุของการเผา ตลอดจนหาวิธีการแก้ไขปัญหา โดยพิจารณาจากบริบทของชุมชน นอกจากนี้ การวิจัยที่ผ่านมายังเน้นศึกษาการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและชุมชนผ่านการวิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผลการวิจัยในภาพรวม พบว่า สาเหตุของการเผาส่วนใหญ่เกิดจาก การเผาเพื่อเตรียมการเกษตร การเผาพื้งในที่โล่งและพื้นที่ป่า จากสาเหตุดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงหาวิธีแก้ไขปัญหา ดังนี้ 1) การจัดทำกิจกรรมหรือโครงการเพื่อลดการเผา เช่น การนำเศษวัชพืชมาทำปุ๋ยหมัก การรับซื้อขยะรีไซเคิล การจัดทำเตาเผาขยะ การจัดทำโรงไฟฟ้าชีวมวล เพื่อแก้ไขปัญหาการเผาต่อช่วงข้าวโพด การรณรงค์ปลูกพืชที่ไม่ต้องเผา การประกวดชุมชนปลอดการเผา การจัดตั้งกองทุนป้องกันไฟป่าในชุมชน 2) การพัฒนาศักยภาพและบทบาทของผู้นำชุมชน การสร้างความเชื่อความศรัทธาในตัวผู้นำ นอกจากนี้ ผู้นำสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นในคนในชุมชน รวมทั้งเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาหมอกควันร่วมกัน

กรอบแนวคิดงานวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยมุ่งสู่การอธิบายบทบาทในการแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน ผู้รับมอบนโยบายจากรัฐเพื่อนำไปปฏิบัติร่วมกันกับสมาชิกชุมชนและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กรอบการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการนำนโยบายไปแก้ไขปัญหาจะนำไปสู่ข้อค้นพบประเภทของผู้นำชุมชน ผู้แสดงบทบาทหน้าที่ในการนำนโยบายไปปฏิบัติร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

กรอบแนวคิดในการวิจัยขั้นนี้ จะเริ่มพิจารณาจากการแก้ไขปัญหาหมอกควันของรัฐที่มีลักษณะการรวมศูนย์อำนาจในการสั่งการจากเบื้องบนลงมาสู่ผู้ปฏิบัติงานระดับล่าง รัฐส่วนกลางได้มอบหมายและสั่งการผ่านระบบราชการให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทหลายด้าน

ในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ผู้วิจัยได้แบ่งบทบาทเป็น 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้ ประการแรก ด้านการประชาสัมพันธ์ ประเด็นที่สอง ด้านการปลูกจิตสำนึก ประเด็นที่สาม ด้านการเสริมสร้าง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ประเด็นที่สี่ ด้านการจัดทำประชาคม และประเด็นสุดท้าย ด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน นอกจากนี้ การประเมินบทบาททั้ง 5 ประเด็น จะมุ่งเน้นพิจารณา ถึงการนำนโยบายจากภาครัฐลงมาปฏิบัติจริงโดยผู้นำชุมชนตำบลแม่กา ผู้ได้ลงมือแก้ไขปัญหา ร่วมกับสมาชิกชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ท้ายที่สุด การศึกษาถึงบทบาทผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา จะบ่งชี้ถึงข้อค้นพบว่า ประเภทและลักษณะของผู้นำชุมชน ในตำบลแม่กาเป็นอย่างไร ความเข้าใจ ถึงประเภทของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทในการนำนโยบายจาก ภาครัฐไปแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนที่ศึกษา ตลอดจนสะท้อนถึงแนวทางในการปรับปรุงบทบาท ของผู้นำชุมชนให้เหมาะสมแก่การแก้ไขปัญหาหมอกควันที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดงานวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) งานวิจัยชิ้นนี้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดใกล้ชิดกับประชากรในกลุ่มที่จะศึกษา และมีความครอบคลุมในทุก ๆ ด้านที่ต้องการจะศึกษา ผู้วิจัยจะออกแบบและใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสำคัญในการตอบโจทย์การศึกษา จากนั้นผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยยึดหลักการวิเคราะห์ที่เน้นการแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นหมวดหมู่ การแยกประเด็นตามแบบสัมภาษณ์ การยึดวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดเป็นหลัก กล่าวคือ ผู้วิจัยนำแนวคิดทฤษฎี รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ครอบคลุมทุกประเด็นในการวิจัย สำหรับรายละเอียดระเบียบวิธีวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายและการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ
5. การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล

กลุ่มเป้าหมายและการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลัก มีทั้งหมด 3 กลุ่ม ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เนื่องจากเป็นตำบลที่เป็นสถานที่ตั้งของสถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยพะเยา จึงเป็นตำบลที่มีประชากรจำนวนมาก ประชากรเหล่านี้ประกอบด้วยนิสิต และประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่กา ประชาชนในตำบลแม่กามีอาชีพทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่มาก เกษตรกรจำนวนมากในพื้นที่นี้นิยมปลูกข้าวโพด อย่างไรก็ตาม ข้าวโพดเป็นสาเหตุใหญ่ของการเกิดปัญหามอกควัน นอกจากนี้ เมื่อมีสถาบันการศึกษาเข้ามาจัดตั้งในตำบลแม่กา ทำให้มีการประกอบอาชีพค้าขาย และการให้บริการต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น และประชาชนนอกพื้นที่จำนวนมากก็เข้ามาประกอบธุรกิจในพื้นที่ตำบลแม่กา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีประชากรเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นจำนวนมาก ยิ่งไปกว่านั้น การที่ภาครัฐมีนโยบายการแก้ไขปัญหามอกควันไฟป่า

และหมอกควัน ด้วยกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ท้องถิ่นจึงมีหน้าที่โดยตรงในการนำนโยบายไปปฏิบัติ บทบาทผู้นำชุมชนในท้องถิ่นจึงเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันในพื้นที่ตำบลแม่กา เพื่อให้ตำบลมีความน่าอยู่ มีสุขอนามัยที่ดีเหมาะสมกับการเป็นพื้นที่แห่งการศึกษาและการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจของนิสิตและประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหามอกควัน จากผู้ให้ข้อมูลหลักในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน โดยการเลือกแบบเจาะจง คือ ผู้ใหญ่บ้านตำบลแม่กาทั้งหมด ซึ่งมี 18 หมู่บ้าน รวม 18 คน เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับนโยบายต่อจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเป็นผู้ประสานหลักระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน ในการร่วมกันแก้ไขปัญหาหมอกควัน การแก้ไขปัญหามอกควันในชุมชนจะให้เกิดผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน โดยเฉพาะการร่วมมือกันระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชน หน้าที่สำคัญของผู้ใหญ่บ้านด้านหนึ่ง คือ การมีบทบาทเป็นผู้ปกครองลูกบ้าน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชน ถ้าชุมชนใดมีผู้นำที่มีความรู้มีประสิทธิภาพในการพัฒนา ประการนี้ก็จะส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาได้เร็วยิ่งขึ้น

ตาราง 9 แสดงผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้นำชุมชน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ให้สัมภาษณ์
1	บ้านหม้อแกงทอง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1
2	บ้านห้วยเคียน	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2
3	บ้านแม่กาหลวง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3
4	บ้านโถกหวาก	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4
5	บ้านแม่ต๋ำบุญโยง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5
6	บ้านแม่กาไร่	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 6
7	บ้านบัว	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 7
8	บ้านแม่ต๋ำบุญโยง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8
9	บ้านแม่ต๋ำบุญโยง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 9
10	บ้านแม่กาท่าข้าม	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 10
11	บ้านแม่ต๋ำบุญโยง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 11
12	บ้านแม่กาหัวทุ่ง	กำนันตำบลแม่กา

ตาราง 9 (ต่อ)

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ให้สัมภาษณ์
13	บ้านหนองแก้ว	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 13
14	บ้านแม่กานาไร่เดียว	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 14
15	บ้านเกษตรสุข	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 15
16	บ้านแม่กาห้วยเคียน	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 16
17	บ้านแม่กาโทกหวาก	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 17
18	บ้านแม่ต๋ำน้อย	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 18

กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน ผู้วิจัยเลือกตัวแทนชุมชนแบบเจาะจง จำนวน 36 คน จากทั้ง 18 หมู่บ้าน ผู้วิจัยเลือกตัวแทนชุมชนหมู่บ้านละ 2 คน ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติของตัวแทน คือ เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในตำบลแม่กา และเข้าร่วมประชาคมอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในชุมชน ผู้วิจัยสัมภาษณ์บทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน ผ่านมุมมองของประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และได้รับผลกระทบจากปัญหาหมอกควัน ประกอบไปด้วย

ตาราง 10 แสดงผู้ให้ข้อมูลหลัก ตัวแทนชุมชน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ให้สัมภาษณ์
1	บ้านหม้อแกงทอง	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 1 จำนวน 2 คน
2	บ้านห้วยเคียน	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 2 จำนวน 2 คน
3	บ้านแม่กาหลวง	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 3 จำนวน 2 คน
4	บ้านโทกหวาก	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 4 จำนวน 2 คน
5	บ้านแม่ต๋ำบุญโยง	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 5 จำนวน 2 คน
6	บ้านแม่กาไร่	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 6 จำนวน 2 คน
7	บ้านบัว	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 7 จำนวน 2 คน
8	บ้านแม่ต๋ำบุญโยง	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 8 จำนวน 2 คน
9	บ้านแม่ต๋ำบุญโยง	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 9 จำนวน 2 คน
10	บ้านแม่กาท่าข้าม	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 10 จำนวน 2 คน
11	บ้านแม่ต๋ำบุญโยง	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 11 จำนวน 2 คน
12	บ้านแม่กาหัวทุ่ง	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 12 จำนวน 2 คน

ตาราง 10 (ต่อ)

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ให้สัมภาษณ์
13	บ้านหนองแก้ว	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 13 จำนวน 2 คน
14	บ้านแม่กานาไร่เดียว	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 14 จำนวน 2 คน
15	บ้านเกษตรสุข	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 15 จำนวน 2 คน
16	บ้านแม่กาห้วยเคียน	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 16 จำนวน 2 คน
17	บ้านแม่กาโทกหวาก	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 17 จำนวน 2 คน
18	บ้านแม่ต๋าน้อย	สมาชิกชุมชน หมู่ที่ 18 จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมด 8 หน่วยงาน ตัวแทนหน่วยงานละ 1 คน ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากหน่วยงานทั้ง 8 หน่วยงาน มีบทบาทสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนและประสานงานในเรื่องการแก้ไขปัญหาหมอกควันในตำบลแม่กากับผู้นำชุมชนโดยตรง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

ตาราง 11 แสดงผู้ให้ข้อมูลหลัก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ชื่อหน่วยงาน	ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์
อำเภอ	ปลัดอำเภอฝ่ายความมั่นคง
เทศบาลตำบลแม่กา	นายกเทศบาลตำบลแม่กา
หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่าพะเยา	เจ้าหน้าที่ป่าไม้ อาวุโส
ทหาร (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดพะเยา)	รองผู้อำนวยการกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดพะเยา
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา	ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา
สถานีพัฒนาที่ดินพะเยา	นักวิชาการเกษตร
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กา	ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กา
มหาวิทยาลัยพะเยา	ผู้อำนวยการกองอาคารสถานที่

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยตั้งคำถามแบบปลายปิด โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และนโยบายของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน แบบสัมภาษณ์ครอบคลุมเนื้อหา และรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ หรือเอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควัน ดังนี้

- 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
- 1.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ
- 1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาหมอกควัน
- 1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. จัดทำข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยเลือกการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ เป็น 3 กลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มที่ 1 คือ ผู้นำชุมชน กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน และกลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. นำร่างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เสนอต่อที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และความเหมาะสมของภาษา

4. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ตามคำแนะนำ ของผู้เชี่ยวชาญ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยตั้งคำถามแบบปลายปิด ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน รวมจำนวน 18 คน กลุ่มที่สองตัวแทนชุมชน หมู่บ้านละ 2 คน รวมจำนวน 36 คน และกลุ่มที่สาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 8 หน่วยงาน ตัวแทนหน่วยงานละ 1 คน รวม 8 คน รวมประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด 62 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 วิธีหลัก

1. การศึกษาจากเอกสาร หรือข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ซึ่งข้อมูลที่ได้มาจาก แหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนาม หรือข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เป็นการเข้าไปศึกษา ข้อมูลในพื้นที่ด้วยตัวผู้วิจัยเอง ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ผู้วิจัยเน้นประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ อันเกี่ยวกับบทบาทการดำเนินตามนโยบายแก้ไข ปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ด้านการปลูกจิตสำนึก ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และสุดท้ายด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน ผู้วิจัยเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดถี่ถ้วนจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชนอาศัยอยู่ในตำบลแม่กา โดยคัดเลือกจากผู้เข้าร่วมประชาคมหมู่บ้านทั้งหมด ตลอดจนมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในชุมชน และกลุ่มสุดท้ายหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้นำชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหามอกควันในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

1. นำข้อมูลเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการเลือก ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยพิจารณาจากด้านการศึกษาและประสบการณ์ กล่าวคือ ผู้เชี่ยวชาญ ในการตรวจสอบเครื่องมือ จะต้องสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอกหรือมีประสบการณ์ การวิจัยจนได้รับตำแหน่งวิชาการระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ ตลอดจนมีประสบการณ์ทำงาน กับชุมชน ผู้เชี่ยวชาญมีจำนวน 3 ท่าน ดังนี้

1.1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญ สงวนเสริมศรี รองคณบดีฝ่ายบริหารและกิจการนิสิต วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

1.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มนตรา พงษ์นิล อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนสังคม คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

1.3 ดร.กนกวรรณ เอี่ยมชัย อาจารย์ประจำ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา

2. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล แบบสามเส้า ด้านข้อมูลที่ได้จากแหล่งบุคคลเป็นหลัก ผู้วิจัยพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ เป็นข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่ ถ้าเป็นข้อมูลที่เหมือนกัน ถือว่าข้อมูลนั้น เป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ (สุรางค์ จันทวานิช, 2543, หน้า 129-130) ข้อมูลที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ เป็นข้อมูลเชิงลึก โดยผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ไปพร้อมกับ การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

3. เพื่อเข้าไปศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ผู้วิจัยจึงรวบรวม ข้อมูลและดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) ผ่านการจำแนกผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น

3 กลุ่ม โดยในแต่ละกลุ่ม ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แต่ละประเด็นตามกรอบกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ จากนั้นผู้วิจัยจะนำผลสรุปจากศึกษามาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะตรวจสอบความถูกต้องและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เนื้อหา มีความสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุปผลการวิจัยที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก มาอภิปรายเชื่อมโยงกับ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อค้นพบประเภทของบทบาท ผู้นำชุมชนตำบลแม่กา การวิเคราะห์ใช้รูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Approach) โดยขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

1. ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลของเอกสารที่ได้ค้นคว้า โดยตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้คัดเลือกมา เพื่อจับใจความสำคัญอันเกี่ยวข้องกับการวิจัย
2. วิเคราะห์และสรุปอุปนัย นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็นต่าง ๆ โดยวิเคราะห์เพื่อหาข้อมูลสำคัญตามข้อเท็จจริงของแต่ละกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่จะศึกษา
3. เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรง และเชื่อถือได้ ผู้วิจัยจะใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล โดยเน้นแหล่งบุคคลเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการสัมภาษณ์ในแต่ละผู้ให้ข้อมูลหลัก
4. ผู้วิจัยจะสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ และนำมาอภิปราย ผ่านการเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎี นโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของภาครัฐ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้นำชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมอกควัน)
5. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น มาหาบทสรุปและแนวทางการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชนในตำบลแม่กา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน: กรณีศึกษา ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยจะอธิบายผลการศึกษา ดังนี้

ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งเป็น 3 ข้อ ดังนี้

1. ผลการศึกษบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
2. ผลการศึกษอุปสรรคและปัญหาในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
3. ผลการศึกษข้อเสนอแนะแนวทางทางการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวสามารถนำเสนอผลการศึกษา โดยแยกอธิบายตามบทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน 5 ประเด็น ประเด็นที่ 1 การประชาสัมพันธ์ ประเด็นที่ 2 การปลูกจิตสำนึก ประเด็นที่ 3 การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ประเด็นที่ 4 การจัดทำประชาคม ประเด็นที่ 5 การจัดทำข้อตกลงในชุมชน

ซึ่งแต่ละประเด็นจะแยกเป็น 3 กลุ่มตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน และกลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงสรุปภาพรวมในแต่ละประเด็นของทั้ง 3 กลุ่ม

ผลการศึกษาบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน
ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ประเด็นที่ 1 บทบาทของผู้นำชุมชนด้านการประชาสัมพันธ์

ตาราง 12 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 1 ด้านการประชาสัมพันธ์

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้ลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจของการแก้ไข ปัญหามอกควัน และการรณรงค์แก่คนในชุมชน 2. ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และการจัด ประชาคม
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. ผู้นำชุมชนไม่ได้ลงพื้นที่ด้วยตนเอง แต่ใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ผ่าน เสียงตามสาย 2. จากการประชาสัมพันธ์ของผู้นำชุมชน ส่งผลให้มีการจัดทำประชาคม ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้เกิด การเผา ทำให้สถิติการเผาลดลง
กลุ่มที่ 3 หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง	1. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมอบหมายให้ทางอำเภอ จัดทำแผ่นซีดี เพื่อมอบให้กับผู้นำชุมชนนำไปประชาสัมพันธ์ให้แก่คน ในชุมชน 2. หน่วยงานต่าง ๆ (ปลัดอำเภอ และตัวแทนจากหน่วยส่งเสริม การควบคุมไฟฟ้า จากรพ.สต. จากเทศบาล และจากมหาวิทยาลัยพะเยา) ร่วมประชาคมกับผู้นำชุมชน เพื่อแจ้งถึงผลเสียของหมอกควัน และขอความร่วมมืองดเผาก่อนถึงช่วงวิกฤติไฟฟ้า

ผลการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินนโยบายด้านการประชาสัมพันธ์ เพื่อแก้ไขปัญหามอกควัน พบว่า ผู้นำชุมชนในตำบลแม่กา ไม่ได้ลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่คนในชุมชนโดยตรง แต่ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางเสียงตามสาย และการจัดประชาคม เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่คนในชุมชน ผู้นำชุมชนมองว่าการประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการดังกล่าวที่กำหนดการรณรงค์เฉพาะช่วง 60 วันอันตราย คือ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 16 เมษายน เพียงพอต่อการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามอกควัน ผู้นำชุมชนหมู่ที่ 17 กล่าวว่า “จากการดำเนินการประชาสัมพันธ์ในช่วงเวลา 60 วันอันตรายถือว่าเพียงพอต่อ

การส่งเสริมให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือ เพราะช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงวิกฤติของการเกิดหมอกควันและไฟป่า” (ผู้นำชุมชนหมู่ที่ 17, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2560)

นอกจากนี้ สาเหตุที่ผู้นำชุมชนตัดสินใจประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย เพราะเข้าถึงชุมชนได้ครอบคลุมทั้งชุมชนที่สุด โดยจัดให้มีเสียงตามสายวันละ 2 ครั้ง เวลา 06.00 และ 18.00 น. และสาเหตุที่ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ผ่านการประชาคม เพราะการประชาคมเป็นเวทีที่เปิดให้ได้รับฟังความคิดเห็นจากคนในชุมชน ผู้นำชุมชนหมู่ที่ 9 กล่าวว่า “การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และประชาคมถือว่าครอบคลุม เพราะในช่วงเวลาที่ประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย เป็นเวลาที่คนในชุมชนอยู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ปกติจะเปิดให้ฟังข่าวสาร ผู้ใหญ่บ้านจึงขอความร่วมมือคนในชุมชนในช่วงเวลาที่เปิดให้ฟังข่าวสารไปด้วย และประชาคมถือเป็นเวทีอย่างเป็นทางการในการกระจายข่าว โดยมีสาระสำคัญ คือ ชี้แจงกฎการห้ามเผาในช่วงเวลาที่กำหนดร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง” (ผู้นำชุมชนหมู่ที่ 9, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2560)

ตัวแทนชุมชนได้สะท้อนถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินนโยบายด้านการประชาสัมพันธ์ เพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันดังนี้ ตัวแทนชุมชนแจ้งว่า ผู้นำชุมชนไม่ได้ลงพื้นที่ แต่ใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ด้วยผ่านเสียงตามสาย และการจัดทำประชาคมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจากบทบาทการประชาสัมพันธ์ของผู้นำชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้เกิดการเผา และเมื่อพบการเผาคนในชุมชนก็ช่วยกันแจ้งผู้นำชุมชน/เจ้าหน้าที่ ทำให้หมอกควันและสถิติการเผาลดลงกว่าปีก่อน ๆ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการนำนโยบายด้านการประชาสัมพันธ์มาปฏิบัติร่วมกับผู้นำชุมชนที่แตกต่างกัน สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมอบหมายให้ทางอำเภอจัดทำแผ่นซีดี เพื่อมอบให้กับผู้นำชุมชนนำไปประชาสัมพันธ์ อำเภอจัดประชุมให้ความรู้ความเข้าใจในปัญหาหมอกควันที่ส่งผลกระทบต่อทุกคนในชุมชน รวมทั้งชี้แจงมาตรการการแก้ไขปัญหาหมอกควันให้แก่ผู้นำชุมชน เพื่อผู้นำชุมชนนำความรู้ความเข้าใจดังกล่าวไปประชาสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชนต่อไป

หน่วยงานที่ร่วมจัดทำประชาคม ได้แก่ ตัวแทนจากหน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่า ปลัดอำเภอ ตัวแทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ตัวแทนจากเทศบาลตำบลแม่กา และตัวแทนจากมหาวิทยาลัยพะเยา ต่างก็เข้าร่วมประชาคมกับผู้นำชุมชน เพื่อแจ้งถึงผลเสียของการเกิดปัญหาหมอกควันไฟป่า และขอความร่วมมืองดเผาเป็นประจำทุกปีก่อนถึงช่วงวิกฤติไฟป่า ซึ่งการจัดประชาคมร่วมกัน จะอยู่ในช่วงก่อนวิกฤติ 60 วันอันตราย 1-2 เดือน

ประเด็นที่ 2 บทบาทของผู้นำชุมชนด้านการปลูกจิตสำนึก

ตาราง 13 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 2 ด้านการปลูกจิตสำนึก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. ผู้นำชุมชนจัดกิจกรรมคัดแยกขยะและทำปุ๋ยหมักในชุมชน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นนโยบายของรัฐที่มอบให้สถานีพัฒนาที่ดินเป็นผู้จัดอบรมให้ผู้นำชุมชน 2. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่มีป่าในชุมชน (หมู่ที่ 2,3,4,6,7,14,16,17,18) ให้คนในชุมชนทำแนวกันไฟในพื้นที่เกษตรกรรม และร่วมกันทำแนวกันไฟในป่าชุมชน
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. ผู้นำชุมชนให้คนในชุมชนร่วมกันนำเศษวัชพืชมาทำเป็นปุ๋ยหมัก 2. สำหรับการคัดแยกขยะ เทศบาลติดต่อร้านรับซื้อขยะรีไซเคิลให้มารับไปดำเนินการ 3. การจัดทำแนวกันไฟ เฉพาะในหมู่บ้านที่มีพื้นที่ป่า โดยจัดทำแนวกันไฟทั้งในพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตรกรรมของตนเอง คนในชุมชนให้ความร่วมมือดี แต่คนที่ได้รับเป็นอาสาสมัครมักเป็นคนเดิม ๆ
กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีส่วนร่วมในการลงพื้นที่กับผู้นำชุมชน 2. สถานีพัฒนาที่ดินพะเยาอบรมตัวแทน “หมอดิน” (ผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้าน) เพื่อให้ความรู้กับเกษตรกรในหมู่บ้านในการนำเศษวัชพืชมาทำเป็นปุ๋ยหมัก 3. รพ.สต.ร่วมกับเทศบาลตำบลแม่กา ส่งเสริมการคัดแยกขยะในชุมชน โดยจัดสรรเอกชนให้มารับขยะที่คัดแยกแล้ว ตามช่วงเวลาที่กำหนด 4. หน่วยงานส่งเสริมการควบคุมไฟป่า ส่งเสริมการจัดทำแนวกันไฟ โดยจัดสรรให้หมู่บ้านที่มีพื้นที่ป่าชุมชน กิโลเมตรละ 3,000 บาท การจัดสรรงบประมาณในการจัดทำแนวกันไฟขึ้นอยู่กับพื้นที่ป่า และสถิติการเกิดไฟป่าในพื้นที่ดังกล่าวว่ามีมากน้อยเพียงใด

กิจกรรมที่ผู้นำชุมชนจัดขึ้นเพื่อปลูกจิตสำนึกร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัดแยกขยะ ซึ่งเป็นนโยบายที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กาเป็นผู้ดำเนินการ และการนำเศษวัชพืชที่เหลือจากการเก็บเกี่ยวทางการเกษตร หรือเศษวัชพืชทั่วไปมาทำปุ๋ยหมัก

เป็นนโยบายของรัฐที่มอบให้สถานีพัฒนาที่ดินเป็นผู้จัดอบรมให้หมอดิน (ผู้นำชุมชน) เพื่อให้ผู้นำไปรณรงค์ให้คนในชุมชนของตนเองต่อไป ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่มีป่าในชุมชน (หมู่ที่ 2, 3, 4, 6, 7, 14, 16, 17, 18) ต่างก็จัดกิจกรรมทำแนวกันไฟ โดยให้คนในชุมชนทำแนวกันไฟในพื้นที่เกษตรกรรมของตนเอง และร่วมกันทำแนวกันไฟในป่าชุมชน กิโลเมตรละ 3,000 บาท

กิจกรรมที่ผู้นำชุมชนนำมาให้คนในชุมชนปฏิบัติร่วมกัน คือ การนำเศษวัชพืชมาทำเป็นปุ๋ยหมัก และการตัดแยกขยะ สำหรับการตัดแยกขยะ เทศบาลติดต่อร้านรับซื้อขยะรีไซเคิลให้มารับไปดำเนินการ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมการจัดทำแนวกันไฟเฉพาะในหมู่บ้านที่มีพื้นที่ป่า (หมู่ที่ 2, 3, 4, 6, 7, 14, 16, 17, 18) โดยจัดทำแนวกันไฟทั้งในพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตรกรรมของตนเอง สำหรับผลตอบรับการเป็นอาสาสมัครจัดทำแนวกันไฟ คนในชุมชนให้ความร่วมมือดี แต่คนที่ได้รับเป็นอาสาสมัครมักเป็นคนเดิม ๆ เพราะผู้นำชุมชนเลือกเอง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีส่วนร่วมในการลงพื้นที่กับผู้นำชุมชน แต่มีส่วนร่วมในการนำนโยบายมาปฏิบัติ ดังนี้

1. สถานีพัฒนาที่ดินพะเยาได้ส่งเสริมการแก้ไขปัญหาหมอกควัน โดยการอบรมตัวแทน “หมอดิน” ซึ่งก็คือ ผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้าน โดยหมอดินลงพื้นที่ให้ความรู้กับเกษตรกรในหมู่บ้าน และเป็นตัวอย่างในการนำเศษวัชพืชมาทำเป็นปุ๋ยหมัก

2. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ร่วมกับเทศบาลตำบลแม่กา ส่งเสริมการตัดแยกขยะในชุมชน โดยจัดสรรเอกชนให้มารับขยะที่ตัดแยกแล้ว ตามช่วงเวลาที่กำหนด

3. หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่า มอบให้ผู้นำชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำแนวกันไฟในพื้นที่เกษตรกรรมของตนเอง และร่วมกันทำแนวกันไฟในป่าชุมชน กิโลเมตรละ 3,000 บาท

จากกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชนมีความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวมากขึ้นกว่าปีก่อนหน้า ความเปลี่ยนแปลงนี้สามารถเห็นได้จากปริมาณของจุด Hotspot ที่ลดลงจากปีก่อน ๆ เช่น ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่กา กล่าวว่า “คนในชุมชนเข้าใจและให้ความร่วมมือมากขึ้นกว่าเมื่อก่อน เช่น คนในชุมชนเรียกร้องให้เพิ่มจุดรับขยะเพิ่มมากขึ้น” (ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่กา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2560)

ประเด็นที่ 3 บทบาทของผู้นำชุมชนด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตาราง 14 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 3 ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. ผู้นำชุมชนขอความร่วมมือให้ประชาชนผู้พบเห็นการเผา แจ้งข้อมูลให้ผู้นำชุมชน เทศบาล หรือหน่วยงานป้องกันไฟป่ารับทราบ 2. อาสาสมัครสำรวจบ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้านที่อยู่รอบพื้นที่ป่าชุมชน ทำหน้าที่แจ้งเหตุไฟป่า รวมทั้งอาสาสมัครดับไฟป่าร่วมกับผู้นำชุมชน จัดทำแนวกันไฟ 3. ทุกหมู่บ้านจัดกิจกรรมคัดแยกขยะและนำเศษวัชพืชมาทำปุ๋ยหมัก
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	การจัดทำแนวกันไฟ การคัดแยกขยะ และการนำเศษวัชพืชมาทำเป็นปุ๋ยหมัก ตามที่ภาครัฐให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้นำชุมชนร่วมกัน รณรงค์ ได้รับความร่วมมือดีจากคนชุมชน
กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1. ทุกหน่วยงานรณรงค์และประชาสัมพันธ์ 2. บางหน่วยงานช่วยลาดตระเวนป้องกันไฟป่า 3. รพ.สต.จัดอบรมให้แก่อาสาสมัครในเรื่องการคัดแยกขยะ 4. หน่วยงานส่งเสริมและควบคุมไฟป่าจัดทำแนวกันไฟ

ผู้นำชุมชนขอให้คนในชุมชนที่พบเห็นการเผา ให้แจ้งข้อมูลแก่ผู้นำชุมชน เทศบาล หรือหน่วยงานป้องกันไฟป่ารับทราบ สำหรับการแก้ไขปัญหาหมอกควันในพื้นที่ป่าชุมชน ดำรวจบ้าน และอาสาสมัครดับไฟป่า ทั้งหมด 9 หมู่บ้านที่อยู่รอบพื้นที่ป่า (หมู่ที่ 2, 3, 4, 6, 7, 14, 16, 17, 18) จัดกิจกรรมทำแนวกันไฟ ดำรวจบ้านได้งบประมาณจากกรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยหน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่า แม้จะมีการกำหนดงบประมาณทำแนวกันไฟไว้ที่ กิโลเมตรละ 3,000 บาท อย่างไรก็ตาม แต่ละหมู่บ้านจะได้โควตาอย่างน้อยขึ้นเพียงไร ขึ้นอยู่กับความถี่ของการเกิดไฟป่าและขนาดพื้นที่ป่าในชุมชน นอกจากนี้ ทุกหมู่บ้านจัดกิจกรรม คัดแยกขยะและนำเศษวัชพืชมาทำปุ๋ยหมัก กิจกรรมนี้เป็นนโยบายจากสถานีพัฒนาที่ดิน จังหวัดพะเยา โดยมี “หมอดิน” (ผู้นำชุมชน) เป็นผู้รณรงค์ในชุมชน

จากกิจกรรมที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดทำแนวกันไฟ การคัดแยกขยะ การนำเศษวัชพืชมาทำเป็นปุ๋ยหมัก กิจกรรมดังกล่าวคนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนด

กิจกรรม เพราะเป็นกิจกรรมที่ภาครัฐกำหนดมาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้นำชุมชนร่วมกัน
รณรงค์ในจัดกิจกรรมดังกล่าวให้คนชุมชนปฏิบัติตาม

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายแห่งได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กล่าวคือ
เทศบาลตำบลแม่กา อำเภอ ทรายมูล ทรายมูล และมหาวิทยาลัยพะเยา ต่างก็ช่วยรณรงค์
และประชาสัมพันธ์ และมีจัดประชุมร่วมกับหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความร่วมมือ
รวมทั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจตุรพักตรพิมาน โดยสถานีพัฒนาที่ดินจตุรพักตรพิมาน “หมอดิน”
มีโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ เพื่อส่งเสริมให้เอาเศษวัสดุพืชมาทำปุ๋ยหมัก ขณะที่บางหน่วยงานก็ช่วย
ลาดตระเวนป้องกันไฟฟ้า ตลอดจนส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักและจัดทำแนวกันไฟ ผลตอบรับจาก
ชุมชนถือว่าดี เพราะชุมชนให้ความร่วมมือดี จากสถิติการเผาที่ลดลงกว่าปีก่อน ๆ จาก ตัวแทน
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา กล่าวว่า “ชุมชนให้ความร่วมมือดี
ความร่วมมือของภาคประชาชนและภาครัฐ มีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาเป็นอย่างมาก
ในปีจึงมีการเผาลดลงเยอะมาก ๆ” (ตัวแทนกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดพะเยา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2560)

ประเด็นที่ 4 บทบาทของผู้นำชุมชนด้านการจัดทำประชาคม

ตาราง 15 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดทำประชาคม

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกชุมชนเข้าร่วมประชาคม ในการแก้ปัญหาหมอกควันผ่านเสียงตามสายล่วงหน้า สมาชิกชุมชนสนใจ เข้าร่วมประชาคมในการแก้ปัญหานี้มากกว่าโครงการพัฒนาหมู่บ้าน 2. จากการจัดทำประชาคม ผู้นำชุมชนได้เปิดโอกาสในคนในชุมชน เสนอแนะและตัดสินใจร่วมกันในการแก้ไขปัญหา แต่มีคนในชุมชน เพียงส่วนน้อยที่แสดงความคิดเห็น
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	ในการจัดประชาคมผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนไม่ได้นำความคิดเห็นของคน ในชุมชนที่เสนอในที่ประชุมประชาคมมาปฏิบัติตาม จึงทำให้ไม่ค่อยมีคน แสดงความคิดเห็น

ตาราง 15 (ต่อ)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง	1. หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้า เป็นเจ้าภาพหลักในการจัดประชาคม การแก้ไขปัญหาหมอกควัน หน่วยงานที่เข้าร่วมประชาคม ได้แก่ ปลัดอำเภอ ตัวแทนจากหน่วย ตัวแทนจากกรพ.สต. จากเทศบาลตำบลแม่กา และมหาวิทยาลัยพะเยา 2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ผ่านการจัดสรรงบประมาณและการจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ

ก่อนจัดประชาคม ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์การเข้าร่วมประชาคมผ่านเสียงตามสายล่วงหน้า 1-2 วัน จากการจัดทำประชาคม ชุมชนให้ความสนใจเข้าร่วมประชาคมน้อยกว่าโครงการที่มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับมาพัฒนาหมู่บ้าน ทั้งนี้เป็นเพราะคนในชุมชนมองว่าโครงการที่มีงบประมาณเป็นผลประโยชน์ของชุมชนมากกว่า จากการจัดทำประชาคม ผู้นำชุมชนได้เปิดโอกาสในคนในชุมชนเสนอแนะและตัดสินใจร่วมกันในการแก้ไขปัญหา แต่มีคนในชุมชนเพียงส่วนน้อยที่แสดงความคิดเห็น ผู้ที่แสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่เป็นคนเดิม

ในการจัดประชาคมผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะวิธีการในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน แต่ส่วนใหญ่เป็นคนเดิม ๆ ที่แสดงความคิดเห็น และคนส่วนใหญ่ยึดตามความคิดและการตัดสินใจของผู้นำชุมชน แต่ในทางปฏิบัติ ผู้นำชุมชนไม่นำความคิดเห็นของคนในชุมชนที่เสนอในที่ประชุมประชาคมมาปฏิบัติ จึงทำให้ไม่ค่อยมีคนแสดงความคิดเห็นและบ่อยครั้งที่คณะกรรมการในหมู่บ้านและผู้นำชุมชนเป็นคนกำหนดข้อเสนอ จากนั้นจึงให้คนในชุมชนยกมือเลือก เช่น การจัดทำข้อตกลงในชุมชน ฯลฯ ตัวแทนชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นว่าหากพบการเผาจะทำอย่างไรดีในหมู่บ้านเรา แต่ในทางปฏิบัติ ผู้นำไม่ได้เอาไปปฏิบัติจริง ผู้ใหญ่มีแนวทางอยู่แล้ว คนที่เสนอแนะเลยไม่ยอมไปฟังประชาคมแล้ว” (ตัวแทนชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2560)

หน่วยงานที่เข้าร่วมประชาคม ได้แก่ ตัวแทนจากหน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้า ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการจัดประชาคม ปลัดอำเภอ ตัวแทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ตัวแทนจากเทศบาลตำบลแม่กา และตัวแทนจากมหาวิทยาลัยพะเยา แต่หลัก ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน แต่มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ ร่วมกันรณรงค์การงดเผาในช่วง 60 วันอันตราย และรณรงค์กฎหมายเผา

ในช่วงเวลาที่กำหนด ตัวแทนมหาวิทยาลัยพะเยา แจ้งว่า “ให้ความร่วมมือในการร่วมให้ความรู้แก่คนในชุมชนในเรื่องผลเสียของปัญหาหมอกควัน เท่านั้น” (ตัวแทนมหาวิทยาลัยพะเยา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2560) นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ผ่านการจัดสรรงบประมาณและการจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ดังที่ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่อาก กล่าววว่า “ทางเทศบาลกำลังของงบประมาณในการดับไฟป่าลาดตระเวน และกำลังจัดซื้อรถดับเพลิงขนาดเล็กเพื่อความสะดวกในการเข้าไปดับไฟป่าในพื้นที่สูงชัน” (ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่อาก, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2560)

ประเด็นที่ 5 บทบาทของผู้นำชุมชน ด้านการจัดทำข้อตกลงในชุมชน

ตาราง 16 แสดงบทบาทของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 5 การจัดทำข้อตกลงในชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	ผู้นำชุมชนมีทั้งกลุ่มที่มีข้อตกลงชุมชน และไม่มีข้อตกลงในชุมชน ดังนี้ 1. ในหมู่บ้านที่มีข้อตกลงชุมชน ผู้นำชุมชนได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเสนอแนะกฎที่เป็นบทลงโทษในชุมชน แต่บทลงโทษไม่รุนแรง เพราะผู้นำเกรงจะกระทบต่อความสัมพันธ์กับคนในชุมชน 2. ในหมู่บ้านที่ไม่มีข้อตกลงในชุมชน ผู้นำชุมชนใช้กฎหมายของภาครัฐในการประชาสัมพันธ์และบังคับใช้ในชุมชน แต่ก็ไม่สามารถบังคับใช้ได้เต็มที่ เพราะเกรงจะกระทบต่อความสัมพันธ์กับคนในชุมชน
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ไม่จัดทำข้อตกลงในชุมชน แต่นำกฎหมายภาครัฐมาใช้ประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์แก้ปัญหาหมอกควันในชุมชน
กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองว่า บทบาทของผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการจัดทำข้อตกลงในชุมชนของตนเอง และบางชุมชนถึงแม้จะมีข้อตกลงชุมชนก็ไม่บังคับใช้กฎอย่างเคร่งครัด 2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีส่วนในการตัดสินใจเลือกข้อตกลงในชุมชน

ผู้นำชุมชนมีทั้งกลุ่มที่มีข้อตกลงชุมชน และไม่มีข้อตกลงในชุมชน จำนวนหมู่บ้านที่มีและไม่มีข้อตกลงชุมชน มีสัดส่วนเท่ากัน คือ 9 หมู่บ้าน ดังนี้

1. มีข้อตกลงชุมชน ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 10, 12, 13, 14 และ 16 ผู้นำชุมชนได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเสนอแนะกฎที่เป็นบทลงโทษในชุมชน แต่ไม่ค่อยมีใครแสดงความคิดเห็น เพราะเกรงว่าขัดต่อความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ในชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำเสนอกฎภายในชุมชน

หลังจากนั้นจึงให้คนในชุมชนลงคะแนนเลือกกฎโดยยึดเสียงส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ในการตัดสินกฎดังกล่าวจะไม่มี ความรุนแรง เพราะผู้นำเกรงจะกระทบต่อความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “ถ้าพบเห็นการเผาในชุมชนไม่ยอมปรับเป็นเงิน แต่เราจะให้เขาบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชน เช่น ทำความสะอาดถนน ทำความสะอาดห้องน้ำในวัด”(ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2560) ผู้นำชุมชนอีกท่านหนึ่ง กล่าวว่า “อยากให้ทางภาครัฐส่วนกลางมาบังคับใช้กฎหมายแทน เราไม่กล้าบังคับใช้ข้อตกลงชุมชน เพราะรู้จักกันหมด” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2560)

2. ไม่มีข้อตกลงในชุมชน ได้แก่ หมู่ที่ 5, 6, 7, 8, 9, 11, 15, 17 และ 18 ชุมชนจะมีกฎในชุมชนและกฎหมายของภาครัฐ แต่ก็ไม่สามารถบังคับใช้ได้เต็มที่ เนื่องจากมีความเกรงใจ และกลัวจะเกิดปัญหาความสัมพันธ์กับ “ลูกบ้าน”

ตัวแทนชุมชนมองว่า ผู้นำชุมชนได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการจัดทำข้อตกลงในชุมชน แต่ไม่ค่อยมีใครแสดงความคิดเห็น เพราะส่วนใหญ่มองว่าตนไม่รู้กฎหมาย และบางส่วนเกรงว่าความคิดเห็นของตนจะขัดแย้งกับคนอื่น ๆ ในชุมชน นอกจากนี้ตัวแทนชุมชนมองว่า การจัดทำข้อตกลงในชุมชนนำมาซึ่งความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน เพราะผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์เน้นย้ำบทลงโทษไม่ว่าจะเป็นกฎในชุมชน หรือกฎของภาครัฐ ประการนี้ทำให้เพิ่มความเข้มงวดในการแก้ไขปัญหามากยิ่งขึ้น ตัวแทนชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “แค่กฎหมายของภาครัฐก็ดีในระดับหนึ่งแล้ว แต่ถ้ามีกฎในชุมชนยิ่งดีขึ้นไปอีก เพราะจะได้เข้มงวดมากยิ่งขึ้น” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยจัดทำข้อตกลงในชุมชนของตนเอง และบางชุมชนถึงแม้จะมีข้อตกลงชุมชนก็ไม่บังคับใช้กฎอย่างเคร่งครัด ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแห่งหนึ่ง กล่าวว่า “ผู้นำชุมชนไม่กล้าตั้งกฎในชุมชน และถึงมีกฎในชุมชน ก็ไม่กล้าบังคับใช้อย่างเข้มงวด เพราะกลัวฐานคะแนนเสียงจะลดน้อยลงไป ทางปกครองต้องคาตโทษ ถ้าผู้นำชุมชนหมู่ไหนไม่บังคับใช้อย่างเข้มงวด ควรพิจารณาปลดออกจากตำแหน่ง เพราะถือเป็นการละเลยการปฏิบัติหน้าที่” (ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2560) นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีส่วนในการตัดสินใจเลือกข้อตกลงในชุมชน เนื่องจากหน่วยงานมีหน้าที่กำกับดูแล ให้คำปรึกษา และร่วมประชาสัมพันธ์เฉพาะกฎของภาครัฐเท่านั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีสิทธิและหน้าที่การจัดทำข้อตกลงในที่ประชุมประชาคมเท่านั้น ตัวแทนหน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้าพะเยา กล่าวว่า “หน่วยงานไม่ได้มีส่วนร่วมจัดทำข้อตกลงชุมชน เพียงแต่สนับสนุนให้มีข้อตกลงชุมชนในการป้องกันไฟฟ้า เพื่อเน้นกฎระเบียบ

ของหมู่บ้านให้เข้มแข็งในการป้องกันการเผา” (ตัวแทนหน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้าพะเยา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 สิงหาคม 2560)

ผลการศึกษาอุปสรรคและปัญหาในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ประเด็นที่ 1 อุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชนด้านการประชาสัมพันธ์

ตาราง 17 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 1 ด้านการประชาสัมพันธ์

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	ผู้นำชุมชนมีอุปสรรคในการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางเสียงตามสาย เนื่องจากลำโพงมีอายุการใช้งานนาน ลำโพงบางจุดเสีย ทำให้หลายจุดในหมู่บ้านไม่ได้ยินเสียงตามสาย และบางหลังคาเรือนได้ยินเสียงซ้ำซ้อน
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. ตัวแทนชุมชนทุกหมู่บ้านแจ้งว่าเสียงตามสายไม่ค่อยได้ยิน ไม่ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน บางหลังคาเรือนได้ยินเสียงซ้ำซ้อน 2. จากการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายและการจัดประชาคม มีบางส่วนไม่สนใจ เพราะมองว่าไม่ใช่ปัญหาของเขที่ต้องแก้ไข
กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องชี้ว่างบประมาณในการแก้ไขปัญหามอกควันที่ได้รับจากภาครัฐมีน้อย ทำให้การดำเนินกิจกรรมในการประชาสัมพันธ์แก้ไขปัญหานั้นไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร 2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีงบประมาณในการแก้ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางเสียงตามสาย

ผู้นำชุมชนมองว่า การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายที่มีอายุการใช้งานนานมากกว่า 10 ปี ลำโพงบางจุดเสีย และบางจุดได้ยินเสียงซ้อน รวมทั้งอีกหลายจุดในหมู่บ้านไม่ได้ยินเสียงตามสาย จึงเป็นอุปสรรคในการสื่อสารกับคนในชุมชนให้ครอบคลุม นอกจากนี้ เมื่อคนในชุมชนมาแจ้งปัญหานี้ให้ทางผู้นำชุมชนรับทราบ ผู้นำชุมชนส่งเรื่องไปทางอำเภอและเทศบาล แต่ด้วยภาครัฐไม่สนับสนุนงบประมาณในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหได้ ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “หมู่บ้านเรามีอุปสรรคเรื่องการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย ไม่ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน จึงทำเรื่องขอลำโพงไป 10 ตัว แต่ทางอำเภอยังไม่ส่งงบประมาณมาช่วยในปัญหานี้” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2560)

ตัวแทนชุมชนทุกหมู่บ้านแจ้งว่าเสียงตามสายไม่ค่อยได้ยิน ไม่ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน บางหลังคาเรือนได้ยินเสียงช้าซ้อน ทำให้ฟังไม่รู้เรื่อง บางหลังคาเรือนอยู่ติดถนนทำให้ไม่ค่อยได้ยิน ตัวแทนชุมชนท่านหนึ่ง ให้ความเห็นว่า “ปัญหาจากการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย คือ คนในชุมชนจะไม่ค่อยได้ยินเสียง บางครั้งได้ยินเสียงซ้อน จึงไม่ทราบเรื่องที่ผู้นำชุมชนประกาศ ถ้ามีการสื่อสารทางอื่นร่วมด้วยจะทำให้คนในชุมชนเข้าใจในรายละเอียดที่ผู้นำชุมชนจะประชาสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2560)

จากปัญหาเสียงตามสายที่มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องชี้แจงว่างบประมาณในการแก้ไขปัญหามอกควันที่ได้รับมีน้อย อีกทั้งยังไม่ได้รับงบประมาณในการแก้ปัญหาเสียงตามสาย เพราะภาครัฐไม่มีงบประมาณมาแก้ไขปัญหานี้ ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแห่งหนึ่ง กล่าวว่า “งบประมาณในการแก้ไขปัญหาเสียงตามสายที่เสียยังไม่มี อยากให้ชุมชนมีกองทุนด้านมอกควันของหมู่บ้าน ไม่ต้องรอนงบประมาณจากภาครัฐ รวมทั้ง มหาวิทยาลัยพะเยาควรร่วมให้การสนับสนุนด้วย” (ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2560)

ประเด็นที่ 2 อุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชนด้านการปลูกจิตสำนึก

ตาราง 18 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 2 ด้านการปลูกจิตสำนึก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. ผู้นำชุมชนได้รับงบประมาณในการจัดกิจกรรมน้อย ส่วนใหญ่จะมีเพียงนโยบายให้ผู้นำชุมชนรณรงค์ให้คนในชุมชนเท่านั้น 2. คนนอกพื้นที่เข้ามาเผาพื้นที่ป่าในหมู่บ้าน เช่น เผาเพื่อหาเห็ด และเผาเพื่อเก็บผักหวาน แต่เขาเหล่านี้ไม่ได้ตระหนักถึงผลเสียตามมาจากการเผาดังกล่าว
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. กิจกรรมที่ผู้นำชุมชนจัดส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมของหน่วยงาน เช่น การจัดทำแนวกันไฟ การทำปุ๋ยหมัก การคัดแยกขยะ โดยรวมการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนยังมีน้อยเกินไป 2. กิจกรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกยังไม่ค่อยเน้นส่งเสริมให้เยาวชนได้มีจิตสำนึกรักและหวงแหนพื้นที่ป่าชุมชน 3. ระยะเวลาการรณรงค์ 60 วัน ถือว่าน้อยเกินไปที่จะสร้างจิตสำนึกคนชุมชนอย่างยั่งยืน
กลุ่มที่ 3 หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง	นโยบายจากภาครัฐไม่ได้สนับสนุนให้ประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้คนในชุมชน ในการงดเผาตลอดทั้งปี การประชาสัมพันธ์มีน้อย

ผู้นำชุมชน มองว่า เนื่องจากงบประมาณในการจัดกิจกรรมมีน้อย ส่วนใหญ่จะมีเพียงนโยบายให้ผู้นำชุมชนรณรงค์ให้แก่คนในชุมชนเท่านั้น จึงเป็นข้อจำกัดในการจัดทำกิจกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชน

ในหลาย ๆ ครั้ง คนนอกพื้นที่เข้ามาหาของป่าในพื้นที่ของหลายหมู่บ้าน (เช่น หมู่ที่ 8, 10, 11 และ 12) แต่เขาเหล่านี้ไม่ได้รับทราบถึงการประชาสัมพันธ์ของตำบลแม่กา ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งกล่าวว่า “ปัญหาที่แก้ไขยาก คือ คนนอกพื้นที่ที่มาเผา เช่น มาเผาเห็ดในป่าของหมู่บ้าน เขาไม่ตระหนักถึงปัญหาที่ตามมา เพราะเขาไม่ใช่คนในหมู่บ้านเรา” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2560) เพราะฉะนั้น ควรมีเวทีที่ปลูกจิตสำนึกให้ทั้งหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียง เพื่อให้ทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนร่วมกันหาทางออกในปัญหาดังกล่าวร่วมกัน

ตัวแทนชุมชนมองว่า กิจกรรมที่ผู้นำชุมชนจัดส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมของหน่วยงาน เช่น การจัดทำแนวกันไฟ การทำปุ๋ยหมัก การคัดแยกขยะ โดยรวมการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนยังมีน้อยเกินไป ควรเพิ่มกิจกรรมให้มากขึ้น ถ้ามีกิจกรรมมากขึ้นจะช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามากขึ้น รวมทั้งกิจกรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกยังไม่ค่อยเน้นส่งเสริมให้เยาวชนได้มีจิตสำนึกรักและหวงแหนพื้นที่ป่าชุมชน ตัวแทนชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “อยากให้ผู้นำชุมชนจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนมีจิตสำนึกรักและหวงแหนพื้นที่ป่าในชุมชนของตนเอง” (ผู้แทนชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2560) ยิ่งไปกว่านั้น นโยบายจากภาครัฐสำหรับการปลูกจิตสำนึกมักจะรณรงค์แค่เฉพาะช่วง 60 วันอันตราย ซึ่งถือว่าเป็นเวลาที่สั้นเกินไป

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองว่า นโยบายจากภาครัฐไม่ได้สนับสนุนให้ประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้ความรู้ในการงดเผาตลอดทั้งปี การประชาสัมพันธ์มีน้อยก็ไม่สามารถลบล้างความเชื่อเดิม ๆ ของคนในชุมชนบางส่วนได้ เช่น ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแห่งหนึ่ง ให้ความเห็นว่า “คนหาของป่าเพื่อนำไปขาย มีความเชื่อที่ว่า การเผาป่าจะทำให้เกิดฝักหวาน ทำให้เกิดเห็ด ทำให้การลักลอบเผาป่ายังคงมีอยู่ และเมื่อเกิดไฟป่าขึ้นแล้วยากที่จะหาตัวผู้ที่กระทำผิด” (ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 สิงหาคม 2560)

ประเด็นที่ 3 อุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชนด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม
ของคนในชุมชน

ตาราง 19 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 3 ด้านการเสริมสร้าง
การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. สำหรับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม แต่ละหมู่บ้านได้โควต้าไม่เพียงพอต่อการจัดสรรเบี้ยเลี้ยง ค่าเสบียง รวมทั้งปัญหาอุปกรณ์ดับไฟฟ้าที่ไม่เพียงพอ และล้าสมัย เช่น ถังดับเพลิง ไม้ดับไฟ ส่งผลให้ผู้นำชุมชนไม่สามารถแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดไฟฟ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2. ผู้นำเลือกเฉพาะคนที่ตนใกล้ชิดไปเป็นอาสาสมัครดับไฟฟ้า เพื่อความสะดวก รวดเร็ว เพราะเวลาเกิดไฟป่ามักจะเป็นช่วงเวลากลางคืน ทำให้การติดต่อกับชุมชนลำบาก จึงติดต่อเฉพาะอาสาที่ใกล้ชิด และติดต่อกันได้สะดวกที่สุด
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	คนในชุมชนมองว่าผู้นำเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะการคัดเลือกอาสาสมัครต่างๆ เช่น อาสาสมัครดับไฟฟ้า หรืออาสาสมัครที่เป็นตำรวจบ้าน จะคัดเลือกเฉพาะคนใกล้ชิดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งขัดต่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนไม่พอใจ
กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	การตัดสินใจแก้ไขปัญหาของผู้นำชุมชนยังทำได้ไม่เต็มที่ เพราะทราบมาว่างบประมาณด้านต่าง ๆ ไม่เพียงพอ

ผู้นำชุมชนได้เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน เช่น จัดทำแนวกันไฟ ตำรวจบ้าน อาสาสมัครป้องกันและดับไฟฟ้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่เกิดไฟฟ้าในชุมชน แต่ละหมู่บ้านได้โควต้าไม่เพียงพอต่อการจัดสรรงบประมาณในการดับไฟฟ้า เช่น ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าอุปกรณ์ดับไฟฟ้า จากอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอต่อจำนวนอาสาสมัครที่ไปดับไฟฟ้า นอกจากนี้ อุปกรณ์ยังมิใช่การใช้งานที่ยาวนาน ทำให้เสื่อมประสิทธิภาพในการใช้งาน ส่งผลให้ผู้นำไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “อุปสรรคของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ อุปกรณ์ไม่เพียงพอ รวมถึงค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าเสบียงอยากให้มีการเปลี่ยนอุปกรณ์ดับไฟฟ้า เช่น ถังดับเพลิง ไม้ดับไฟ เพราะมีอายุการใช้งานที่ยาวนาน

จึงเกิดการเสื่อมประสิทธิภาพในการใช้งาน”(ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2560) รวมทั้งเมื่อเกิดไฟฟ้าผู้นำจำเป็นต้องเลือกเฉพาะคนที่ตนใกล้ชิด เพื่อความสะดวก รวดเร็ว ในการเข้าไปดับไฟฟ้า ส่งผลทำให้ชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนท่านอื่น ที่ไม่ได้มาร่วมด้วย

ตัวแทนชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้นำชุมชนมักเลือกคนใกล้ชิดของตนเองในการมาร่วม เป็นอาสาสมัคร ทำให้คนในชุมชนไม่พอใจในการเลือกปฏิบัติดังกล่าวต่อคนในชุมชน ตัวแทน ชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “อยากให้ผู้นำชุมชนส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยการไม่เลือกคนในชุมชน เฉพาะที่ตนเองสนิทมาเป็นอาสาสมัคร เพื่อให้คนชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน มากยิ่งขึ้น ”(ตัวแทนชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองว่า การตัดสินใจแก้ไขปัญหาของผู้นำชุมชนยังทำได้ไม่เต็มที่ เพราะทราบมาว่างบประมาณด้านต่าง ๆ ไม่เพียงพอ เช่น งบในการซื้ออุปกรณ์ดับไฟฟ้า งบในการซื้อเสบียงให้อาสาดับไฟฟ้า และงบในการจ้างคนในชุมชนมาลาดตระเวนในพื้นที่ป่าชุมชน เป็นต้น แม้ว่าหน่วยงานจะทราบถึงปัญหาดังกล่าว แต่ด้วยงบประมาณที่ได้รับจัดสรรมาอย่างจำกัด ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้แก่ผู้นำชุมชนได้

ประเด็นที่ 4 อุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชนด้านการจัดทำประชาคม

ตาราง 20 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดทำประชาคม

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. คนในชุมชนที่มาร่วมประชาคมส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ขณะที่คนวัยทำงานส่วนใหญ่ติดงาน ติดธุระ และกลุ่มเยาวชนมีจำนวนน้อยที่เข้าร่วม 2. คนในชุมชนเข้าร่วมประชาคมเยอะที่สุดในเฉพาะช่วงที่มีโครงการพัฒนาหมู่บ้าน 3. คนในชุมชนไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น คนในชุมชนยึดเอาความคิดของผู้นำชุมชนเป็นหลัก
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายล่วงหน้าน้อยเกินไป 2. หลายจุดในหมู่บ้านไม่ได้ยินการจัดทำประชาคมที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาหมอกควัน บางจุดมีเสียงซอมน ทำให้หลาย ๆ หลังคาเรือนไม่ทราบว่ามีการจัดประชาคมในวันและช่วงเวลาใด

ตาราง 20 (ต่อ)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน (ต่อ)	3. ในการจัดประชาคม ผู้นำการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น แต่คนในชุมชนไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น เพราะกลัวความขัดแย้ง และผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น แต่ไม่นำความคิดของคนในชุมชนมาปฏิบัติ ส่งผลให้คนในชุมชนไม่ยอมแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมประชาคม
กลุ่มที่ 3 หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง	1. คนในชุมชนมาเข้าร่วมประชาคมน้อย เพราะ ติดงานประจำ 2. จากการรับฟังในการจัดประชาคม ความคิดเห็นของคนในชุมชนไม่ตรงกัน และส่วนใหญ่ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ทำให้ผู้นำชุมชนหาบทสรุปในการแก้ไขปัญหาไม่ได้

ผู้นำชุมชนชี้ว่า คนในชุมชนที่มาเข้าร่วมประชาคมส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “คนที่มาเข้าร่วมประชาคมในกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีการศึกษาน้อยไม่ค่อยมีความรู้ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2560) ขณะที่คนวัยทำงานส่วนใหญ่ติดงาน ติดธุระ และกลุ่มเยาวชนมีจำนวนน้อยที่เข้าร่วม เพราะพวกเขาต้องไปทำงาน ไปเรียนต่างจังหวัด พวกเขาจึงไม่สามารถมาเข้าร่วมได้ รวมทั้งคนในชุมชนบางส่วนไม่สนใจเข้าร่วมประชาคม เพราะคิดว่าไม่ใช่เรื่องของตนเอง คนในชุมชนเข้าร่วมประชาคมเยอะที่สุดในเฉพาะช่วงที่มีโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งได้รับงบประมาณ ผู้นำชุมชนหมู่ 14 ให้ความเห็นว่า “คนในชุมชนบางคนที่ไม่มาเข้าร่วมประชาคม เพราะเขามองว่าไม่ใช่หน้าที่ของเขา” (ผู้นำชุมชนหมู่ 14, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2560)

ผู้นำชุมชนชี้ว่า อุปสรรคที่สำคัญในการจัดทำประชาคมคือ คนในชุมชนไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น คนในชุมชนยึดเอาความคิดของผู้นำชุมชนเป็นหลัก เพราะถ้าเสนอความคิดเห็นไปกลัวจะไม่ถูกใจคนในชุมชนท่านอื่น ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง ให้ความเห็นว่า “คนที่มาเข้าร่วมประชาคมในกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีการศึกษาน้อย ไม่ค่อยมีความรู้ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

ตัวแทนชุมชนมองว่า การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายล่วงหน้าน้อยเกินไป นอกจากนี้บางคนไม่ได้อยู่ในชุมชนขณะที่ประชาสัมพันธ์ ยิ่งไปกว่านั้น เสียงตามสายก็เป็นปัญหามานาน

เพราะมีหลายจุดในหมู่บ้านที่ไม่ได้ยื่น บางจุดมีเสียงช้อน ทำให้หลาย ๆ หลังคาเรือนไม่ทราบว่ามี การจัดประชาคมในวันและช่วงเวลาใด

ตัวแทนชุมชนมองว่า ในการจัดประชาคมผู้นำการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น แต่คนในชุมชนไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ขณะที่ผู้นำบางท่านแค่รับฟังเฉย ๆ แต่ไม่ได้นำไปปฏิบัติจริง จึงไม่ค่อยมีใครแสดงความคิดเห็น ตัวแทนชุมชนส่วนใหญ่ (หมู่ที่ 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14 และ 17) กล่าวว่า มีการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น แต่คนในชุมชนไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น เพราะกลัวความขัดแย้ง การตัดสินใจขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องชี้ว่า คนในชุมชนมาเข้าร่วมประชาคมน้อย เพราะติดงานประจำ และจากการรับฟังในการจัดประชาคม ความคิดเห็นของคนในชุมชนไม่ตรงกัน และส่วนใหญ่ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ทำให้ผู้นำชุมชนหาบทสรุปในการแก้ไขปัญหาไม่ได้

ประเด็นที่ 5 อุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชนด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน

ตาราง 21 แสดงอุปสรรคและปัญหาของผู้นำชุมชน ประเด็นที่ 5 ด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. หลายหมู่บ้านไม่มีกฎในชุมชน เพราะ ไม่กล้าบังคับใช้ เนื่องจากทุกคนในหมู่บ้านรู้จักกันหมด หากบังคับใช้อย่างจริงจัง ก็กลัวจะเกิดความขัดแย้งในหมู่บ้าน 2. ผู้นำจะใช้เพียงกฎของภาครัฐ ที่ทางอำเภอและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำเอกสารมาให้ผู้นำชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์ข้อกฎหมายดังกล่าว 3. แม้ว่าหลายหมู่บ้านมีข้อตกลงในชุมชน แต่กลับไม่กล้าบังคับใช้อย่างจริงจัง
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. ผู้นำชุมชนไม่เข้มงวดกับการบังคับใช้กฎในชุมชน เพราะเกรงใจคนในชุมชน และกลัวว่าจะเน่นเสียงในการสนับสนุนตนเองจะลดน้อยลง 2. การประชาสัมพันธ์และการบังคับใช้กฎหมายภาครัฐ เน้นการบังคับใช้แค่ช่วง 60 วัน
กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ผู้นำชุมชนไม่กล้าบังคับใช้กฎหมาย และกฎในชุมชนอย่างจริงจัง เพราะ ผู้นำชุมชนกลัวจะเกิดความขัดแย้งกับคนในชุมชน

เนื่องจากในตำบลแม่กา มีทั้งกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีข้อตกลงในชุมชน และไม่มีข้อตกลงในชุมชน หลายหมู่บ้านไม่มีกฎในชุมชน เพราะไม่กล้าบังคับใช้ เนื่องจากทุกคนในหมู่บ้านรู้จักกันหมด หากบังคับใช้อย่างจริงจัง ก็กลัวจะเกิดความขัดแย้งในหมู่บ้าน และทำให้คนในชุมชนบางส่วนไม่พอใจ ผู้นำจึงไม่ได้ตั้งกฎหรือข้อตกลงชุมชนในเรื่องการงดเผาไร่ ผู้นำจะใช้เพียงกฎของภาครัฐที่ทางอำเภอและกรมป่าไม้ นำเอกสารมาให้ผู้นำชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์ข้อกฎหมายดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลายหมู่บ้านมีข้อตกลงในชุมชน แต่กลับไม่กล้าบังคับใช้อย่างจริงจัง ผู้นำชุมชนที่มีข้อตกลงในชุมชน ได้กล่าวว่า เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเสนอข้อตกลงที่จะใช้ในหมู่บ้าน แต่คนในชุมชนไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น คนในชุมชนเอาความคิดของผู้นำชุมชนเป็นหลัก ผู้นำชุมชนจึงใช้วิธีการจึงกำหนดมาตรการที่เป็นกฎในชุมชน และหยิบยกมาให้คนในชุมชนยกมือเลือกกันว่า จะใช้กฎใดในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “มีข้อตกลงในชุมชน โดยหากพบว่าเผา ในครั้งแรกจะตักเตือน และครั้งที่ 3 จะตัดเงินฌาปนกิจศพ” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2560)

ตัวแทนชุมชนมองว่าปัญหาหลักด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน คือ ผู้นำชุมชนไม่เข้มงวดกับการบังคับใช้กฎในชุมชน เพราะเกรงใจคนในชุมชน และกลัวว่าจะละเมิดสิทธิในการสนับสนุนตนเองจะลดน้อยลง ส่วนการบังคับใช้กฎหมายภาครัฐ ผู้นำชุมชนเน้นการบังคับใช้แค่ช่วง 60 วัน อันตรายนั่น

นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องชี้ว่า ผู้นำชุมชนไม่กล้าบังคับใช้กฎหมาย และกฎในชุมชนอย่างจริงจัง เพราะ ผู้นำชุมชนกลัวจะเกิดความขัดแย้งกับคนในชุมชน ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “ไม่กล้าบังคับใช้จริงจัง เพราะกลัวเรื่องความสัมพันธ์กับคนในชุมชน กลัวความขัดแย้งเมื่อพบการเผา จึงทำแค่เพียงตักเตือน” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2560)

**ผลการศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไข
ปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา**

ประเด็นที่ 1 ข้อเสนอแนะด้านการประชาสัมพันธ์

ตาราง 22 แสดงข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 1 ด้านการประชาสัมพันธ์

ผู้ให้ข้อมูล	บทบาทที่ปฏิบัติ
หลัก	
กลุ่มที่ 1	1. ผู้นำชุมชนต้องการเน้นการลงพื้นที่มากขึ้น เพราะการที่ไปพูดคุยกับคน
ผู้นำชุมชน	ในชุมชนโดยตรงจะทำให้เกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันมากยิ่งขึ้น

ตาราง 22 (ต่อ)

ผู้ให้ข้อมูล หลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	2. อยากให้ภาครัฐเพิ่มงบประมาณในการแก้ไขปัญหามอกควันในชุมชน เช่น งบในการจัดซื้อลำโพง เพื่อให้คนในชุมชนได้ยินเสียงตามสายได้ครอบคลุม ทุกครัวเรือน
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. คนในชุมชนขอให้แก้ไขปัญหามอกควันในบางจุดที่ยังไม่ได้ยิน 2. ผู้นำชุมชนควรลงพื้นที่เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ให้กับคน ในชุมชนโดยตรง
กลุ่มที่ 3 หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง	1. ต้องการให้ผู้นำชุมชนเพิ่มความถี่ในการประชาสัมพันธ์ โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งปี 2. หน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชาคม 3. ควรมีการติดตามประเมินผลจากการประชาสัมพันธ์ทุกระยะ 4. ผู้นำชุมชนควรเน้นย้ำบทลงโทษของผู้ที่เผา

ผู้นำชุมชนกล่าวว่า ในอนาคตอยากเน้นการลงพื้นที่มากขึ้น เพราะการที่ไปพูดคุยกับ
คนในชุมชนโดยตรง โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นเป้าหมาย มีส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดความร่วมมือ
ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ (หมู่ที่ 4, 5, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17) กล่าวว่า
“อยากให้ภาครัฐเพิ่มงบประมาณในการแก้ไขปัญหามอกควันในชุมชนมากยิ่งขึ้น เช่น
งบในการจัดซื้อลำโพง ไมโครโฟน เพื่อให้คนในชุมชนได้ยินเสียงตามสายได้ครอบคลุมทุกครัวเรือน”

ตัวแทนชุมชน ขอให้แก้ไขปัญหามอกควันในบางจุดที่ยังไม่ได้ยิน นอกจากนี้
ตัวแทนชุมชนกล่าวว่า ผู้นำชุมชนควรลงพื้นที่เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ให้กับคนในชุมชน
โดยตรง และกลุ่มที่มีการเผาหรือมีความเสี่ยงที่จะเผามากกว่ากลุ่มอื่น เช่น อาชีพเกษตร คนหาของป่า
เห็ด (ผักหวาน)

ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องการให้ผู้นำชุมชนเพิ่มความถี่ในการประชาสัมพันธ์
โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งปี โดยมีหน่วยงาน
ของรัฐทุกภาคส่วนเข้าร่วมด้วย รายละเอียดในการประชาสัมพันธ์ผู้นำชุมชนควรเน้นย้ำบทลงโทษ
ของผู้ที่เผา เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนร่วมมือกันแก้ไขปัญหามอกควัน รวมทั้งมีการติดตาม

ประเมินผลจากการประชาสัมพันธ์ทุกระยะ ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแห่งหนึ่ง ให้ความเห็นว่า “ควรเน้นประชาสัมพันธ์ตลอดทั้งปี เพื่อสร้างความตระหนักของคนชุมชนในเกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาหมอกควันอย่างยั่งยืน” (ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2560)

ประเด็นที่ 2 ข้อเสนอแนะด้านการปลูกจิตสำนึก

ตาราง 23 แสดงข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 2 ด้านการปลูกจิตสำนึก

ผู้ให้ข้อมูล หลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. ผู้นำชุมชนเดินสายให้ความรู้ทั้งภัยของหมอกควันที่ส่งผลต่อชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ทำการเกษตร หาของป่า ผู้สูงอายุ 2. จัดประชาคมเพิ่มมากขึ้นร่วมกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3. เน้นจัดกิจกรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เช่น สร้างที่เก็บขยะ ภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและชุมชน
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. ผู้นำชุมชนควรสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกส่วนที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น 2. ประชาคมเพื่อรณรงค์ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหา โดยเน้นไปที่กลุ่มที่มีการเผามากที่สุด 3. การปลูกฝังที่เยาวชนให้หวงแหนพื้นที่ป่าชุมชน
กลุ่มที่ 3 หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง	1. ผู้นำชุมชนจัดประชาคมโดยบูรณาการร่วมกับทุกหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อปลูกจิตสำนึกแก่คนในชุมชน ให้มีความต่อเนื่องตลอดทั้งปี 2. ผู้นำชุมชนควรเน้นย้ำให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันสอดส่องดูแลไม่ให้มีการเผา

ผู้นำชุมชนต้องการเดินสายให้ความรู้ทั้งภัยของหมอกควันและผลกระทบของหมอกควันที่ส่งผลต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ทำการเกษตร หาของป่า ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชนต้องการจัดประชาคมเพิ่มมากขึ้นร่วมกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนต้องการจัดกิจกรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐทั้งในแง่งบประมาณ และการมีส่วนร่วมจากทั้งภาครัฐและชุมชน ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งกล่าวว่า “อยากให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมาร่วมพูดคุยเพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมเพิ่มเติม

เพื่อส่งเสริมให้การแก้ไขปัญหาหมอกควันในชุมชนมีความชัดเจนและคนในชุมชนได้ตระหนักถึงการแก้ไขปัญหาพร้อมกันมากยิ่งขึ้น” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

ตัวแทนชุมชนต้องการให้มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกส่วนที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น ตัวแทนชุมชนต้องการให้มีการจัดประชาคมเพื่อรณรงค์ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนชี้แจงให้เห็นผลกระทบที่มีต่อทุกคนในชุมชนอย่างไร โดยเน้นไปที่กลุ่มที่มีการเผามากที่สุด เช่น เกษตรกรที่เผาตอซัง เศษวัชพืชหลังการเก็บเกี่ยว และกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการเผาเศษใบไม้ ยิ่งไปกว่านั้น ตัวแทนชุมชนต้องการให้มีการเริ่มปลูกฝังให้เยาวชนรู้สึกหวงแหนพื้นที่ป่าชุมชน ตลอดจนมีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเพิ่มมากขึ้น เพื่อสร้างจิตใจให้แก่คนในชุมชนหันมาให้ความร่วมมือ

ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ต้องการให้ผู้นำชุมชนเข้าไปให้ข้อมูลกับคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น และต้องการให้ผู้นำชุมชนเน้นการปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชน เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนหวงแหนพื้นที่ป่าในชุมชน

ประเด็นที่ 3 ข้อเสนอแนะด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ตาราง 24 ข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 3 ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. เน้นการลงพื้นที่มากยิ่งขึ้น เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาหมอกควัน 2. การสร้างแรงจูงใจให้กับคนในชุมชน 3. ขอบประมาณเพิ่มขึ้นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้สนับสนุนในกิจกรรมด้านต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. ผู้นำชุมชนควรลงพื้นที่เพื่อขอความร่วมมือเน้นการเข้าหาคนในชุมชนให้มากขึ้น 2. ผู้นำชุมชนควรจัดหาอาสาสมัครเพิ่มมากขึ้น โดยไม่เลือกเฉพาะคนที่ตนเองสนิท เพื่อชุมชนจะได้มีอาสาในการดับไฟป่า และอาสาสมัครตำรวจบ้านมากยิ่งขึ้น
กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1. หน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงานควรให้การสนับสนุนผู้นำชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการร่วมแก้ไขปัญหา กำกับดูแลการทำงานของผู้นำชุมชน รวมทั้งสนับสนุนงบประมาณ 2. สร้างเครือข่ายจิตอาสาในชุมชน เพื่ออบรมในการป้องกันและดับไฟป่า และร่วมกันสอดส่องดูแลไม่ให้มีการเผา

ผู้นำชุมชนต้องการลงพื้นที่มากยิ่งขึ้น เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาหมอกควันในชุมชนของตนเอง โดยเน้นการขอความร่วมมือกับกลุ่มที่เป็นกลุ่มเสี่ยงโดยตรง นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนเสนอว่าควรมีการสร้างแรงจูงใจให้กับคนในชุมชน โดยมีการประกวดเขตรับผิดชอบของแต่ละคุ้ม หรือมีการให้รางวัลสำหรับคนที่แข็งแรงแสด ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “อยากสร้างแรงจูงใจในชุมชน โดยการประกวดเขตรับผิดชอบ แต่ละคุ้มในหมู่บ้าน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล ให้ไม่มีการเผา โดยมีรางวัลให้คุ้มที่ไม่พบการเผา หรือพบการเผาน้อยที่สุด” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2560)

ตัวแทนชุมชนชี้ว่า ผู้นำชุมชนควรลงพื้นที่เพื่อขอความร่วมมือเน้นการเข้าหาคนในชุมชนให้มากขึ้น การประชาสัมพันธ์ที่ผ่านมายังไม่เพียงพอ อีกทั้งตัวแทนชุมชนมองว่า ผู้นำชุมชนควรจัดหาอาสาสมัครเพิ่มมากขึ้น โดยไม่เลือกเฉพาะคนที่ตนเองสนิท เพื่อชุมชนจะได้มีอาสาในการดับไฟป่า และอาสาสมัครตำรวจบ้านมากยิ่งขึ้น

ตัวแทนสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และตัวแทนเทศบาลตำบลแม่กา กล่าวว่า ผู้นำชุมชนต้องทำให้คนในชุมชนมีศรัทธาและมีความเชื่อถือต่อตัวผู้นำ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการส่งเสริมความร่วมมือมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยเห็นว่า ภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณ เพราะมีผลต่อการดำเนินตามนโยบายให้ประสบความสำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้น ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่กา ตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และตัวแทนอำเภอ กล่าวว่า ควรเน้นย้ำการบูรณาการทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ช่วยกันสร้างเครือข่าย ซึ่งจะเข้ามา มีบทบาทในการช่วยเหลือการรณรงค์ให้ความรู้ของผู้นำชุมชน ตลอดจนร่วมกันสอดส่องดูแล ไม่ให้มีการเผา

ประเด็นที่ 4 ข้อเสนอแนะด้านการจัดทำประชาคม

ตาราง 25 แสดงข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดทำประชาคม

กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	1. คณะกรรมการแต่ละคุ้มร่วมกันประชาสัมพันธ์ในคนในชุมชนเข้าร่วมจัดทำประชาคม 2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านในตำบลแม่กา จัดเวทีใหญ่ในการเสวนาเรื่องการแก้ไขปัญหาหมอกควันร่วมกัน 3. สร้างแรงจูงใจเพื่อให้คนในชุมชนมาเข้าร่วมประชาคมมากยิ่งขึ้น
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. ประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าเป็นเวลาหลายวันเพื่อที่ทุกคนจะได้ทราบและเตรียมตัวล่วงหน้า

ตาราง 25 (ต่อ)

กลุ่มที่ 2	2. รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน รวมทั้งนำความคิดเห็นมาปฏิบัติ
ตัวแทนชุมชน	3. มีบัตรเชิญเข้าร่วมประชาคม หากตัวแทนครัวเรือนไหนไม่เข้าร่วมประชาคม ควรมีการปรับเงิน
กลุ่มที่ 3	1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับผู้นำชุมชนทุกครั้งที่จัดประชาคม
หน่วยงาน	เรื่องหมอกควัน เพื่อให้ชุมชนและทุกหน่วยงานเตรียมความพร้อม
ที่เกี่ยวข้อง	ในการป้องกันไฟป่า
	2. ร่วมกันหาข้อเสนอแนะและร่วมกันเสนอแผนป้องกันการเกิดไฟป่าในหมู่บ้าน

ผู้นำชุมชนทุกชุมชนเชื่อว่าคณะกรรมการแต่ละคุ้มควรร่วมกันประชาสัมพันธ์ในคนในชุมชนเข้าร่วม รวมทั้งแจกบัตรเชิญอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนทุกชุมชนชี้ว่าส่งเสริมการบูรณาการกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันจัดประชาคมเวทีใหญ่ เพื่อช่วยกันรณรงค์ให้เกิดความร่วมมือมากยิ่งขึ้น ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “อยากให้หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันจัดเวทีเพื่อส่งเสริมความร่วมมือกันทุกภาคส่วนรวมทั้งประชาชนทั้ง 18 หมู่บ้านด้วย” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2560) นอกจากนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างแรงจูงใจในการจัดประชาคม ผู้นำชุมชนยังเห็นว่า ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้คนในชุมชนมาเข้าร่วมประชาคมมากยิ่งขึ้น เช่น การสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้ออาหารและของว่าง ไว้แจกให้แก่ผู้เข้าร่วมประชาคม เป็นต้น

ตัวแทนชุมชนต้องการให้ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์เรื่องการจัดทำประชาคมล่วงหน้าเป็นเวลาหลายวัน เพื่อให้ทุกคนจะได้ทราบและเตรียมตัวล่วงหน้า อีกทั้งตัวแทนชุมชนต้องการให้จัดประชาคมในวันอาทิตย์ เพราะในวันดังกล่าวจะมีคนสมาชิกชุมชนอยู่บ้านมากกว่าวันอื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ตัวแทนชุมชนต้องการให้มีบัตรเชิญเข้าร่วมประชาคม หากตัวแทนครัวเรือนไหนไม่เข้าร่วมประชาคม ควรมีการปรับเงิน เพื่อให้กระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ตัวแทนชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “อยากให้มีการปรับเงินถ้าครัวเรือนไหนไม่เข้าร่วมประชาคม อยากให้ผู้นำชุมชนเข้มงวดในเรื่องกฎระเบียบ เพื่อให้คนในชุมชนตระหนักถึงการแก้ไขปัญหาาร่วมกันมากยิ่งขึ้น” (ตัวแทนชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2560)

ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกับผู้นำชุมชนทุกครั้งที่จัดประชาคมเรื่องหมอกควัน เพื่อให้ชุมชนเตรียมความพร้อมในการป้องกันไฟป่า และเพื่อให้ทุกหน่วยงานได้มีการรับฟังความคิดเห็นร่วมกันทุกภาคส่วน เพื่อแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด

รวมทั้งร่วมกันนำสถิติการเผา และการแก้ไขปัญหาของปี ๆ ก่อนมาถกเถียงพิจารณาร่วมกัน เพื่อหาข้อเสนอแนะในการป้องกันการเกิดไฟป่าในหมู่บ้าน โดยตัวแทนเทศบาลตำบลแม่กา ตัวแทนอำเภอ และตัวแทนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กล่าวว่า อยากให้ทุกหน่วยงาน มาช่วยกันจัดทำประชาคม ร่วมกับคนในชุมชน ขณะที่ตัวแทนหน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่า ตัวแทนฝ่ายทหาร และตัวแทนมหาวิทยาลัยพะเยา กล่าวว่า ชุมชนแต่ละแห่งควรจัดทำแผนป้องกัน ไฟป่ารอบหมู่บ้านของตนเอง

ประเด็นที่ 5 ข้อเสนอแนะด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน

ตาราง 26 แสดงข้อเสนอแนะ ประเด็นที่ 5 ด้านการจัดทำข้อตกลงชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	บทบาทที่ปฏิบัติ
กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันเน้นย้ำการประชาสัมพันธ์กฎ และบทลงโทษของภาครัฐให้แก่คนในชุมชน เพราะกฎหมายระดับนี้ ได้ง่ายกว่าข้อตกลงชุมชน
กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชุมชน	1. ตัวแทนชุมชนส่วนหนึ่งต้องการให้มีข้อตกลงในชุมชน เพราะเป็นสิ่งที่ ควรปฏิบัติตาม ควรมีการบันทึกกฎให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ใครฝ่าฝืน 2. ตัวแทนชุมชนส่วนหนึ่งไม่ต้องการต้องมีข้อตกลงชุมชน เพราะทุกคน ในชุมชนรู้จักกันหมด หากนำกฎหมายมาใช้ จะสามารถบังคับใช้ได้ ดีกว่ากฎหมายชุมชน
กลุ่มที่ 3 หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง	1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ต้องการให้ผู้นำชุมชน ต้องมีความเด็ดขาดในการบังคับใช้กฎหมาย 2. ชุมชนควรมีข้อตกลงในชุมชน 3. ประชาสัมพันธ์เพื่อให้คนในชุมชนทราบและปฏิบัติตามกฎดังกล่าว อย่างเข้มงวด

ผู้นำชุมชนชี้ว่า นอกจากผู้นำชุมชนทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์กฎและข้อบังคับต่าง ๆ ในเรื่องการเผาแล้วนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันเน้นย้ำการประชาสัมพันธ์กฎและบทลงโทษ ของภาครัฐให้แก่คนในชุมชน โดยผู้นำชุมชนหมู่ที่ 2, 4, 8, 9, 11 และ 14 กล่าวว่า ควรมี การประชาสัมพันธ์กฎและบทลงโทษของภาครัฐต่อผู้ที่เผาบ่อย ๆ นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนมองว่า กฎหมายระดับนี้ ง่ายดายกว่าข้อตกลงชุมชน อีกทั้งการใช้กฎหมายจากภาครัฐจะช่วยให้การหลีกเลี่ยง

ความขัดแย้ง ระหว่างผู้นำชุมชนกับคนในชุมชนด้วยเช่นกัน โดยผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “กฎของภาครัฐดีกว่ากฎของหมู่บ้าน เพราะเข้มงวดกว่าและบังคับใช้ได้ง่ายกว่า” (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2560)

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดทำข้อตกลงชุมชนของตัวแทนชุมชน แบ่งเป็น 2 ความคิดเห็น ดังนี้

1. ตัวแทนชุมชนหมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 11 และ 14 ต้องการให้มีข้อตกลงในชุมชน เพราะเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติตาม ควรมีการบันทึกกฎให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นการป้องกัน ไม่ให้มีใครฝ่าฝืน อีกทั้งยังควรมีการประสานให้คนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล เป็นหูเป็นตา ถ้าพบเห็นการเฝ้าแจ้งผู้นำชุมชนนำผู้เฝ้ามาลงโทษตามข้อตกลงชุมชนที่ได้ตั้งไว้

2. ตัวแทนชุมชนหมู่ที่ 7, 9, 10, 11, 12, 15 และ 17 ไม่ต้องการต้องมีข้อตกลงชุมชน เพราะทุกคนในชุมชนรู้จักกันหมด หากนำกฎภาครัฐมาใช้ จะสามารถบังคับใช้ได้ดีกว่ากฎชุมชน ดังนั้น เพื่อให้ไม่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ตัวแทนชุมชนเหล่านี้ไม่ต้องการให้มีกฎในชุมชน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ต้องการให้ผู้นำชุมชนต้องมีความเด็ดขาดในการบังคับใช้กฎหมาย เช่น ตัวแทนฝ่ายทหารและตัวแทนอำเภอ กล่าวว่า ผู้นำชุมชนต้องมีความเด็ดขาด ในการบังคับใช้กฎหมาย นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องชี้ว่า ชุมชนควรมีข้อตกลงในชุมชน และมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้คนในชุมชนทราบ และปฏิบัติตามการกฎดังกล่าวอย่างเข้มงวด โดยตัวแทนทหาร กล่าวว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนช่วยสอดส่องดูแล เมื่อคนในชุมชน พบเห็นการเฝ้า ควรให้รีบแจ้งผู้นำชุมชนรับทราบ

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษา บทบาทของผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควันวางอยู่บนแนวทาง ในการแก้ไขที่ภาครัฐส่วนกลางได้กำหนดแนวทางมาให้ ผ่านยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์เชิงรุก (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2560) ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินการตามนโยบาย ดังกล่าว โดยผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และการจัดประชาคม นอกจากนี้ บทบาทของผู้นำชุมชนขึ้นอยู่กับการสั่งการจากภาครัฐส่วนกลางผ่านลงมายังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยหน่วยงานดังกล่าวจะนำกิจกรรมและงบประมาณในการแก้ไขปัญหาไปมอบหมายให้ผู้นำชุมชน นำไปปฏิบัติอีกที เช่น อำเภอ และสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดสรรงบประมาณ ให้ผู้นำชุมชนในการทำแนวกันไฟ และจัดอบรมหมู่บ้านเครือข่ายในการป้องกันไฟป่า ขณะที่ สถานีพัฒนาที่ดิน พะเยา ก็ได้จัดกิจกรรมเพื่อลดการเผาเศษวัชพืชจากการเกษตร โดยตั้งผู้นำชุมชน จำนวนมากเป็น “หมอดิน” ประจำหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคในการแก้ไขปัญหามอกควันเป็นผลมาจากปัจจัยด้านการจัดสรรงบประมาณในการแก้ปัญหาที่ถูกรวมศูนย์อยู่ที่ภาครัฐส่วนกลาง ความไม่กระตือรือร้นที่เพียงพอของผู้นำและสมาชิกชุมชน ตลอดจนการไม่กล้าบังคับใช้กฎหมายของชุมชนในการแก้ไขปัญหา

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบางแห่งมองว่า การประชาสัมพันธ์ของผู้นำชุมชนผ่านช่องทางเสียงตามสายและประชาคมนั้นน้อยเกินไป ขณะที่ตัวแทนชุมชนมองว่าอุปกรณ์ในการประชาสัมพันธ์ชำรุดและยังมีจำนวนน้อย ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ และถึงแม้ว่าผู้นำชุมชนได้ส่งเรื่องไปทางอำเภอและเทศบาล แต่ภาครัฐก็ไม่มีนโยบายให้งบประมาณในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

สำหรับการทำประชาคม ผู้นำชุมชนกล่าวว่า มีผู้เข้าร่วมน้อย ขณะที่ตัวแทนชุมชนกล่าวว่า ผู้นำชุมชนมักจะเป็นคนกำหนดข้อเสนอในการแก้ไขปัญหา แต่ไม่ได้นำความคิดเห็นของคนในชุมชนที่เสนอในที่ประชุมประชาคมมาปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่ค่อยมีสมาชิกชุมชนแสดงความคิดเห็น ยิ่งไปกว่านั้น ไม่ว่าหมู่บ้านในตำบลแม่กาจะมีข้อตกลงและกฎของชุมชนหรือไม่ก็ตาม แต่ผู้นำชุมชนก็ไม่กล้าบังคับใช้ เพราะผู้นำไม่ต้องการให้การบังคับใช้กฎหมายไปกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาถึงอุปสรรคของผู้นำชุมชนด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะพบว่า แต่ละหมู่บ้านจะได้โควตาไม่เพียงพอต่อการจัดสรรเบี้ยเลี้ยงและค่าอุปกรณ์ดับไฟฟ้า ส่งผลให้ผู้นำไม่สามารถจัดสรรได้อย่างเพียงพอ ผู้นำมักจะเลือกเฉพาะคนที่ตนใกล้ชิดไปเป็นอาสาสมัครดับไฟฟ้า

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหา ผู้นำและสมาชิกชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องการให้ภาครัฐเพิ่มงบประมาณในการแก้ไขปัญหามอกควัน เช่น งบประมาณในการจัดซื้อลำโพงและสร้างที่เก็บขยะ เป็นต้น สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหारेื่องการขาดความกระตือรือร้นของผู้นำและสมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชนต่างก็ต้องการลงพื้นที่พูดคุยกับคนในชุมชนเพื่อขอความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกันมากขึ้น ขณะที่หน่วยงานภาครัฐมองว่าควรมีการติดตามประเมินผลจากการประชาสัมพันธ์ทุกระยะ ตัวแทนชุมชนเสนอแนะว่าการจัดทำประชาคมเพื่อรณรงค์แก้ไขปัญหา ควรมุ่งเน้นไปที่กลุ่มที่มีการเฝ้ามากที่สุด ท้ายที่สุด ทั้งผู้นำและตัวแทนชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต่างก็เห็นพ้องว่า ควรมีการบังคับใช้กฎหมายกับผู้ที่ไม่เฝ้าอย่างเคร่งครัด โดยตัวแทนชุมชนบางส่วนและหน่วยงานภาครัฐบางแห่งต้องการให้เพิ่มความเข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมายชุมชน ข้อเสนอแนะนี้แตกต่างกับความคิดเห็นของผู้นำชุมชนที่มองว่า ข้อตกลงในชุมชนบังคับใช้ยากและจะนำไปสู่ความขัดแย้งในชุมชนตามมา

บทที่ 5

บทสรุป

ในบทนี้ผู้วิจัยได้สรุปและอภิปรายผลการศึกษา เรื่อง “บทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน กรณีศึกษาตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ในหัวข้อต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย

- 1.1 บทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา
- 1.2 อุปสรรคและปัญหาที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา
- 1.3 ข้อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา

2. อภิปรายผลการวิจัย

- 2.1 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 2.1.1 แนวคิดทฤษฎีเฮนรี มินซ์เบิร์ก
 - 1) อภิปรายร่วมกับแนวคิดเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชน 3 มิติ ของเฮนรี มินซ์เบิร์ก
 - 1.1) บทบาทในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
 - 1.2) บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร
 - 1.3) บทบาทในการตัดสินใจ
 - 2) อภิปรายกับการศึกษาของเฮนรี มินซ์เบิร์ก
 - 2.1.2 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับแนวคิดด้าน “บทบาท”
 - 2.1.3 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับแนวคิดด้านภาวะผู้นำ
 - 2.2 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน
 - 2.3 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.3.1 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทผู้นำชุมชน
 - 2.3.2 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหามอกควัน
 - 2.4 ข้อค้นพบ “ประเภทของผู้นำ” ตำบลแม่กาในการแก้ไขปัญหามอกควัน

3. ข้อเสนอแนะ

- 3.1 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย
- 3.2 ข้อเสนอแนะในเชิงการปฏิบัติ
- 3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษา สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. บทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา

1.1 ประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์ของผู้นำชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนไม่ค่อยลงพื้นที่ไปพบปะพูดคุย หรือขอความร่วมมือโดยตรง ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และประชาคมเป็นหลัก สำหรับเสียงตามสาย ผู้นำชุมชนได้ประชาสัมพันธ์เฉพาะช่วง 60 วันอันตราย (16 กุมภาพันธ์–16 เมษายน) วันละ 2 ครั้ง เวลา 06.00 น. และ 18.00 น. และผู้นำชุมชนได้จัดประชาคม เดือนละ 1 ครั้ง โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาเข้าร่วมประชาคม ได้แก่ หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้า เทศบาลตำบลแม่กา มหาวิทยาลัยพะเยา หน่วยงานเหล่านี้ได้เข้ามาให้ความรู้เรื่องหมอกควัน และณรงค์การงดเผาในช่วง 60 วันอันตราย

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มอบหมายให้ทางอำเภอ และเทศบาลตำบลแม่กา ประชุมก่อนช่วงวิกฤติ 1–2 เดือน การประชุมนี้จัดขึ้นเพื่อฝึกอบรมให้อาสาสมัครหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน กำนัน ได้ทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายในการป้องกันไฟฟ้า อีกทั้งยังแจกอุปกรณ์ดับไฟฟ้า นอกจากนี้ ยังได้มอบหมายให้หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้า มอบเงินให้ผู้นำชุมชนทำแนวกันไฟในพื้นที่ที่สุ่มเสี่ยง ยิ่งไปกว่านั้นสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังจัดทำแผ่นซีดี (CD) ให้กับผู้นำชุมชนไปประชาสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชนต่อไป จึงกล่าวได้ว่า เสียงตามสาย และประชาคม มีความ “ครอบคลุม” เพราะจุดความร้อน (HOTSPOT) ลดลง

1.2 ประเด็นด้านการปลูกจิตสำนึกในชุมชน ผลการวิจัย พบว่า จากการที่ผู้นำชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐได้จัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์การปลูกจิตสำนึกในชุมชน เช่น 1) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล รณรงค์คัดแยกขยะ โดยเทศบาลติดต่อร้านรับซื้อขยะรีไซเคิลให้มารับไปดำเนินการ 2) สถานีพัฒนาที่ดินได้อบรมผู้นำชุมชนให้เป็น “หมอดิน” เพื่อให้ความรู้กับเกษตรกรและคนในชุมชน ในการนำเศษวัชพืชมาทำปุ๋ยหมักแทนการเผา 3) หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้า มอบให้ผู้นำชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำแนวกันไฟในพื้นที่เกษตรกรรมของตนเอง และร่วมกันทำแนวกันไฟในป่าชุมชน กิโลเมตรละ 3,000 บาท สำหรับผลตอบแทนเป็นอาสาสมัครจัดทำ

แนวกันไฟ คนในชุมชนให้ความร่วมมือดี แต่คนที่เป็นอาสาสมัครมักเป็นคนเดิม ๆ เพราะผู้นำชุมชนเลือกเอง

1.3 ประเด็นด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผลการวิจัย พบว่า สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ใส่ใจต่อการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาหมอกควัน กิจกรรมซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ได้ร่วมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ได้แก่ การเป็นอาสาสมัคร “ตำรวจบ้าน” ในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน มีตำรวจบ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ที่อยู่รอบพื้นที่ป่า ได้แก่ หมู่ที่ 2, 3, 4, 6, 7, 14, 16, 17 และ 18 ทำหน้าที่แจ้งเหตุไฟป่า

จากกิจกรรมที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชน ได้แก่ การจัดทำแนวกันไฟ การตัดแยกขยะ การนำเศษวัชพืชมาทำเป็นปุ๋ยหมัก กิจกรรมดังกล่าว คนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรม เพราะเป็นกิจกรรมที่ภาครัฐกำหนดมาให้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้นำชุมชนร่วมกันรณรงค์ให้คนชุมชนปฏิบัติตาม แต่ทุกคนก็ให้ความร่วมมือดี ผลตอบรับจากชุมชนถือว่าดี เพราะชุมชนให้ความร่วมมือดี ดังจะเห็นได้จากสถิติการเผาที่ลดลงกว่าปีก่อน ๆ

1.4 ประเด็นด้านการจัดทำประชาคม ผลการวิจัย พบว่า คนในชุมชนมาเข้าร่วมทำประชาคมเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาหมอกควัน ในสัดส่วนที่น้อยกว่าโครงการพัฒนาหมู่บ้านที่มีงบประมาณสนับสนุน แม้ว่าผู้นำชุมชนได้ประชาสัมพันธ์การประชาคมเพื่อการแก้ปัญหาหมอกควัน ล่วงหน้า 2-3 วัน ผ่านเสียงตามสาย ในที่ประชุมประชาคมจะประกอบไปด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เทศบาลตำบลแม่กา หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่า อำเภอ โดยหลักแล้ว หน่วยส่งเสริมการควบคุมไฟป่าจะเป็นเจ้าภาพในการจัดประชาคม แม้ว่าผู้นำชุมชนได้เปิดโอกาสให้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น แต่คนในชุมชนจำนวนมากไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น โดยมักทำตามความคิดและการตัดสินใจของผู้นำชุมชนเป็นหลัก บางส่วนมองว่าผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นจริง แต่ไม่ได้นำความคิดเห็นของคนในชุมชนที่เสนอในที่ประชุมมาปฏิบัติตาม จึงทำให้ไม่ค่อยมีคนแสดงความคิดเห็น แต่ในภาพรวมการทำประชาคมช่วยแก้ไขปัญหาหมอกควันได้ เพราะการทำประชาคมเป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องภัยของหมอกควัน และเป็นช่องทางที่ผู้นำชุมชนสามารถสื่อสารให้คนในชุมชนหันมาร่วมกันแก้ไขปัญหาหมอกควันได้

1.5 ประเด็นด้านการจัดทำข้อตกลงในชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนมีทั้งกลุ่มที่มีข้อตกลงชุมชน และกลุ่มที่ไม่มีข้อตกลงในชุมชน จำนวนหมู่บ้านที่มีและไม่มีข้อตกลงชุมชน มีสัดส่วนเท่ากัน คือ 9 หมู่บ้าน สำหรับประเด็นด้านการบังคับใช้ พบว่า ผู้นำชุมชนไม่บังคับใช้มาตรการแก้ปัญหาหมอกควันอย่างเข้มงวด ผู้นำเกรงจะกระทบกับความสัมพันธ์กับคนในชุมชน

ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีหน้าที่กำกับดูแล ให้คำปรึกษาและการสนับสนุนเท่านั้น ไม่ได้มีส่วนในการตัดสินใจเลือกข้อตกลงในชุมชน จึงไม่สามารถแสดงความคิดเห็นบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดทำข้อตกลงในชุมชน

2. อุปสรรคและปัญหาที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา

2.1 ประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์ ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาเสียงตามสายที่มีอายุการใช้งานกว่า 10 ปี ส่งผลให้บางจุดเสียงตามสายไม่ครอบคลุม ยิ่งไปกว่านั้นหลายจุดในหมู่บ้านได้ยินเสียงซ้อน ทำให้คนในชุมชนฟังไม่รู้เรื่อง บางหลังคาเรือนที่อยู่ติดถนนมักจะไม่ค่อยได้ยินเสียงประชาสัมพันธ์ ปัญหาเรื่องเสียงตามสายดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคในการสื่อสารกับคนในชุมชน ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องยาวนาน ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นมาจากการที่ไม่มีงบประมาณการรณรงค์ที่ผ่านมามีเพียงนโยบายที่ทางภาครัฐ มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งต่อให้ผู้นำชุมชนมารณรงค์เพื่อแก้ไขปัญห แต่ไม่มีงบประมาณเพื่อแก้ไขปัญหการประชาสัมพันธ์ที่ไม่ครอบคลุม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทราบถึงปัญหาดังกล่าว แต่ไม่สามารถแก้ไขได้ เพราะไม่ได้รับงบประมาณในเรื่องดังกล่าว

2.2 ประเด็นด้านการปลูกจิตสำนึกในชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ส่งผลให้ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐไม่ค่อยมีกิจกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชน รวมถึงถ้าผู้นำชุมชนมีกิจกรรมรณรงค์และปลูกจิตสำนึกมากขึ้น จะช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามากขึ้น รวมทั้งกิจกรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกยังไม่ค่อยเน้นส่งเสริมให้เยาวชนได้มีจิตสำนึกรักและหวงแหนพื้นที่ป่าชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นนโยบายจากภาครัฐสำหรับการปลูกจิตสำนึกมักจะรณรงค์แค่เฉพาะช่วง 60 วันอันตราย ซึ่งถือว่าเป็นเวลาที่สั้นเกินไป

2.3 ประเด็นด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ผลการวิจัย พบว่า การแก้ไขปัญหามอกควันไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเท่าที่ควร นอกจากนี้ที่ผ่านมา หมู่บ้านก็มีจำนวนอาสาสมัครไม่เพียงพอ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้นำชุมชนขอความร่วมมือคนในชุมชนน้อยเกินไป ไม่ค่อยเข้าหาคนในชุมชน รวมทั้งงบประมาณที่เป็นเบี้ยเลี้ยงมีน้อย จึงทำให้คนในชุมชนไม่มาเข้าร่วม ยิ่งไปกว่านั้น การที่ทุกคนมีงานประจำ เช่น อาชีพรับจ้าง อาชีพเกษตรกร จึงเห็นถึงความจำเป็นในการประกอบอาชีพหลักเพื่อหาเลี้ยงตนและครอบครัว มากกว่าจะมาเป็นอาสาสมัครได้ คนในชุมชนจึงไม่ค่อยมีเข้ามามีส่วนร่วม ด้วยเหตุนี้ผู้นำชุมชนจึงขอความร่วมมือเฉพาะกับกลุ่มอาสาสมัครและคณะกรรมการเท่านั้น นอกจากนี้ การที่งบประมาณเบี้ยเลี้ยงไปตกอยู่กับเครือข่ายของผู้นำชุมชน ก็ส่งผลให้คนในชุมชนรู้สึกไม่พอใจ

คนในชุมชนมองว่า ผู้นำเลือกปฏิบัติ ยิ่งไปกว่านั้น งบประมาณสำหรับการแก้ไขปัญหา ยังมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งบประมาณในการซื้ออุปกรณ์ดับไฟป่า งบประมาณในการซื้อเสบียงให้อาสาสมัครดับไฟป่า ตลอดจนงบประมาณในการจ้างคนในชุมชนมาลาดตระเวนในพื้นที่ป่าชุมชน แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทราบปัญหาดังกล่าวแล้ว แต่ด้วยงบประมาณที่ได้รับมาอย่างจำกัด ทำให้การจัดสรรงบประมาณให้แต่ละหมู่บ้านไม่เพียงพอ

2.4 ประเด็นด้านการจัดทำประชาคม ผลการวิจัย พบว่า ในการประชาคมแก้ไขปัญหาหมอกควัน คนที่มาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ สาเหตุส่วนใหญ่ คือ การไม่ให้ความสำคัญติดงาน คนในชุมชนจะเข้าร่วมประชาคมเยอะที่สุดในเฉพาะช่วงที่มีโครงการพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากนี้ สมาชิกในชุมชนบางคนมองว่าไม่ใช่นักหน้าที่ของตนในการแก้ไขปัญหา พวกเขามองว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการตัดสินใจแก้ไขอุปสรรคสำคัญ เท่านั้น นอกจากนี้ การกลัวความขัดแย้งก็ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมประชาคมไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ในบางครั้งคนในชุมชนแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมประชาคม แต่ผู้นำชุมชนแคว้นฟังเฉย ๆ ไม่ได้นำความคิดเห็นดังกล่าวไปปฏิบัติจริง จึงไม่ค่อยมีใครแสดงความคิดเห็น

2.5 ประเด็นด้านการจัดทำข้อตกลงในชุมชน มีทั้งกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีข้อตกลงในชุมชน และกลุ่มที่ไม่มีข้อตกลง แม้ว่าผู้นำชุมชนบางหมู่บ้านได้ทำข้อตกลง แต่ก็ไม่ได้มีความเข้มงวดในการบังคับใช้ข้อตกลงในชุมชน เนื่องจากทุกคนในหมู่บ้านรู้จักกันหมด หากบังคับใช้อย่างจริงจัง ผู้นำชุมชนเกรงจะเกิดความขัดแย้งกันในหมู่บ้าน จึงไม่ได้ตั้งกฎหรือข้อตกลงชุมชนในเรื่องการเผาไร่อย่างชัดเจน ผู้นำจึงใช้เพียงกฎ และใช้ข้อกฎหมายของภาครัฐประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับทราบ นอกจากนี้ ปัญหาหลัก ก็คือ การประชาสัมพันธ์และการบังคับใช้กฎหมายภาครัฐ เน้นการบังคับใช้แค่ช่วง 60 วันอันตราย ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างบทบาทในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน

3.1 ประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์ ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชน และตัวแทนชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้ผู้นำชุมชนเน้นการประชาสัมพันธ์ผ่านการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น และเห็นว่าควรประชาสัมพันธ์ตลอดทั้งปี เพื่อเน้นย้ำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนต้องการให้ภาครัฐจัดสรรงบประมาณเพื่อแก้ไขปัญหาเสี่ยงตามสายเพื่อให้คนในชุมชนได้ยินเสียงประชาสัมพันธ์อย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นว่า นโยบายของภาครัฐควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนมีการประชาสัมพันธ์การแก้ไขปัญหาหมอกควัน และเน้นย้ำบทลงโทษของผู้ที่เผาผ่านเสี่ยงตามสาย และประชาคมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี และผู้นำชุมชนควรมีการติดตามประเมินผลจากการประชาสัมพันธ์ทุกระยะ

3.2 ประเด็นด้านการปลูกจิตสำนึก คนที่เผาส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร คนหาของป่า และคนนอกพื้นที่ แต่คนที่เข้าร่วมประชาคมส่วนใหญ่ไม่ใช่คนกลุ่มดังกล่าว เพราะฉะนั้นผู้นำชุมชนควรไปพูดคุยหาข้อสรุปกับกลุ่มคนที่เผาโดยตรง จะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดมากที่สุด และเน้นกิจกรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมและก่อให้เกิดความยั่งยืนในการส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านกิจกรรมปลูกฝังกลุ่มเยาวชนเพื่อกระตุ้นให้เยาวชนหวงแหนพื้นที่ป่าในชุมชนของตนเอง รวมทั้งผู้นำชุมชนและทุกหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันปลูกจิตสำนึกแก่คนในชุมชนให้มีความต่อเนื่องตลอดทั้งปี

3.3 ประเด็นด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่า ควรมีการลงพื้นที่มากขึ้น เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาหมอกควันในชุมชนของตนเอง รวมทั้งสร้างแรงจูงใจผ่านการดำเนินการต่าง ๆ เช่น การประกวดหมู่บ้านที่ไม่มีการเผา การให้รางวัลกับคนที่แจ้งเบาะแสการเผา การเพิ่มงบประมาณในการซื้อเสบียงให้กับอาสาสมัครดับไฟป่า การลงพื้นที่ให้ข้อมูลข่าวสารมากยิ่งขึ้น เป็นต้น รวมทั้ง ผู้นำชุมชนควรจัดหาอาสาสมัครเพิ่มมากขึ้น โดยไม่เลือกเฉพาะคนที่ตนเองสนิท เพื่อชุมชนจะได้มีอาสาในการดับไฟป่า และอาสาสมัครตำรวจบ้านมากยิ่งขึ้น และควรเน้นย้ำการบูรณาการทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ช่วยกันสร้างเครือข่าย ซึ่งจะเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือการรณรงค์ให้ความรู้ของผู้นำชุมชน ตลอดจนร่วมกันสอดส่องดูแลไม่ให้มีการเผา

3.4 ประเด็นด้านการจัดทำประชาคม ผู้นำชุมชนควรส่งเสริมให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็น และจัดตั้งคณะกรรมการลาดตระเวนในหมู่บ้าน โดยนำคนที่เคยเผา เช่น เกษตรกร คนหาของป่า พรานล่าสัตว์ มาเป็นคณะกรรมการดังกล่าว นอกจากนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้ข้อมูลข่าวสารกับคนในชุมชน นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนทุกชุมชนชี้ว่า ส่งเสริมการบูรณาการทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันจัดประชาคมเวทีใหญ่เพื่อแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด รวมทั้งร่วมกันนำสถิติการเผา และการแก้ไขปัญหาของปี ๆ ก่อนมาถกเถียงพิจารณาาร่วมกัน เพื่อหาข้อเสนอแนะในการป้องกันการเกิดไฟป่าในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนเสนอว่า ควรสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนมาเข้าร่วมประชาคมมากยิ่งขึ้น เช่น แจกบัตรเชิญอย่างเป็นทางการ และจัดซื้ออาหารและของว่างไว้แจกให้แก่ผู้เข้าร่วมประชาคม

3.5 ประเด็นด้านการจัดทำข้อตกลงในชุมชน ผู้นำชุมชนเห็นว่าควรใช้กฎหมายของภาครัฐมากกว่ากฎหมายของหมู่บ้าน ผู้นำเหล่านี้เห็นว่ากฎหมายของภาครัฐมีความเข้มงวดและบังคับใช้ง่ายกว่า การบังคับใช้กฎหมายของภาครัฐจะช่วยหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของผู้นำชุมชนกับคนในชุมชน ตัวแทนชุมชน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อตกลงในชุมชนต่างกัน โดยสามารถแบ่งเป็น 2 ความคิดเห็น ดังนี้ (1) ตัวแทนชุมชนที่ต้องการให้มีข้อตกลงในชุมชน พวกเขามองว่า ข้อตกลง

เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติตาม ควรมีการบันทึกกฎให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดใครฝ่าฝืน (2) ตัวแทนชุมชนที่ไม่ต้องการต้องให้มีข้อตกลงชุมชน พวกเขาเห็นว่าทุกคนในชุมชนรู้จักกันหมด หากนำกฎภาครัฐมาใช้ จะสามารถบังคับใช้ได้ดีกว่ากฎชุมชน ขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องชี้ว่า ชุมชนควรมีข้อตกลงในชุมชน และมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้คนในชุมชนทราบ และปฏิบัติตามกฎดังกล่าวอย่างเข้มงวด

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำผลการวิจัยมาอภิปรายร่วมกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดด้านบทบาท เพื่อให้เห็นประเด็นที่น่าสนใจต่าง ๆ ดังนี้

1. อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิด ทฤษฎีของเฮนรี มินซ์เบิร์ก

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ผู้วิจัยจะอภิปรายผลการวิจัยตามหลักแนวคิดของ เฮนรี มินซ์เบิร์ก ทั้ง 3 มิติ (Mintzberg, 2006 อ้างอิงใน พิชายพ พันธุ์แพ, 2554, หน้า 107-109) นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะอภิปรายผลการวิจัยร่วมกับแนวคิดนโยบายการแก้ไขปัญหามอกควันของภาครัฐ รวมทั้งวิเคราะห์ประเด็นการขัดกันของบทบาทผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน เพื่อชี้ให้เห็นความเหมือนและแตกต่าง และประเด็นที่น่าสนใจต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 อภิปรายร่วมกับแนวคิดเรื่องบทบาทของผู้นำ 3 มิติ ของเฮนรี มินซ์เบิร์ก

1) บทบาทในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกตำบลแม่กา พบว่า มีความสอดคล้องกับหลักแนวคิดของ เฮนรี มินซ์เบิร์ก กล่าวคือ ผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่กาเปรียบเสมือนหัวหน้าในเชิงพิธีการ ผู้นำชุมชนเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นตัวแทนของชุมชน ผู้นำชุมชนทำงานประจำเพื่อส่วนรวม ผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานกับหลาย ๆ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหมอกควัน เมื่อผู้วิจัยศึกษามิติความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับคนในชุมชนทำให้ทราบว่า แม้ภาพรวมสมาชิกชุมชนจะให้ความร่วมมือในระดับที่ดี แต่คนในชุมชนก็ยังต้องการให้ผู้นำชุมชนลงพื้นที่มาขอความร่วมมือ และให้ความรู้กับคนในชุมชนโดยตรงมากกว่าการประกาศผ่านเสียงตามสายและการทำประชาคม เพราะคนในชุมชนมองว่าการมาพูดคุยโดยตรงจะทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงการแก้ปัญหาร่วมกันมากขึ้น นอกจากนี้ คนในชุมชนต้องการให้ผู้นำชุมชนปฏิบัติกับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เพราะโดยส่วนใหญ่ ผู้นำชุมชนมักจะรับฟังความคิดเห็นหรือเห็นด้วยกับญาติพี่น้องและคนสนิทของตนเองเพียงเท่านั้น

ประการนี้สะท้อนว่า คนในชุมชนรับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมกัน และการรับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมนี้ก็จะส่งผลต่อความร่วมมือของคนในชุมชน ดังนั้น หากผู้นำชุมชนปฏิบัติกับทุกคนเท่าเทียมกัน สมาชิกในชุมชนก็จะให้ความร่วมมือมากขึ้น ความร่วมมือนี้จะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาหมอกควันมากยิ่งขึ้น

2) บทบาทในด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร บทบาทของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา มีความสอดคล้องกับหลักแนวคิดของ เฮนรี มินซ์เบิร์ก ในมิติของการให้ข้อมูลข่าวสาร ผู้นำชุมชนในตำบลแม่กาเปรียบเสมือนผู้กระจายข่าวสารนโยบายต่าง ๆ ที่ได้รับมาจากภาครัฐในหลาย ๆ ส่วนงาน นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังเปรียบเหมือนผู้นำนโยบายมาปฏิบัติ การสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนและคนในชุมชนจึงมีความสำคัญต่อผลลัพธ์ที่ออกมาเป็นอย่างมาก บทบาทดังกล่าวของผู้นำชุมชนมักเป็นการสื่อสารทางเดียวเป็นส่วนใหญ่ (การสื่อสารผ่านเสียงตามสาย) ยิ่งไปกว่านั้นทุกหมู่บ้านในตำบลแม่กา ต่างก็ประสบปัญหาเสียงตามสายที่ไม่ครอบคลุมทั่วทั้งชุมชน ดังนั้นการวิเคราะห์บทบาทในด้านนี้ จึงสะท้อนให้เห็นถึงการได้รับข่าวสารที่คนในชุมชนได้รับนั้นมีความไม่เท่าเทียมกัน การแก้ไขปัญหาที่ดีของผู้นำชุมชนควรให้ความสนใจต่อปัญหาดังกล่าว เพราะเป็นสิ่งที่เดียวที่ผู้นำชุมชนจะมั่นใจได้ว่า ผู้รับสารเข้าใจสารที่ส่งไปถึงหรือไม่ และเข้าใจมากน้อยเพียงใด จากการที่ปัญหาดังกล่าวเกิดมาจากงบประมาณที่ไม่เพียงพอ และการที่ปัญหาดังกล่าวถูกกีดกันออกจากยุทธศาสตร์ของท้องถิ่น เพราะฉะนั้น การแก้ไขเบื้องต้นที่ผู้นำชุมชนสามารถทำได้ก็คือ ผู้นำชุมชนสามารถลงพื้นที่ไปพูดคุยกับคนในชุมชนโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการขอความร่วมมือ หรือการให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบของหมอกควันที่มีต่อคนในชุมชน การลงพื้นที่จะส่งผลดีมากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากจะเป็นการสื่อสารทั้งสองทางแล้วยังจะเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ปัญหาเสียงตามสายที่ไม่ครอบคลุมแล้ว การประชาสัมพันธ์ที่มีระยะเวลาสั้นเกินไปและไม่ต่อเนื่องก็ยังเป็นปัญหาอีกประการหนึ่ง บทบาทในการลงพื้นที่ดังกล่าวจึงส่งผลต่อความตระหนักถึงการแก้ไขปัญหาหมอกควันร่วมกันของคนในชุมชน แม้นโยบายจากภาครัฐจะกำหนดให้ท้องถิ่นและผู้นำชุมชนรณรงค์การงดเผาเพียง 60 วันอันตราย แต่ผู้นำชุมชนสามารถนำนโยบายการรณรงค์ดังกล่าวมาประชาสัมพันธ์ได้ตลอดทั้งปี

3) บทบาทในด้านการตัดสินใจ ผู้นำชุมชนเปรียบเสมือนเป็นผู้แก้ไขปัญหาและผู้รับผิดชอบในการจัดการปัญหาภายในชุมชน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้นำขาดการตัดสินใจที่เด็ดขาด อีกทั้งผู้นำชุมชนไม่สามารถบังคับใช้ข้อตกลงในชุมชนได้จริง เพราะผู้นำเกรงว่าการบังคับใช้ข้อตกลงจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กันกับคนในชุมชน ตลอดจนส่งผลเสียต่อฐานความนิยมของตนเองในชุมชน นอกจากนี้ การตัดสินใจของผู้นำชุมชนก็มักจะติดปัญหา

ด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอ จึงทำให้ผู้นำไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้เต็มที่ ประการนี้ยังส่งผลต่อความร่วมมือของคนในชุมชนอีกด้วย เนื่องจากสมาชิกในชุมชนทุกคนต่างมีภาระหน้าที่ของตนเอง จึงกล่าวได้ว่า ทรัพยากรทางการเงินเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง สำหรับการแก้ปัญหาในขั้นต้น ผู้นำชุมชนมีหน้าที่รับผิดชอบในการแจกจ่ายทรัพยากรซึ่งได้รับมาจากหน่วยงาน ตลอดจนเป็นผู้อนุมัติและตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าผู้นำชุมชนจะได้รับทรัพยากรมากน้อยเพียงใด หากผู้นำมีการจัดสรรทรัพยากรที่มีให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ก็จะถือว่าผู้นำชุมชนมีความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรได้ดี แม้ว่าผู้นำชุมชนจะไม่ใช่นำระดับสูง แต่ผู้นำชุมชนก็ถือว่า เป็นผู้นำที่มีความใกล้ชิดกับสมาชิกชุมชนมากที่สุด ผู้นำชุมชนมีอิทธิพลต่อคนในชุมชน ผู้นำชุมชนสามารถกระตุ้นและจูงใจให้ประชาชนเชื่อถือและปฏิบัติตามบทบาทในการตัดสินใจของผู้นำชุมชนจึงมีความสำคัญต่ออนาคตและทิศทางในการแก้ไขปัญหาหมอกควันของชุมชนเป็นอย่างมาก บทบาทในการตัดสินใจนี้จะบ่งชี้ว่า ชุมชนจะประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาหมอกควันหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด

1.1.2 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับการศึกษาของ เฮนรี มินซ์เบิร์ก

ผลการศึกษา “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการแก้ไขปัญหา โดยการสั่งการจากเบื้องบนลงมาเป็นทอด ๆ นโยบายการแก้ไขปัญหามอกควันที่ถูกริเริ่มจากรัฐบาล ได้ถูกส่งมอบลงมาให้หน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ มาปฏิบัติร่วมกับผู้นำชุมชนตำบลแม่กา นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ไม่สามารถสะท้อนอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในระดับชุมชนกลับไปถึงรัฐบาล เพื่อรับทราบและเปลี่ยนแปลงแก้ไขนโยบายดังที่ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต่างก็ตระหนักว่าอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาหมอกควันประการหนึ่ง เป็นผลมาจากการที่อุปกรณ์ในการประชาสัมพันธ์และการดับไฟยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ไม่สามารถแจ้งถึงปัญหาดังกล่าวไปให้รัฐบาลดำเนินการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ดังกล่าวได้ วิธีการแก้ไขปัญหามอกควันในประเทศไทยมีส่วนคล้ายกับวิธีการแก้ไขปัญหามอกควันในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่เน้นการสั่งการจากเบื้องบน เฮนรี มินซ์เบิร์ก ชี้ว่าวิธีการบริหารงานในอเมริกา เน้นให้ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการสั่งการจากเบื้องบนตามลำดับชั้นในระบบราชการ ผู้นำจะเป็นผู้สั่งการให้คนอื่น ๆ ที่เหลือลงมือปฏิบัติ และด้วยการที่ผู้นำเป็นผู้ออกคำสั่งจึงทำให้ผู้นำห่างเหินจากผู้ปฏิบัติงานจริงและประชาชน (Mintzberg, 2006, p. 6) การแก้ไขปัญหามอกควันแบบสั่งการจากเบื้องบนทั้งในบริบทตำบลแม่กา และในประเทศสหรัฐอเมริกา มีความแตกต่างอย่างมากกับการแก้ไขปัญหามอกควันในระดับหมู่บ้าน ของประเทศกานา ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม

ของทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหาสาธารณะต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องเล็กน้อย ผู้วิจัยเชื่อว่าตัวแบบการแก้ไข ปัญหาในหมู่บ้าน ของประเทศที่มุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นเวลานานก่อนการตัดสินใจ เลือกรูปแบบการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เหมาะที่จะนำมาปรับใช้แก้ไขปัญหามอควัน ตลอดจน ปัญหาอื่น ๆ อีกด้วย การเน้นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคะช่วยให้อำนาจและสมาชิกชุมชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง มีโอกาสที่จะได้ระดมความคิดเห็นด้านอุปสรรคในการแก้ไข ปัญหาที่ผ่านมา นอกจากนี้ ทุกฝ่ายยังสามารถร่วมถกเถียงกันเพื่อตัดสินใจหาข้อเสนอนะ ในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน การถกเถียงแลกเปลี่ยนจะทำให้ทุก ๆ ฝ่าย รับรู้ถึงอุปสรรคที่เกิดขึ้นจริง และหากทุกฝ่ายมีอำนาจร่วมกันในการตัดสินใจคิด เลือกรร และปฏิบัตินโยบายแก้ไขปัญหามอควัน ประการนี้ย่อมจะช่วยให้ก้าวข้ามอุปสรรคในการแก้ปัญหานั้นเป็นผลมาจากอำนาจ ในการออกแบบนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรกระจุกตัวอยู่ที่รัฐบาลเท่านั้น

1.2 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับแนวคิดด้าน “บทบาท”

การปรับใช้แนวคิดเรื่อง “บทบาท” ซึ่งให้ถึงการปัญหาการแก้ไขมอควัน ที่ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการที่บุคคลหนึ่งต้องสวมหลายบทบาทที่ขัดแย้งกัน และแนวคิดเรื่อง “บทบาทต่อรอง” ซึ่งเน้นถึงการเลือกแสดงบทบาทที่จำเป็นที่สุดก่อนบทบาท รองอื่น ๆ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543, หน้า 102; ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2557, หน้า 66-68) กล่าวคือ บทบาทของผู้นำชุมชน ในฐานะที่เป็นผู้แก้ไขปัญหามอควันกับตัวแทนของสมาชิกชุมชน มีความขัดแย้งกัน การที่ผู้นำชุมชนมีบทบาทเป็นผู้แก้ไขปัญหามอควันในชุมชนอย่างเด็ดขาด ขัดกับบทบาทการเป็นผู้นำในท้องถิ่นที่มาจากกาเลือกตั้งในพื้นที่ การที่อำนาจผู้นำท้องถิ่น ต้องอิงอยู่กับคะแนนเสียงของสมาชิกชุมชน และความสมัครสมานกับชุมชนได้ส่งผลให้ผู้นำ ต้องเลือกบทบาทที่มีความสำคัญกับตนเองในระยะยาวที่สุด ประการนี้เองที่ทำให้ผู้นำชุมชน เลือกที่จะให้ความสำคัญกับบทบาทการเป็นผู้นำของชุมชน มากกว่าบทบาทการเป็นผู้นำ ในการแก้ปัญหามอควัน ซึ่งมักจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้เฝ้าวิชาชีพ

นอกจากผู้นำชุมชนแล้ว “ตำรวจบ้าน” เอง ก็หลีกเลี่ยงที่จะสวมบทบาท ในการแก้ปัญหามอควันด้วยเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำชุมชน และ “ตำรวจบ้าน” ต่างก็มีเหตุผล ในการเลี่ยงแก้ไขปัญหามอควันที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ทั้งสองหลีกเลี่ยงความขัดแย้งจากการใช้อำนาจ ที่ตนได้รับมอบหมายจากภาครัฐ ในการป้องกันและปราบปรามการเฝ้าวิชาชีพ

1.3 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับแนวคิดด้านภาวะผู้นำ สำหรับข้อสังเกตเรื่อง

อุปสรรคต่อการมีภาวะผู้นำในการแก้ไขปัญหามอควัน การศึกษาของผู้วิจัยซึ่งเน้นแนวคิด เกี่ยวกับผู้นำ¹ ได้ช่วยให้เห็นว่า จากปัญหาเรื่องการขัดกันของบทบาทการเป็นผู้นำในการแก้ไข

¹ โปรดดูความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำในบทที่ 2 หน้า 19

ปัญหาหมอกควันกับการเป็นตัวแทนที่ถูกเลือกมาโดยสมาชิกชุมชน ทำให้ผู้นำไม่ต้องการที่จะเลือกแสดงบทบาทแรก ผู้นำชุมชนจึงขาดคุณลักษณะบางประการของภาวะผู้นำ กล่าวคือ ผู้นำชุมชนหลีกเลี่ยงที่จะใช้อิทธิพลจากสถานภาพและอำนาจที่ตนได้รับ และคาดหวังจากภาครัฐมาบังคับใช้ในการแก้ปัญหาหมอกควัน เนื่องจากผู้นำชุมชนยังคงต้องการอำนาจ (ไม่เป็นทางการ) ที่เน้นการยอมรับจากคนในชุมชน ผู้นำชุมชนต้องการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกันระหว่างผู้นำชุมชนและคนในชุมชน เพื่อคงไว้ซึ่งสถานภาพของความเป็นผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนต่อไป

2. อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน

หากพิจารณานโยบายของภาครัฐที่ให้ผู้นำชุมชนมาร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหามอกควัน ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการปลูกจิตสำนึกในชุมชน ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน ด้านการจัดทำประชาคม และด้านการจัดทำข้อตกลงในชุมชน จะเห็นได้ว่า ภาครัฐเน้นเพียงมิติด้านนโยบาย และเน้นมาตรการแก้ไขปัญหาระยะสั้น คือ 16 กุมภาพันธ์ ถึง 16 เมษายน

นอกจากนี้ ภาครัฐไม่ได้เน้นความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหามอกควัน และไม่เน้นการจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอ เพื่อมาสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่จะขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหามอกควันในชุมชนให้ประสบความสำเร็จ อีกทั้งผู้นำชุมชนยังเป็นตัวแทนหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือ ตลอดจนปลูกจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน เช่น การปลูกต้นไม้ การปลูกหญ้าแฝก การไถกลบ การคัดแยกขยะ การนำเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนต้องใช้งบประมาณในการสนับสนุน ทั้งผู้นำชุมชนและคนในชุมชน แต่ที่ผ่านมา ชุมชนต่างก็มีอุปสรรคในด้านงบประมาณ ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ประการนี้จึงทำให้บทบาทในการแก้ไขปัญหามอกควันของผู้นำชุมชน มีข้อจำกัดในการดำเนินตามนโยบายให้ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ การที่ผู้นำยังไม่สามารถดำเนินนโยบายได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี ก็ส่งผลต่อการยกระดับจิตสำนึกของคนในชุมชนต่อการแก้ปัญหาหมอกควัน

3. อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึงผลการศึกษายกย่องของผู้นำในการแก้ไขปัญหามอกควัน กรณีศึกษาตำบลแม่กา โดยนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการอภิปรายผล

3.1 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทผู้นำชุมชน

ผลการศึกษายกย่องของผู้นำชุมชนของ อรทัย ยะมะโน (2556) ที่ศึกษาเรื่อง “บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหามลพิษในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

ผลการวิจัย พบว่า อุปสรรคในการแก้ไขปัญหายาเสพติดของผู้นำท้องถิ่น ในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้นำชุมชนมีอุปสรรคด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด ประการนี้สอดคล้องกับอุปสรรคในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติดของผู้นำชุมชนตำบลแม่กา ผู้นำชุมชนได้รับการจัดสรรงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน เช่น ค่าอุปกรณ์ดับไฟฟ้าที่มีไม่เพียงพอ นอกจากนี้ อุปกรณ์ยังมียอายุการใช้งานที่ยาวนาน ทำให้เสื่อมประสิทธิภาพในการใช้งาน ส่งผลให้ผู้นำชุมชนไม่สามารถแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนของ กรรณิการ์ ทาอินทร์ (2553) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนได้ถูกระบบโครงสร้างวัฒนธรรมเก่า กดทับไว้ ผู้นำชุมชนไม่มีบทบาทเต็มที่ในการตัดสินใจและกำหนดนโยบาย ผลการศึกษาของ กรรณิการ์ นี้ สอดคล้องกับการศึกษาของผู้วิจัย คือ ผู้นำชุมชนในตำบลแม่กาทุกคนทราบถึงปัญหาในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการขาดแคลนงบประมาณที่จะนำมาซ่อมแซมเสียงตามสาย และงบประมาณที่ใช้ในการดับไฟฟ้า แต่ปัญหาการเสริมสร้างบทบาทของผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติดดังกล่าว เกิดจากโครงสร้างการบริหารราชการแบบรวมศูนย์ ผู้นำชุมชนในตำบลแม่กาไม่ได้มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย และไม่ได้มีบทบาทในการกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกับภาครัฐ การแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลแม่กาจึงไม่ได้สะท้อนสภาพความเป็นจริงที่พบในการนำนโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติดมาสู่การปฏิบัติ เพื่อให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของผู้วิจัยในประเด็นการปลูกจิตสำนึกในชุมชน ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อรดาวัลย์ ธนาวุฒิ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน และวิธีสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เยาวชน” ผลการวิจัยของ อรดาวัลย์ พบว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีประสบการณ์ มีความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้มีความคิดริเริ่มกิจกรรมการมีส่วนร่วม มีการสื่อสารที่ดีทั้งในและนอกชุมชน ผู้นำชุมชนนำเยาวชนศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ผู้นำชุมชนสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนหวงแหนทรัพยากรในชุมชน อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษารoles of ผู้นำชุมชนในตำบลแม่กาไม่มีการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนให้พวกเขาเห็นคุณค่าของป่าในชุมชน ผ่านการสร้างกิจกรรมส่งเสริมให้เด็กเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทร่วมด้วยช่วยกันในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในตำบลแม่กา

จากการวิจัยของ ธัญญารัตน์ นันติกา (2551) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนต่อโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านป่าไผ่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยบทบาทของผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทในฐานะผู้นำแบบประสาน ผู้นำชุมชนเป็นตัวกลางในการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อนำนโยบายของภาครัฐส่วนกลางมาปฏิบัติในระดับชุมชน ผลการวิจัยของธัญญารัตน์ แตกต่างกับผลการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในตำบลแม่กา โดยผลการศึกษาในตำบลแม่กา พบว่า ผู้นำชุมชนตำบลแม่กาเป็นผู้นำแบบผู้ตามมีส่วนร่วมและผู้นำตามสถานการณ์ ที่เน้นการรักษาสัมพันธภาพ เพราะผู้นำชุมชนไม่ได้สั่งการและออกกฎชุมชนโดยตัวผู้นำเอง หากแต่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมกันเสนอแนะและข้อตกลงชุมชนในการลงโทษผู้ที่เผลออย่างไรก็ตาม บทบาทที่แสดงออกมา คือ ผู้นำชุมชนไม่สามารถบังคับใช้ข้อตกลงในชุมชนได้อย่างเข้มงวด จะเห็นได้ว่า ผู้นำชุมชนตำบลแม่กามุ่งรักษาสัมพันธภาพที่ดีภายในชุมชนมากกว่าการมุ่งเน้นประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน

3.2 อภิปรายผลการวิจัยร่วมกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหมอกควัน

ผลการวิจัยในการแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน ตำบลแม่กา มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธนิการณ วงศ์วรอำพน (2557) เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อลดมลพิษหมอกควันจากการเผา ในชุมชนบ้านกวน ตำบลหารกวน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ธนิการณ ศึกษากกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษจากหมอกควัน ผลการศึกษาของ ธนิการณ มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน ในประเด็นการปลูกจิตสำนึกในชุมชน และประเด็นด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในการรณรงค์ของผู้นำชุมชนตำบลแม่กาผ่านเสียงตามสาย ผ่านการจัดเวทีประชาคม ให้ความรู้ถึงปัญหาและอันตรายจากหมอกควัน และผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการแก้ไขปัญหาหมอกควันในชุมชน ให้ตระหนักถึงการร่วมกันแก้ไขปัญหา (เช่น การทำปุ๋ย การรับซื้อขยะรีไซเคิล การสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้คนในชุมชนคัดแยกขยะ)

ผลการวิจัยในการแก้ไขปัญหาหมอกควันของ ภูวนารถ ศรีทอง (2557) ซึ่งศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในเขตเทศบาลตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย” มีความสอดคล้องกับงานวิจัยในตำบลแม่กา ใน 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ที่มากกว่าเสียงตามสาย เพราะเสียงตามสายอาจไม่เพียงพอต่อการสนับสนุนให้คนในชุมชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหมอกควันร่วมกันเท่าที่ควร ประเด็นที่ 2 ผลการวิจัยสอดคล้องกัน

ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน กล่าวคือ การสนับสนุนอุปกรณ์ที่เหมาะสมในการดับไฟป่า เป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งในตำบลเวียงพานคำและตำบลแม่กา ทั้งนี้ก็เพื่อเพิ่มศักยภาพของอาสาสมัคร และสร้างแรงจูงใจในการมาร่วมเป็นอาสาสมัครของคนในชุมชน อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควันให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น

ผลการวิจัยในการแก้ไขปัญหาหมอกควันของ ฌัฐชยา ชุ่นทองดี (2556) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขมลพิษทางอากาศจากหมอกควันในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของผู้เขียนในประเด็นด้านการดำเนินงานตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันที่กำหนดโดยภาครัฐ อีกทั้งอุปสรรคในการดำเนินงานตามนโยบาย คือ หน่วยงานภาครัฐไม่ได้นำข้อมูลที่ประชาชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและพะเยา แสดงความคิดเห็นไปใช้ในการปรับปรุง หรือกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับการดำเนินงานจริง ในบริบทตำบลแม่กา อุปกรณ์เพื่อการดับไฟป่าของผู้นำชุมชนและอาสาสมัครในชุมชนมีไม่เพียงพอ และไม่มีประสิทธิภาพมากพอ ทำให้การนำอุปกรณ์ไปใช้เมื่อเกิดเหตุการณ์ไฟป่าขึ้น ไม่ได้ประสิทธิผลเท่าที่ควร แม้ผู้นำชุมชนร้องขอให้รัฐเพิ่มงบประมาณด้านอุปกรณ์ดังกล่าวแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขจากหน่วยงานของรัฐ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ทั้งในบริบทแม่ฮ่องสอน และพะเยา ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการนำปัญหาที่พบจากการดำเนินงานมาปรับปรุงตัวนโยบาย เมื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีการติดตามผลการดำเนินงาน หรือประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายการแก้ไขปัญหามอกควัน เพราะฉะนั้นการแก้ไขปัญหามอกควันจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

ผลการวิจัยของ วีระพล มนตรี (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาหมอกควันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” สอดคล้องกับงานวิจัยในตำบลแม่กา จังหวัดพะเยา ในประเด็นการจัดทำข้อตกลงชุมชน กล่าวคือ มีการนำกฎในชุมชนมาบังคับใช้ในทั้งสองพื้นที่ แต่กฎดังกล่าวไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากผู้บังคับใช้กฎเองได้รับการเลือกมาจากคนในชุมชน หากมีการบังคับใช้กฎในชุมชนที่เข้มงวดจะทำให้มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในชุมชนของผู้นำชุมชนและคนในชุมชน ดังนั้นเงื่อนไขทางการเมืองภายในชุมชน จึงเป็นอุปสรรคในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันในชุมชน

ผลการวิจัยของ รัชฎาพร พิละกันธา (2555) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” สอดคล้องกับงานวิจัยของผู้เขียนในประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์ กล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้าน

และกำหนด ได้ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับรู้ถึงภัยของหมอกควัน ผ่านช่องทางเสียงตามสายในเวลาเช้า เพราะเป็นสื่อที่ง่ายต่อการเข้าถึงทุกคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง ประเด็นที่สอง ประเด็นการปลูกจิตสำนึกชุมชน กล่าวคือ ทั้งในตำบลหนองแฝก และตำบลแม่กา ต่างก็มีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกัน โดยผู้นำชุมชนต้องการปลูกจิตสำนึกให้แก่กลุ่มเยาวชนของชุมชนเพื่อให้เยาวชนได้หวงแหนพื้นที่ป่าชุมชน และตระหนักถึงอันตรายของหมอกควัน

4. ข้อค้นพบ “ประเภทของผู้นำ” ตำบลแม่กาในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน

จากผลการศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามหมอกควัน ตำบลแม่กา อำเภอมือง จังหวัดพะเยา” พบว่า วิธีการแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชนตำบลแม่กาส่วนใหญ่ สะท้อนว่า พฤติกรรมในการแก้ไขปัญหาสอดคล้องกับรูปแบบผู้นำประเภท ผู้นำแบบผู้ตามมีส่วนร่วม (Participating) และผู้นำตามสถานการณ์ ที่เน้นการรักษาสัมพันธภาพ ตามที่ เฮอร์เชย์, แบลนชาร์ด และฟิลด์เลอร์ ได้นำเสนอไว้ตามลำดับ (ทองหล่อ เดชไทย, 2544, หน้า 29-30; สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2554, หน้า 226)

ผู้นำชุมชนตำบลแม่กา เป็นผู้นำแบบผู้ตามมีส่วนร่วมและผู้นำตามสถานการณ์ ที่เน้นการรักษาสัมพันธภาพ เพราะผู้นำชุมชนพยายามเปิดพื้นที่ให้สมาชิกชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาหมอกควัน ผ่านการจัดทำประชาคม ผู้นำชุมชนไม่ได้สั่งการและออกกฎชุมชน โดยตัวผู้นำเอง หากแต่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมกันเสนอแนะและข้อตกลงชุมชนในการลงโทษผู้ที่เผา อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนมีพฤติกรรมที่มุ่งรักษาสัมพันธภาพภายในชุมชนมากกว่าประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา ดังนั้น วิธีการแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชนจึงสอดคล้องกับรูปแบบผู้นำประเภท ผู้นำแบบผู้ตามมีส่วนร่วม (Participating) และผู้นำตามสถานการณ์ ที่เน้นการรักษาสัมพันธภาพ (ทองหล่อ เดชไทย, 2544, หน้า 29-30; สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2554, หน้า 226)

ยิ่งไปกว่านั้น หมู่บ้านหนึ่งในตำบลแม่กา มีบริบททางพื้นที่และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลแม่กา ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านดังกล่าวเป็นผู้นำชุมชนที่มุ่งเน้นการรักษาสัมพันธภาพมากกว่าผู้นำชุมชนในหมู่บ้านแห่งอื่น ๆ ทั้งหมด อีกทั้งผู้นำชุมชนในหมู่บ้านแห่งนี้ ไม่ได้เป็นผู้นำแบบผู้ตามมีส่วนร่วม กล่าวคือ ผู้นำชุมชนไม่ได้จัดประชาคมเพื่อรณรงค์แก้ไขปัญหามหมอกควัน หากแต่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานส่งเสริมการควบคุมไฟฟ้า เข้ามาจัดทำประชาคมร่วมกับเทศบาลตำบลแม่กา เพื่อรณรงค์ให้งดเผาในช่วง 60 วันอันตราย ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำไม่ได้กำหนดให้คนในชุมชนร่วมกันจัดทำข้อตกลงและกฎของชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะการประชาคมร่วมกันในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในระดับชุมชน อาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนได้ ผู้นำชุมชนจึงมักหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

ที่อาจเกิดขึ้น ประการนี้แตกต่างกับผู้นำชุมชนในหมู่บ้านแห่งอื่นทั้งหมดที่มีการจัดทำประชาคมเพื่อรณรงค์การงดเผาและเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านแห่งอื่นทั้งหมด ยังพยายามประชาสัมพันธ์กฎของชุมชนหรือกฎหมายของภาครัฐเพื่อชี้แจงถึงการลงโทษต่อผู้ที่เผา

นอกจากนี้ วิธีการแก้ไขปัญหามอกควันของรัฐส่วนกลาง สะท้อนรูปแบบผู้นำเผด็จการ (Autocratic Style) และผู้นำแบบออกคำสั่ง (Coercive Style) ตามที่ ไวท์ และลิปเพตต์ (White and Lippitt, 1953 อ้างอิงใน วิเชียร วิทย์อุดม, 2553, หน้า 13-14); ดาเนียล โกลแมน (Daniel Goleman, n.d. อ้างอิงใน วิเชียร วิทย์อุดม, 2553, หน้า 13-14) ได้กล่าวไว้ กล่าวคือ รัฐส่วนกลางเน้นการรวมอำนาจหน้าที่และการตัดสินใจทั้งหมดไว้ที่ตนเอง รัฐส่วนกลางกำหนดนโยบายและเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาหมอกควันทั้งหมด หลังจากนั้นจึงออกคำสั่งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบเพื่อนำไปปฏิบัติตาม โดยจากการศึกษาภาครัฐได้มอบหมายให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รับมอบนโยบายมาปฏิบัติ ผ่านการสั่งการให้ 9 จังหวัดภาคเหนือ ดำเนินงานในฐานะที่เป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหา (กรมควบคุมมลพิษ, 2560, หน้า 21) แต่ละจังหวัดได้รับมอบหมายให้รณรงค์ และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ตามโครงสร้างการบริหารราชการแบบรวมศูนย์ แต่การดำเนินงานดังกล่าวทุกภาคส่วนไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและไม่ได้ร่วมกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหามา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่พบ ดังนั้นการดำเนินงานดังกล่าวจึงไม่ได้สะท้อนการแก้ไขปัญหามาแบบทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

ยิ่งไปกว่านั้น ลักษณะการเป็นผู้นำแบบออกคำสั่งของรัฐบาล ได้ทำให้ความสามารถในการยืดหยุ่นใด ๆ ของผู้นำชุมชนต้องหยุดชะงักลงไป (ธนิกันต์ มาชะชิตริานนท์, 2550, หน้า 57) กล่าวคือ ผู้นำชุมชนตำบลแม่กา ไม่สามารถในการปรับรูปแบบการแก้ไขปัญหาเพื่อเอาชนะอุปสรรคด้านการขาดประสิทธิภาพของอุปกรณ์ในการดับไฟป่าได้ ผู้นำชุมชนตำบลแม่กา มักจะมองว่าตนขาดงบประมาณจากรัฐส่วนกลางที่เพียงพอสำหรับซื้ออุปกรณ์เพื่อแก้ไขปัญหา เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหาของรัฐส่วนกลางที่มีลักษณะผู้นำแบบออกคำสั่ง ก็ส่งผลให้ผู้นำชุมชนขาดแรงจูงใจในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน โดยผู้นำชุมชนเน้นการรอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐส่วนกลางเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” เป็นการศึกษาในบริบทพื้นที่ตำบลแม่กา แต่การที่ทุกชุมชน

ในประเทศไทย ต่างก็ได้รับมอบหมายนโยบายการแก้ไขปัญหามอกควันมาจากรัฐส่วนกลางเหมือนกัน การวิจัยในพื้นที่ตำบลแม่กา จึงอาจเป็นตัวอย่างหนึ่งของการดำเนินการแก้ไขปัญหามอกควันในระดับชุมชน ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขและวัฒนธรรมการแก้ปัญหาแบบรัฐรวมศูนย์ เพราะฉะนั้น ผลการวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาถึงบทบาท อุปสรรค และแนวทางในการแก้ไขปัญหามอกควันในชุมชนอื่น ๆ อีกทั้งผลการวิจัยชิ้นนี้น่าจะสะท้อนกระบวนการแก้ไขปัญหามอกควันที่เชื่อมโยงจากระดับชุมชนไปสู่ระดับประเทศอีกด้วย โดยผู้วิจัยแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

จากการวิจัย เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควัน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้ “นโยบายสนับสนุนการพัฒนาผู้นำชุมชนให้มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหามอกควันอย่างมีส่วนร่วม” จากที่ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นในบทที่ 4 ว่า สมาชิกชุมชนตำบลแม่กามักจะไม่ชอบแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหามอกควัน ทั้งนี้เป็นเพราะข้อเสนอของสมาชิกชุมชนมักจะถูกกลืนและไม่ได้รับความสำคัญจากผู้นำชุมชน

ดังนั้น เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนในชุมชน ภาครัฐส่วนกลางควรสนับสนุนนโยบายกระจายอำนาจ ทั้งในด้านการออกแบบและการปรับใช้นโยบายด้านการตัดสินใจ ตลอดจนด้านงบประมาณ เพื่อการแก้ไขปัญหามอกควันด้วยชุมชนเอง หากภาครัฐสนับสนุนการกระจายอำนาจดังกล่าว วัฒนธรรมการแก้ไขปัญหามอกควันก็จะเน้นให้คนในชุมชนได้พูดคุย ถกเถียง และออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหามอกควันที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมและบริบทในพื้นที่เอง

นอกจากนี้ ภาครัฐส่วนกลางควรสนับสนุนนโยบาย ที่กระตุ้นให้หน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหามอกควัน ปรับกระบวนการทัศน์และวิธีการในการแก้ไขปัญหามอกควันแบบสั่งการและมอบหมายนโยบายจากบนลงล่าง ไปสู่การเน้นประชาชนในชุมชนเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหามอกควัน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ควรแสดงบทบาทในการเป็นผู้สนับสนุนในการแก้ไขปัญหามอกควันตามนโยบาย และข้อเสนอที่คนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม

2. ข้อเสนอแนะในเชิงการปฏิบัติ

จากผลการศึกษา และบทสรุปในการวิจัย เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” มีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เพื่อการปฏิบัติสำหรับบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนตำบลแม่กาควรปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการแก้ไขปัญหาที่มุ่งเน้นการสั่งการจากบนลงล่าง ให้สอดคล้องกับรูปแบบ “ผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม” และ “ผู้นำแบบส่งเสริมความร่วมมือ” (Affiliative style) ตามที่ เฮาส์ และมิทเชลล์ (House and Mitchell, 1974) และดาเนียล โกลแมน (Daniel Goleman) ได้นิยามไว้ รูปแบบผู้นำชุมชนทั้งสองประเภทดังกล่าว มุ่งเน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา รูปแบบผู้นำชุมชนทั้งสองประเภทมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของคนในชุมชนเป็นอันดับแรก จนส่งผลให้ผู้นำและสมาชิกชุมชนมีความสามัคคีและมีความสนใจในการร่วมกันแก้ไขปัญหาหมอกควัน (ธนิกันต์ มาชะคิรานนท์, 2550, หน้า 57; สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2554, หน้า 285)

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำชุมชนตำบลแม่กาควรปรับเปลี่ยนรูปแบบการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ให้สอดคล้องกับผู้นำประเภท “ผู้นำแบบประชาธิปไตย” (Democratic Style) ตามที่ ไวท์ และลิปเพตต์ (White and Lippitt, 1953); ดาเนียล โกลแมน (Daniel Goleman) ได้นิยามไว้ ผู้นำชุมชนตำบลแม่กาควรให้คนในชุมชนมีสิทธิ์มีเสียงในการตัดสินใจและเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมประชาคม อีกทั้งผู้นำชุมชนควรให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และวิธีการที่จะนำมาไปสู่การแก้ไขหมอกควันในตำบลแม่กาที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล (ธนิกันต์ มาชะคิรานนท์, 2550, หน้า 57; วิเชียร วิทยอุดม, 2553, หน้า 13-14)

ผู้วิจัยแบ่งข้อเสนอแนะสำหรับผู้นำชุมชนตำบลแม่กาในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม และความเป็นประชาธิปไตย ในการแก้ไขปัญหาออกเป็น 3 ประการ ตามวัตถุประสงค์หลักในการวิจัยที่เน้นศึกษาบทบาท อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน ดังนี้

2.1.1 ข้อเสนอแนะด้านบทบาทของผู้นำ ผู้นำชุมชนตำบลแม่กาควรปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการแก้ไขปัญหาที่มุ่งเน้นการสั่งการจากบนลงล่าง ให้สอดคล้องกับรูปแบบผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม และผู้นำแบบส่งเสริมความร่วมมือ (Affiliative style) (ธนิกันต์ มาชะคิรานนท์, 2550, หน้า 57; สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2554, หน้า 285) ผู้นำชุมชนควรพยายามรับฟังข้อเสนอแนะแนวทางจากสมาชิกชุมชนมากขึ้น และหากผู้นำชุมชนคิดว่าข้อเสนอใดจากสมาชิกชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ ผู้นำชุมชนควรบอกเล่าถึงอุปสรรคนั้นให้สมาชิกฟังโดยทันที เพื่อช่วยให้ทุกฝ่ายพยายามหาทางแก้ไขปัญหามอกควันที่สามารถดำเนินการได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมที่สุด

2.1.2 ข้อเสนอแนะเพื่อลดอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ผู้วิจัยได้นำเสนอในบทที่ 4 แล้วถึงอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวางการแก้ไขปัญหามอกควัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการขาดการสนับสนุนเชิงงบประมาณเพื่อจัดซื้อ

อุปกรณ์ดับไฟป่าให้มีประสิทธิภาพและเพียงพอต่อการแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้นำชุมชนควรพูดคุยกับทุกภาคส่วน เพื่อถอดบทเรียนการแก้ไขปัญหาหมอกควัน เพื่อมุ่งเอาชนะข้อจำกัดในการดำเนินงานตามนโยบายแก้ไขปัญหาหมอกควันที่ผ่านมา

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง ได้บอกเล่าถึงอุปสรรคในการระดมยาลงน้ำเข้าไปดับไฟในป่าจากประสบการณ์ตรงของเขาว่า น้ำที่ระดมยาลงน้ำมักจะกระหว่างทางที่ลาดชัน จนทำให้มีปริมาณน้ำลดน้อยและไม่เพียงพอต่อการดับไฟป่า (ผู้นำชุมชน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2560) ดังนั้น หากผู้นำชุมชนได้ถอดบทเรียนร่วมกับอาสาสมัครดับไฟป่าจนได้รับทราบถึงอุปสรรคดังกล่าวแล้ว ผู้นำชุมชนก็อาจริเริ่มการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนแก้ไขปัญหาเรื่องความไม่พร้อมของอุปกรณ์ในการแก้ไขปัญหาไฟป่า เช่น ผู้นำชุมชนอาจเป็นผู้นำในการชักชวนให้สมาชิกชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันทำฝาย ในเขตป่าชุมชนที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่า ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มแหล่งน้ำในพื้นที่ป่าที่มีความแห้งแล้ง ดังนั้นหากเกิดไฟป่าอาสาสมัครดับไฟป่าก็สามารถใช้น้ำจากแหล่งน้ำดังกล่าวเพื่อดับไฟได้ เพราะฉะนั้น แนวทางในการจัดทำฝายนี้ จะช่วยก้าวข้ามอุปสรรคเรื่องการขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนอุปสรรคด้านงบประมาณที่มาสสนับสนุนการแก้ไขปัญหาอีกด้วย

2.1.3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ผู้นำอาจเริ่มดำเนินการในแนวทางแก้ไขปัญหาก็พอจะดำเนินไปได้ เช่น สำหรับการแก้ไขปัญหาการไม่กล้าบังคับใช้กฎหมายเพื่อดำเนินการกับผู้ทำการเผา ผู้นำชุมชนอาจพยายามกระตุ้นให้ตำรวจบ้านประสานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้เป็นคนกลาง ให้เข้าไปจับกุมผู้กระทำผิด ประการนี้ก็จะช่วยลดปัญหาการเผชิญหน้ากันระหว่างคนในชุมชนได้

2.2 รัฐส่วนกลาง จากข้อจำกัดในการดำเนินงานแบบอำนาจรัฐรวมศูนย์ ภาครัฐควรสนับสนุนให้มีการกระจายอำนาจในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน และควรมอบอำนาจในการกำหนดนโยบาย และอำนาจในการจัดสรรงบประมาณ เพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนไปดำเนินการ ภาครัฐส่วนกลางควรใช้กลไกการปกครองส่วนท้องถิ่น ในกรณีนี้ก็คือ เทศบาลตำบลแม่กา สำหรับเป็นหน่วยงานหลักในการแก้ปัญหา ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณตามแผนโครงการที่เทศบาลตำบลแม่กา (นายกเทศบาล และสมาชิกสภาเทศบาล) ได้จัดทำร่วมกับผู้นำและสมาชิกชุมชน งบประมาณดังกล่าวจึงย่อมจะเพียงพอและสอดคล้องกับปัญหาที่พบในชุมชน ตลอดจนความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน หากมีการจัดสรรงบประมาณที่สอดคล้องกับปัญหาของตำบลแม่กาแล้ว เทศบาลตำบลแม่กาย่อมสามารถนำงบประมาณ

ไปจัดซื้อลำโพงและไมโครโฟนสำหรับการประชาสัมพันธ์ อุปกรณ์สำหรับการดับไฟฟ้า ตลอดจนเป็นเบี้ยเลี้ยงให้แก่ตำรวจบ้าน และอาสาสมัครจัดทำแนวกันไฟอีกด้วย

2.3 เทศบาลตำบลแม่กา ภายใต้ความร่วมมือกับผู้นำและสมาชิกชุมชน จะต้องจัดประชุมประจำปี เพื่อประเมินผลการแก้ปัญหาหมอกควันในปีที่ผ่านมา หากการแก้ไขปัญหาใดมีประสิทธิภาพก็ดำเนินการต่อไป และหากพบว่ายังมีอุปสรรคอยู่ก็ให้ที่ประชุมเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาคต่อไป เช่น หากผู้นำและสมาชิกชุมชน ตลอดจนเทศบาลตำบลแม่กาประชุมกันแล้วพบว่า ต่อช่วงข้าวโพดเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาหมอกควันในชุมชน ที่ประชุมอาจนำเสนอโครงการจัดทำโรงไฟฟ้าชีวมวลเพื่อแก้ไขปัญหาการเผาต่อช่วงข้าวโพด แล้วจัดทำแผนงบประมาณต่อไป

2.4 หน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ควรให้ความร่วมมือกับภาคีชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำและสมาชิกชุมชน ตลอดจนเทศบาลตำบลแม่กา การร่วมมือกับภาคีชุมชนดังกล่าว เป็นการเน้นให้ภาคประชาชนเป็นหลักในการดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยที่ภาครัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น รูปแบบการสนับสนุนที่สำคัญและควรดำเนินการอย่างเร่งด่วน เช่น การบังคับใช้กฎหมายในการลงโทษผู้ที่ทำการเผา ควรเน้นให้ตำรวจเป็นผู้ดำเนินการ ภายใต้การสอดส่องเฝ้าระวังของผู้นำและสมาชิกชุมชน ตำรวจบ้าน การสนับสนุนบังคับใช้กฎหมายโดยคนกลางอย่างตำรวจ จะช่วยให้การลงโทษผู้กระทำผิดเป็นไปได้จริง เพราะที่ผ่านมามีการไม่กล้าบังคับใช้บทลงโทษและข้อกฎหมาย มีสาเหตุหลักมาจากการที่ผู้นำชุมชนเกรงกลัวความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นภายในชุมชน

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบายแก้ไขปัญหามอกควันตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการนโยบายจากภาครัฐส่วนกลางลงมาปฏิบัติในระดับชุมชน ในพื้นที่ระดับหมู่บ้านทุกแห่งในตำบลแม่กา ผู้วิจัยได้พรรณนาถึงบทบาท อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในตำบลแม่กาของผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน และภาครัฐที่เกี่ยวข้องทั้งหมด งานวิจัยชิ้นนี้ได้ชี้แจงถึงบทบาทการแก้ไขปัญหาหมอกควันของผู้นำชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อให้ได้ความรู้ความเข้าใจต่อการแก้ไขปัญหาหมอกควันที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้วิจัยเสนอว่า การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาทั้งจากมุมมองของผู้นำชุมชน และตัวแสดงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหมอกควัน นอกจากนี้ การวิจัยครั้งต่อไปควรเน้นเจาะลึกถึงบริบทการแก้ปัญหาหมอกควันแบบรัฐรวมศูนย์ ความเป็นไปได้ในการกระจายอำนาจมาสู่ผู้นำชุมชน และตัวแทนของชุมชนอื่น ๆ อย่างสมาชิกสภาเทศบาล อีกทั้งยังควรศึกษาถึงสาเหตุที่แท้จริง

ของการเกิดปัญหาหมอกควันเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นข้อมูลแห่งสาเหตุที่น่าเชื่อถือ สำหรับการเสาะหากระบวนการ แนวทาง และบทบาทที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพของผู้นำชุมชน และภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ดังนั้น ผลจากการศึกษา เรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินตามนโยบาย แก้ไขปัญหาหมอกควันตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ได้นำไปสู่ประเด็นที่น่าสนใจ และควรศึกษาเพิ่มเติม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

3.1 ควรศึกษาถึงทัศนคติของผู้นำและสมาชิกชุมชนตำบลแม่กาที่มีต่อการดำเนินงาน เทศบาลตำบลแม่กา ตลอดจนทัศนคติของผู้นำและสมาชิกชุมชนที่มีต่อสมาชิกสภาเทศบาล ตำบลแม่กา ทั้งนี้ก็เป็นเพราะประสิทธิภาพและความสำเร็จในการแก้ปัญหาหมอกควันจะเกิดขึ้น ภายใต้ความสัมพันธ์ที่ร่วมมือกันระหว่างสมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน และสมาชิกสภาเทศบาล หากต่างฝ่ายต่างก็สามารถพูดคุยกันถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหาหมอกควัน ได้อย่างราบรื่นแล้ว การแก้ไขปัญหาหมอกควันในระดับท้องถิ่น ย่อมสามารถทำให้ลุล่วงได้ เป็นอย่างดี

3.2 ควรวิจัยถึงประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาแบบรัฐรวมศูนย์ในแต่ละพื้นที่ เพื่อชี้วัดว่า การแก้ไขปัญหามาจากไหน ซึ่งนำโดยภาครัฐประสบความสำเร็จในการลดปัญหาหมอกควันมากน้อยเพียงไร นอกจากนี้ ควรประเมินด้วยว่าการจัดสรรงบประมาณในการแก้ไขปัญหามาจากรัฐส่วนกลางไปยังหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ และผู้นำชุมชนที่ผ่านมามีความคุ้มค่าหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ การศึกษาถึงประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาแบบรัฐรวมศูนย์จะเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่า รัฐส่วนกลางควรมีบทบาทมากน้อยเพียงไรในการแก้ปัญหา รัฐส่วนกลางควรปรับบทบาท และแนวทางในการแก้ไขปัญหามหมอกควันอย่างไร จึงจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่สุด

3.3 ควรศึกษากลไกการทำงานของเทศบาลตำบลแม่กา ว่าที่ผ่านมามีการดำเนินการ แก้ไขปัญหาหมอกควันในพื้นที่อย่างไร เทศบาลตำบลแม่กา มีศักยภาพมากน้อยเพียงไรที่จะเป็นผู้นำ ในการแก้ไขปัญหามหมอกควันในระดับท้องถิ่น การศึกษานี้จะช่วยสนับสนุนกระบวนการแก้ไขปัญหามหมอกควันที่เน้นการมีส่วนร่วมจากสมาชิกชุมชนผ่านกลไกของการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มาจากการเลือกตั้งในทุก ๆ ชุมชนหมู่บ้าน มากกว่าที่จะเน้นการพึ่งพาจากรัฐส่วนกลาง

3.4 ควรศึกษาถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาหมอกควันในระดับตำบล และอาจกว้างขวางกว่านี้เป็นอย่างเป็นรูปธรรม โดยศึกษาว่าแท้ที่จริงแล้ว จุดความร้อนที่เกิดขึ้นมานั้น เกิดจากสาเหตุใดเป็นหลัก หากงานวิจัยสามารถบ่งชี้ได้อย่างประจักษ์ว่า สาเหตุหลักของการเกิดไฟป่าในพื้นที่มาจากอะไร มีสัดส่วนเท่าไร การออกแบบนโยบายแก้ปัญหามหมอกควัน ย่อมสามารถช่วยแก้ไขปัญหามให้ลุล่วงอย่างตรงจุดได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยนี้อาจทำกัน

เป็นทีมวิจัย ที่อาจจะต้องอาศัยจำนวนนักวิจัยที่มากพอ และครอบคลุมในหลายพื้นที่ที่เกิดปัญหา การศึกษาที่ทำกันเป็นทีมนี้ย่อมสามารถชี้ให้เห็นปัญหาหมอกควันในเชิงมหภาคอย่างประจักษ์ได้ ยิ่งไปกว่านั้น การวิจัยนี้ควรศึกษาแบบช่วงยาว โดยเน้นศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของจำนวน จุดความร้อน และความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาหมอกควัน ในทุก ๆ ปี

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข. (2556). **ความรู้จากชุมชน ลดหมอกควันด้วยมือเรา.**

นนทบุรี: ชุมชนการเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมควบคุมมลพิษ. (2560). **แผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษ**

ปี 2560. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2558). **ยุทธศาสตร์/มาตรการแก้ไขปัญหไฟป่า**

และหมอกควัน ปี 2558. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรรณิการ์ ทาอินทร์. (2553). **บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนา-**

ท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ จังหวัดเชียงราย. ภาคนิพนธ์ รม.,

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

กวี วงศ์วุฒิ. (2539). **ภาวะผู้นำ.** กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพปญชี.

กิตติ ตย์คานนท์. (2532). **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ.** กรุงเทพฯ: ธนรัช.

เกรียงศักดิ์ อุดมสินโรจน์. (2539). **วิศวกรรมสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพฯ: มิตรนรา.

คณะทำงานจัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหไฟป่าและหมอกควัน จังหวัดพะเยา. (2558).

แผนปฏิบัติการแก้ไขหมอกควัน ปี 2558. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

งามพิศ ลัตย์สงวน. (2532). **หลักมานุษยวิทยา.** กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.

จอห์น แวน เมาริก. (2545). **การพัฒนาภาวะผู้นำ.** แปลจาก Writers on Leadership โดย ยุธดา

รักไทย และสุภาวดี วิริยะประพันธ์. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์ เนท์บุ๊คส์.

จังหวัดพะเยา. (14 มกราคม 2560). **ประกาศจังหวัดพะเยา เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการ**

ศูนย์อำนวยการแก้ไขปัญหามลพิษและไฟป่า จังหวัดพะเยา.

จังหวัดพะเยา. (3 กุมภาพันธ์ 2560). **ประกาศจังหวัดพะเยา เรื่อง มาตรการแก้ไขปัญห**

หมอกควันและไฟป่า จังหวัดพะเยา ประจำปี 2560.

จังหวัดพะเยา. (17 กุมภาพันธ์ 2560). **ประกาศจังหวัดพะเยา เรื่อง มาตรการ 60 วัน**

อันตราย งดเผาเด็ดขาดเพื่อลดผลกระทบต่อประชาชนในช่วงสถานการณ์

หมอกควันปกคลุม.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2557). **ภาวะผู้นำร่วมสมัย.** กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2543). **ทักษะภาวะผู้นำ.** กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์ เนท์บุ๊คส์.

ชาญชัย อาจิณสมการ. (2554). **ภาวะผู้นำในองค์กร**. กรุงเทพฯ: สถาบันเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ.

ณรงค์ เล็งประชา. (2532). **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.

ณัฐชยา อุ๋นทองดี. (2556). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขมลพิษทางอากาศจากหมอกควันในจังหวัดแม่ฮ่องสอน**. วิทยานิพนธ์ รป.ม., สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ณัฏฐ์ เขียวงาม. (2556). **บทบาทผู้นำชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนกรณีศึกษา เทศบาลเมืองบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร**. วิทยานิพนธ์ รป.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, เพชรบูรณ์.

ดาเนียล โกลแมน. (2550). **ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ ฉลาดใช้ EQ. แปลจาก Best of HBR on Leadership: Emotionally Intelligent Leadership** โดย ธนิกันต์ มาชะคิรานนท์ และนรินทร์ องค์กรินทร์. กรุงเทพฯ: ธรรมมล.

ถวิล ธาราโกชน. (2532). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ: โอเอสพรินติ้ง เฮ้าส์.

ทรงพล ภูมิพัฒน์. (2538). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ: SR Printing.

ทองหล่อ เดชไทย. (2544). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาบริหารงานสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

เทศบาลตำบลแม็กกา. (2560). **ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลแม็กกา**. สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2560, จาก www.maekalocal.com.

ธัญญารัตน์ นันติกา. (2551). **บทบาทของผู้นำชุมชนต่อโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านป่าไผ่ อำเภออดอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่**. ภาคนิพนธ์ รป.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ธันจพร สุกส. (2555). **การวิเคราะห์วาทกรรมกรณีปัญหาหมอกควันปกคลุมจังหวัดเชียงใหม่ของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบและการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนท้องถิ่น**. ภาคนิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ธิดารัตน์ พัฒนโพธิ์ และชนินทร์ วะสินนท์. (2560). ความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทของสมาชิกสภาเทศบาลตำบลกุดไผ่ อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร. **วารสารบัณฑิตศึกษา**, 14(64), 141-148.

เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (2556). **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: ทริบเพิ้ลกรุ๊ป.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, วุฒิสาร ตันไชย และศุภานัน เทพคำ (2552). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ผู้จัดการออนไลน์. (2560). รัฐบาลมาเลเซียสั่ง “ปิดโรงเรียน” อีกรอบหลังหมอกควันไฟป่า
อิเหนาทวีความรุนแรง. ผู้จัดการออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2560,
จาก www.manager.co.th/Around/ViewNews.aspx?NewsID=9580000116928
(2559, 28 มกราคม).

พรนพ พุกกะพันธุ์. (2544). **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพฯ: จามจุรีโปรดักท์.

พิชาภพ พันธุ์แพ. (2554). **ผู้นำกับการจัดการการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์.

ภูวนารถ ศรีทอง. (2557). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควันในเขต
เทศบาลตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย**. ภาคนิพนธ์ ปร.ม.,
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, เชียงราย.

มยุรี อนุมานราชชน. (2556). **นโยบายสาธารณะ**. กรุงเทพฯ: แอคทีฟพริ้นท์.

ยงยุทธ เกษสาคร. (2544). **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพฯ: เอส เค บุ๊คเน็ต.

รังสรรค์ ประทุมวรรณ. (2559). **โครงสร้างและการขัดเกลาทางสังคม**. ใน วิทยา. วสันต์ ปัญญาแก้ว
(บรรณาธิการ), **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคม** (ไม่มีเลขหน้า). เชียงใหม่:
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รัชฎาพร พิลังกันธา. (2555). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน
ในตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ ปร.ม.,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2556ก). **ภาวะผู้นำ ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา**
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2556ข). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรรณภา กุ่ยเกียะ. (2557). **บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินโครงการหมู่บ้าน
เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดง ตำบลหันตะเภา อำเภอวังน้อย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ ปร.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา,
พระนครศรีอยุธยา.

วิเชียร วิทยอุดม. (2553). **ภาวะผู้นำ LEADERSHIP**. นนทบุรี: ธนัช.

วีระพล มนตรี. (2556). **ปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาหมอกควันขององค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ ปร.ม.,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

- ศักดิ์ไทย สุรภิจาวร. (2542). **ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม**. สกลนคร: สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- ศักดิ์ไทย สุรภิจาวร. (2545). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2557). **ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิวพันธุ์ ชูอินทร์. (2556). **มลพิษทางอากาศ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์อำนวยการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าจังหวัดพะเยา. (2558). **คู่มือการงดเผาเพื่อการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า**. พะเยา: สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานจังหวัดพะเยา. (2 ธันวาคม 2559). **ประกาศจังหวัดพะเยา เรื่อง มาตรการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า จังหวัดพะเยาประจำปี 2560**.
- สำนักงานจังหวัดพะเยา. (27 มกราคม 2560). **ประกาศจังหวัดพะเยา เรื่อง มาตรการ 60 วันอันตราย งดเผาเด็ดขาดเพื่อลดผลกระทบต่อประชาชนในช่วงสถานการณ์หมอกควันปกคลุม**.
- สันติ โชติช่วง. (2551). **บทบาทของผู้นำชุมชนในการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีประสิทธิภาพ**. ภาคนิพนธ์ ropic., มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2545). **ภาวะผู้นำ ทฤษฎีและปฏิบัติ**. เชียงราย: บุคคิงส์.
- สุพัตรา สุภาพ. (2540). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภัคจารีย์ เชื้อยัง. (2553). **บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้วและประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควัน**. วิทยานิพนธ์ ropic., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- โสภา ชูพิศลชัย. (2522). **จิตวิทยาสังคมประยุกต์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อรดาวลัย ธนาวุฒิ. (2555). **บทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่**. ภาคนิพนธ์ ropic., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- อัสภา วงศ์สมุทรไพศาล. (2551). **บทบาทผู้นำชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน กรณีศึกษา เทศบาลนครสมุทรปราการ**. ภาคนิพนธ์ ropic., มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

- อรรถัย ยะมะโน. (2556). **บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. ภาควิชาศิลป.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- อำนาจ ทองโปร่ง. (2555). **ภาวะผู้นำและนวัตกรรมทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ: มิตรภาพ การพิมพ์และสื่อดิจิทัล.
- NOW26TV. (2 มกราคม 2560). **ชาวอินโดนีเซียป่วยจากหมอกควันกว่า 5 หมื่นคน**. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2560, จาก www.now26.tv/mobile/view/56770/ชาวอินโดนีเซียป่วยจากหมอกควันกว่า5หมื่นคน.html.
- Alvesson, M. and Spicer, A. (2012). Critical Leadership Studies: The Case for Critical Performativity. **Human relations**, 65(3), 367–390.
- Carsten, M. K., Uhl-Bien, M. and Huang, L. (2018). Leader Perceptions and Motivation as Outcomes of Followership Role Orientation and Behavior. **Leadership**, 14(6), 731–756.
- Crevani, L., Lindgren, M. and Packendorff, J. (2010). Leadership, not Leaders: On the Study of Leadership as Practices and Interactions. **Scandinavian journal of management**, 26(1), 77–86.
- Gjerde, S. and Ladegard, G. (2019). Leader Role Crafting and the Functions of Leader Role Identities. **Journal of Leadership and Organizational Studies**, 26(1), 44–59.
- Haze Action Online. (2017). **ASEAN AGREEMENT ON TRANSBOUNDARY HAZE POLLUTION**. Retrieved February 30, 2017, from http://haze.asean.org/?wpfb_dl=32.
- Jensen, C. (1996). **Delphi in Depth: Power Techniques from the Experts Berkeley**. Singapore: McGraw-Hill.
- Johnson, P. (1993). **ISO 900 Meeting the New International Standard**. Singapore: McGraw-Hill.
- Mintzberg, H. (2006). Developing Leaders? Developing Countries?. **Development in Practice**, 16 (1), 4–14.
- Piccolo, R. F., Buengeler, C. and Judge, T. A. (2018). Leadership [Is] Organizational Citizenship Behavior: Review of a Self-Evident Link. In Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B. and Podsakoff, N. P. (Eds.), **The Oxford Handbook of Organizational Citizenship Behavior** (n.d.). Oxford: Oxford University Press.

Qian, J., Li, X., Wang, B., Song, B., Zhang, W., Chen, M., et al. (2018). A Role Theory Perspective on How and When Goal-Focused Leadership Influences Employee Voice Behavior. **Frontiers in psychology**, 9, 1244.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลแม่กา

ประวัติความเป็นมาตำบลแม่กา

ตำบลแม่กา มีลำห้วยแม่กาและน้ำแม่ต้า (ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลแม่กา ข้อมูล ณ เดือน สิงหาคม 2558) ซึ่งไหลมาบรรจบกันที่หมู่บ้านแม่กาหลวง ห่างจากถนน ชูเปอริไฮเวย์ (ถนนพหลโยธิน) ประมาณ 500 เมตร ซึ่งก่อตั้งได้ประมาณ 60 ปีเศษ แต่เดิมแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่ารก ไม่มีผู้คนมาอาศัยอยู่ อุดมไปด้วยป่าไม้และสัตว์ป่านานาพันธุ์ บริเวณนี้ จึงเป็นทางผ่านของบรรดาพ่อค้าทางเกวียน ซึ่งจะทำการบรรทุกสินค้าจากจังหวัดพะเยาเพื่อไปขาย ยังจังหวัดลำปาง พ่อค้าเหล่านี้จะเห็นภูมิศาสตร์ที่จะสามารถตั้งรกราก ทำไร่ทำสวน แรก ๆ 4-5 ครอบครัว ต่อมาจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำการตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ มาจากจังหวัดลำปาง และอำเภอหางว โดยหมู่บ้านที่ทำการจัดตั้งขึ้นก่อน คือ “บ้านแม่กาหลวง” เพราะหมู่บ้านนี้มีแม่น้ำไหลผ่าน เดิมเรียกกันว่า “บ้านแม่กาน้ำล่อม” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น บ้านแม่กาหลวง ต่อมาประชากรเกิดขึ้นหนาแน่น จึงตั้งขึ้นโดยมีหมู่บ้านหลาย ๆ หมู่เกิดขึ้นมา อีกมากมาย เช่น บ้านแม่กาโทกหวาก บ้านแม่กาห้วยเคียน บ้านแม่กาไร่ บ้านแม่กานาไร่เดียว บ้านแม่กาหัวทุ่ง บ้านแม่กาหม้อแกงทอง และบ้านแม่กาท่าข้าม และได้มีการรวบรวมบ้านแม่ต้าบุญโยง เข้าเป็นหมู่บ้าน โดยตั้งชื่อเป็น “ตำบลแม่กา”

สาเหตุที่เรียกว่าบ้านแม่กา คือ ในสมัยก่อนเดิมมาแล้ว ชาวบ้านที่อพยพมาไม่มากนัก แต่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในหมู่บ้าน คือ ได้มีพ่อค้าเกวียนเดินทางผ่านมาแวะพักนอนที่ได้ต้นตะเคียนใหญ่ ใกล้ลำห้วย ขณะกำลังทานอาหารกลางวัน พ่อค้าเอาหม้อแกงไปต้กน้ำที่ลำห้วย พอตกกลางคืน ก็เกิดอาถรรพ์ มีเสือมาคาบเอาพ่อค้าคนที่ไปต้กน้ำที่ลำห้วยกิน และส่วนใหญ่ถ้าหมู่บ้านใด มีอิการ้องรอบ ๆ หมู่บ้าน ก็จะมีคนในหมู่บ้านตาย 1 คน เป็นเช่นนี้บ่อย ๆ ชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อ หมู่บ้านนี้ว่า “บ้านแม่กา” และด้วยอาถรรพ์ของลำห้วย จึงตั้งชื่อห้วยว่า “ห้วยแม่กา” ห้วยแม่กา จะมีน้ำไหลตลอดปีโดยไม่มีวันแห้งเลยตราบนานวันนี้

ประวัติความเป็นมาของการปกครองของตำบลแม่กา แต่เดิมบ้านแม่กาเป็นหมู่บ้าน อยู่ในเขตการปกครองของตำบลจำปาหวาย อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย ได้แยกออกจาก เขตการปกครองของตำบลจำปาหวาย เป็นตำบลแม่กา เมื่อปี พ.ศ. 2516 และได้ยกฐานะเป็น นิติบุคคล ปกครองในรูปแบบสภาตำบล เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2537 ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็น องค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2539 และได้จัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลแม่กา เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2551

ตำบลแม่กามีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เป็นที่ตั้งอนุสาวรีย์ของ ร้อยเอกแฮนด์ มาร์คอส เย็นเซ่น นายตำรวจไทยชาวเดนมาร์ค ซึ่งเสียชีวิตขณะที่คุมกำลังตำรวจปราบปรามกบฏเงี้ยวเมืองล้านนา เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2445 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังค้นพบแหล่งโบราณคดีลักษณะเตาเผาโบราณ พระพุทธรูป ซากวัด เจดีย์ และสิ่งก่อสร้างซึ่งมีอายุกว่า 700 ปี

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของเทศบาลตำบลแม่กา

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

เทศบาลตำบลแม่กา ตั้งอยู่เลขที่ 259 หมู่ที่ 4 บ้านโศกหลวง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ที่ตั้งสำนักงานเทศบาล อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองพะเยา ประมาณ 15 กิโลเมตร ตำบลแม่กาอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เป็นตำบลหน้าด่านของจังหวัดพะเยา เนื่องจากมีพื้นที่ติดต่อกับเขตพื้นที่ของตำบลบ้านร่อง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ตำบลแม่กา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 131.696 ตารางกิโลเมตร หรือ 82,310 ไร่ และเป็นเนื้อที่สำหรับที่อยู่อาศัยจำนวน 8,540 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับเขตพื้นที่ของตำบลอื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ เขตพื้นที่เทศบาลเมืองพะเยา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ เขตพื้นที่ตำบลบ้านร่อง อำเภองาว จังหวัดลำปาง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เขตพื้นที่ตำบลจำปาหวาย อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เขตพื้นที่ตำบลแม่นาเรื่อ และตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

2. สภาพภูมิศาสตร์

2.1 ภูมิประเทศ

ตำบลแม่กา โดยทั่วไปพื้นที่ทางทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นเนินเขาและเชิงเขาเป็นป่าเขา จึงเป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำหลายสายไหลผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ ไปทางทิศเหนือลงสู่กว๊านพะเยา พื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันออก เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขา ตำบลแม่กา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 131.696 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่เกษตรประมาณ 24,637 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ชนิดต่าง ๆ ตามเนินเขา อยู่ทางทิศใต้และทิศตะวันตก และเป็นป่าไม้สักและไม้เบญจพรรณ ประมาณ 51,253 ไร่ และเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ประมาณ 8,450 ไร่

2.2 ภูมิอากาศ

ลักษณะทางภูมิอากาศโดยทั่วไปของเทศบาลตำบลแม่กา แบ่งออกเป็น 3 ฤดู

ฤดูร้อน อยู่ระหว่างเดือนมีนาคม-เดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน อยู่ระหว่างเดือนมิถุนายน–เดือนตุลาคม

ฤดูหนาว อยู่ระหว่างเดือนพฤศจิกายน–เดือนกุมภาพันธ์

3. เขตการปกครอง

เทศบาลตำบลแม่กาแบ่งเขตการปกครองออกเป็นหมู่บ้าน มีจำนวนทั้งหมด 18 หมู่บ้าน ประชากรจัดตั้งบ้านเรือนอยู่สองฟากถนนพหลโยธิน (ทางหลวงหมายเลข 1) จำนวน 13 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ตามถนนส่วนแยกจากเขตถนนพหลโยธิน จำนวน 4 หมู่บ้าน และตั้งอยู่สองฟากถนนสายพะเยา–วังเหนือ 1 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน ประมาณ 4,666 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 19,018 คน ตำบลแม่กา แบ่งเขตการปกครองออกเป็นหมู่บ้าน มีจำนวนทั้งสิ้น 18 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้านหม้อแกงทอง	หมู่ที่ 10 บ้านแม่กาท่าข้าม
หมู่ที่ 2 บ้านห้วยเคียน	หมู่ที่ 11 บ้านแม่ตำบบุญโยง
หมู่ที่ 3 บ้านแม่กาหลวง	หมู่ที่ 12 บ้านแม่กาหัวทุ่ง
หมู่ที่ 4 บ้านโกลกวาก	หมู่ที่ 13 บ้านหนองแก้ว
หมู่ที่ 5 บ้านแม่ตำบบุญโยง	หมู่ที่ 14 บ้านนาไร่เดียว
หมู่ที่ 6 บ้านแม่กาไร่	หมู่ที่ 15 บ้านเกษตรสุข
หมู่ที่ 7 บ้านเวียงบัว	หมู่ที่ 16 บ้านแม่กาห้วยเคียน
หมู่ที่ 8 บ้านแม่ตำบบุญโยง	หมู่ที่ 17 บ้านแม่กาโกลกวาก
หมู่ที่ 9 บ้านแม่ตำบบุญโยง	หมู่ที่ 18 บ้านแม่ตำบน้อย

4. ประชากร

ตาราง 27 แสดงข้อมูลแสดงจำนวนประชากรตำบลแม่กา

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ครัวเรือน
1	บ้านหม้อแกงทอง	336	341	677	319
2	บ้านห้วยเคียน	3,364	5,758	9,122	716
3	บ้านแม่กาหลวง	365	376	741	239
4	บ้านโกลกวาก	381	413	794	402
5	บ้านบุญโยง	380	440	820	340
6	บ้านแม่กาไร่	423	456	879	310
7	บ้านเวียงบัว	300	268	568	169
8	บ้านบุญโยง	265	286	551	226
9	บ้านบุญโยง	517	568	1,085	376

ตาราง 27 (ต่อ)

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ครัวเรือน
10	บ้านแม่กาท่าข้าม	272	258	530	182
11	บ้านบุญโยง	268	277	545	196
12	บ้านหัวทุ่ง	121	167	288	124
13	บ้านหนองแก้ว	280	291	571	173
14	บ้านนาไร่เดียว	162	164	326	103
15	บ้านเกษตรสุข	164	153	317	206
16	บ้านแม่กาห้วยเคียน	370	415	785	652
17	บ้านโทกหวาก	224	264	488	146
18	บ้านแม่ต๋ำน้อย	231	221	452	125
77	ทะเบียนบ้านกลาง	2	0	2	1
รวมทั้งสิ้น		8,425	11,116	19,541	5,005

5. สภาพเศรษฐกิจและสังคม

5.1 การประกอบอาชีพ ตั้งแต่ดั้งเดิมประชากรในตำบลแม่กาส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาข้าว การทำไร่ข้าวโพด พักทอง ชิง การปลูกผลไม้ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย บางส่วนก็ประกอบอาชีพด้านการค้าขาย และรับจ้างเมื่อหมดฤดูทำนา เกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ก็เป็นการเลี้ยงเพื่อใช้แรงงาน หรือเลี้ยงเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน เช่น โค กระบือ เป็ด ไก่ ในปัจจุบันเนื่องจากมีสถาบันและองค์กรต่าง ๆ ของภาครัฐเข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่หลายสถาบันหลายองค์กร จึงทำให้มีประชากรแฝงร่วมอยู่ในเขตพื้นที่มาก จากสภาพทางสังคมในปัจจุบัน ทำให้สภาพสังคมของชุมชนตำบลแม่กาเปลี่ยนแปลงไป สามารถกำหนดได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

5.1.1 ชุมชนกึ่งเมือง เป็นพื้นที่ของหมู่บ้านที่มีเขตติดต่อกับเทศบาลเมืองพะเยา ประชากรในพื้นที่จะประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ รับจ้าง มากกว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว

5.1.2 ชุมชนกึ่งชนบท เป็นพื้นที่ชุมชนใหญ่ เดิมจะมีอาชีพทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีสถาบันและองค์กรต่าง ๆ เข้ามาอยู่ร่วม ทำให้มีการประกอบอาชีพค้าขาย อาชีพประกอบการ และการให้บริการ ตลอดจนเป็นลูกจ้างขององค์กรและสถาบันต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

5.1.3 ชุมชนเขตชนบทและชาวไทยภูเขา เป็นพื้นที่ชุมชนที่ปลูกบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงเชิงเขา โดยเฉพาะบ้านแม่ต๋ำน้อย หมู่ที่ 18 ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวไทยภูเขาโดยเฉพาะประชากรจะประกอบอาชีพการเพาะปลูกพืชไร่พืชสวน และหาของป่าเป็นส่วนใหญ่

5.2 สถานประกอบการเอกชนปั้มน้ำมัน 2 แห่ง โรงโม่หิน 2 แห่ง แหล่งรวบรวมผลผลิตทางการเกษตร 34 แห่ง ร้านอาหาร 34 แห่ง หอพัก 150 แห่ง

5.3 สถานที่ราชการ เทศบาลตำบลแม่กา ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 4 บ้านโทกหวาก มหาวิทยาลัยพะเยา ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 2 บ้านห้วยเคียน มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 2 บ้านห้วยเคียน

5.4 โรงเรียน ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4 แห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษา 5 แห่ง โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 2 แห่ง โรงเรียนฝึกอาชีพสหภาครัฐสำหรับผู้ด้อยโอกาสและชาวเขา 1 แห่ง วัดในชุมชนตำบลแม่กา 9 แห่ง สถานีอนามัย 2 แห่ง ดำเนินตรวจแม่ต๋ำ/ป้อมตำรวจทางหลวง/ป้อมตำรวจชุมชน 3 แห่ง 8 สถานีวิจัยและทดสอบพันธุ์สัตว์จังหวัดพะเยา 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพะเยา 1 แห่ง ศูนย์อุตสาหกรรมอัญมณีจังหวัดพะเยา 1 แห่ง สถานีชลประทานอ่างเก็บน้ำภาคเหนือ 1 แห่ง สถานีวนวัฒนวิจัยแม่กา ของกรมป่าไม้ 1 แห่ง สถานีวิทยุกระจายเสียง 2 แห่ง

6. การศึกษา สาธารณสุข และสวัสดิการสังคม

6.1 ด้านการศึกษา

เทศบาลตำบลแม่กา ได้ให้การดูแลสนับสนุนด้านดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 4 แห่ง และได้สนับสนุนอาหารกลางวัน และอาหารเสริม (นม) ให้แก่ เด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นประจำทุกปี เพื่อให้เด็กเล็กได้รับอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและมีสุขภาพอนามัยที่ดี ได้จัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาตำบลแม่กาให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษาโรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลแม่กา ประกอบด้วย สวัสดิการสมาคม กลุ่มการศึกษา การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา การประชุมประจำเดือนคณะกรรมการศึกษา โครงการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มการศึกษา สนับสนุนกิจกรรมโดยการส่งเสริมด้านคุณธรรมด้านวิชาการ ด้านจริยธรรม ด้านการพัฒนาศักยภาพ ด้านกีฬา ดนตรี และนันทนาการ เพื่อสนับสนุนบุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่การพัฒนาการศึกษาตำบลแม่กา และส่งเสริมให้เยาวชน เยาวชน มีความเป็นเลิศด้านวิชาการ ด้านคุณธรรม ด้านจริยธรรม การพัฒนาศักยภาพและด้านดนตรี กีฬา และนันทนาการ และกิจกรรมพัฒนาเยาวชน เพื่อพัฒนาให้เป็นคนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา และสังคม โดยมีความตระหนักในคุณค่าของการกีฬา ดนตรี และนันทนาการ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

6.2 ด้านการสาธารณสุข

เทศบาลตำบลแม่กาได้จัดตั้งกลุ่มสาธารณสุขตำบลแม่กาทั้งระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน เพื่อรณรงค์เผยแพร่การให้ความรู้แก่ประชาชนด้านสาธารณสุข การดูแลสุขภาพ การโภชนาการ การป้องกันและรักษาโรค การรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ถูกสุขลักษณะ ได้จัดตั้งศูนย์กีฬา ดนตรี และนันทนาการ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญาและสังคม โดยใช้กิจกรรมกีฬา ดนตรี และนันทนาการ เป็นสื่อและสนับสนุนงบประมาณในการสร้างลานกีฬาให้ชุมชน

6.3 ด้านสวัสดิการสังคม

เทศบาลตำบลแม่กาได้ให้การสนับสนุนจ่ายเบี้ยยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุ คนพิการ คนด้อยโอกาส และผู้ป่วยเอดส์ สนับสนุนงบประมาณสมทบเป็นกองทุนสวัสดิการกลุ่มต่าง ๆ จำนวน 12 กลุ่ม ที่สมาชิกแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันออมในกองทุนสวัสดิการกลุ่ม มีการดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัยต่าง ๆ เช่น อัคคีภัย อุทกภัย และวาตภัย และเน้นบทบาทของครอบครัว สถาบันชุมชน หน่วยงาน อปพร. ในการเฝ้าระวังดูแลความปลอดภัย รวมทั้งปัญหาจากยาเสพติด อบายมุข โรคเอดส์ และแก้ไขปัญหาด้านอื่น ๆ ภายในชุมชน ร่วมกับตำรวจชุมชนตำบลแม่กา ดำเนินตรวจแม่ต๋ำ และตำรวจทางหลวง

6.4 การศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี

ศาสนาประชากรชุมชนตำบลแม่กาส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีสถาบันส่งเสริมด้านศาสนา คือ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา มีวัดในชุมชนตำบลแม่กา จำนวน 9 วัด ได้แก่ วัดหม้อแกงทอง วัดห้วยเคียน วัดแม่กาหลวง วัดเวียงบัว วัดแม่กาไร่ วัดโทกหาวก วัดหนองแก้ว วัดเกษตรสุข และวัดแม่ต๋ำบุญโยง วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีประกาศสงกรานต์ แห่นักขัตร 12 ราศี วันที่ 10, 11, 12 เดือนเมษายน ของทุกปี ประเพณีบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เดือนเมษายน ประเพณีดำหัวผู้สูงอายุ (เทศกาลสงกรานต์) วันที่ 12 เดือนเมษายน ประเพณีถวายเทียนพรรษา (เทศกาลเข้าพรรษา) เดือนกรกฎาคม ประเพณีถวายผ้ากฐิน (เทศกาลออกพรรษา) เดือนตุลาคมประเพณีลอยกระทง เดือนพฤศจิกายน งานบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง งานลิ้นจี่และของดีเมืองพะเยา

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล วรินยุพา คงสนุ่น
วัน เดือน ปี เกิด 24 เมษายน 2534
ที่อยู่ปัจจุบัน 280 หมู่ที่ 8 ตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
ที่ทำงานปัจจุบัน คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. 2556-2562 เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป คณะทันตแพทยศาสตร์
มหาวิทยาลัยพะเยา

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2555 ร.บ., มหาวิทยาลัยพะเยา, พะเยา

ผลงานตีพิมพ์

ที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์

วรินยุพา คงสนุ่น. (อยู่ระหว่างตีพิมพ์). บทบาทผู้นำชุมชนในการดำเนินนโยบายแก้ไข
ปัญหาหมอกควันของ ต.แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา ในปี 2560.

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ผลงานตีพิมพ์อื่น ๆ -